

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Marie Šindelářová

Orální historie tlumočení v Československu před rokem 1989

Oral History of Interpreting in Czechoslovakia before 1989

Zadání diplomové práce

Ústav: Ústav translatologie

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Špirk, Ph.D.

Řešitel práce: Marie Šindelářová

Název práce v češtině: Orální historie tlumočení v Československu před rokem 1989

Název práce v angličtině: Oral History of Interpreting in Czechoslovakia before 1989

Jazyk práce: čeština

Akademický rok vypsání: 2011/2012

Datum zadání: 26. 4. 2012

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, bez nichž by tato práce nikdy nevznikla: PhDr. Jaroslavu Špírkovi, Ph.D., za vstřícné, podnětné a podněcující vedení mé práce, Prof. PhDr. Ivaně Čenkové, CSc., za impuls k jejímu vzniku, PhDr. Petře Vavroušové, za její cenné rady, osloveným respondentům, svým kolegům, přátelům i rodině, stejně jako výše zmíněným, za jejich podporu, trpělivost a čas.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29. 4. 2015

Marie Šindelářová

ABSTRAKT

Tato práce mapuje oblast tlumočení v Československu před rokem 1989, přičemž se soustředí na tlumočníky-samouky, jelikož autorčiným primárním cílem je sesbírat a v uceleném rámci podat a zachovat jejich vzpomínky, které lze v tuto chvíli nalézt pouze roztroušené v pracích s odlišným zaměřením nebo v jednotlivých více či méně objemných pamětech jen některých z nich, a představit je na pozadí všeobecného vývoje institucionálního tlumočnictví v Evropě a v Československu ve zkoumaném období. Pro první obdobné zkoumání na poli tlumočení v našem prostředí byla zvolena metoda orální historie a metoda analýzy archivních materiálů – empirická část práce vychází především z 12 rozhovorů se samouky působícími v tlumočnické branži v druhé polovině 20. století na našem území. Dále doplňuje a porovnává nabyté poznatky s dobovými písemnými zdroji (zejména Zpravodajem Českého svazu tlumočnicků a překladatelů, Ad notam) a vykresluje základní nástin praktických i teoretických aspektů tehdejší tlumočnické činnosti mimo institucionální zázemí zastřešujícím prizmatem mnohoznačného faktoru ideologie. Soustředí se mimo jiné na tehdejší situaci na trhu, vládnoucí druhy a typy tlumočnických zakázek, dále na původ, zázemí, možnosti a motivace tlumočnicků-samouků, a v neposlední řadě na vliv ideologie minulého režimu na praktický život tlumočnicka-samouka jakožto československého občana a jakožto socialistického tlumočnicka. Práce zároveň otevírá možnosti navazujícího zkoumání, které by jednotlivé zde vybrané aspekty rozšířily, prohloubily a uvedly do dalších souvislostí, či představily aspekty zcela jiné, které zde ovšem v souladu s předepsaným charakterem diplomové práce nemohly být zpracovány.

KLÍČOVÁ SLOVA

tlumočnick-samouk, orální historie, archivní materiály, 2. polovina 20. století, ideologie, socialistický tlumočnick

ABSTRACT

The objective of the present thesis is to describe the situation in the interpreting industry in Czechoslovakia before the change of regime in 1989. The thesis specifically focuses on self-taught interpreters. The primary objective of the thesis is to collect and present, in a comprehensive way, personal memories of such interpreters. At present such memories are diffuse in texts on various topics or in personal, more or less extensive, memoirs of some of these interpreters. In addition, the thesis aims to present such memories against the background of the general developments in institutional interpreting in Europe and Czechoslovakia during the relevant period. With this thesis being the first domestic study of this kind, the method of oral history has been used and complemented with the analysis of archive materials. The empirical part of the thesis is mainly based on 12 interviews with self-taught interpreters, who were active interpreters in the second half of the twentieth century in our country. Furthermore, it compares and complements this information with written sources from that period (in particular *Ad notam*, the bulletin of the Czech Union of Interpreters and Translators) and outlines the practical and theoretical aspects of the then interpreting activities outside institutional settings with the ideology, a multi-faceted concept, being the unifying perspective. It focuses, among other things, on the situation on the interpreting market in the relevant period, on the main types of interpreting assignments, on the origin, background, limits and opportunities as well as motivation of self-taught interpreters; and, last but not least, on the influence of ideology of the previous regime on the daily life of the self-taught interpreter as a Czechoslovak citizen and as an interpreter under socialism. The thesis also opens up possible directions for further research, which could broaden and deepen selected aspects and introduce them in other contexts, or which could present entirely different aspects, which, however, fall outside the scope of the present thesis.

KEY WORDS

self-taught interpreter, oral history, archive materials, second half of the twentieth century, ideology, interpreters under socialism

Obsah

Úvod.....	10
1. Kontextualizace: Československo v letech 1948–1989.....	12
1.1 Všeobecná situace na trhu – politické, kulturní a hospodářské pozadí.....	12
1.2 Dopady železné opony.....	13
1.3 Socialistické vnímání pojmu ideologie.....	14
2. Vymezení pojmu ideologie v rámci teorie tlumočení.....	15
3. Pohyb vnímání pojmu ideologie v oblasti translatologie a tlumočnické praxe.....	18
3.1 Tlumočník jako osoba stojící „mezi ideologiemi“: od Haremheba po Herberta.....	18
3.2 Tlumočník jakožto zapojený účastník komunikace: od Hitlera po Babel.....	19
3.3 Tlumočník jakožto součást sociokulturního systému a člen instituce.....	20
3.3.1 Východ vs. Západ.....	20
3.3.2 Sever vs. Jih.....	20
3.3.3 Babel vs. AIIC.....	21
3.3.4 Tlumočnické instituce.....	21
4. Vývoj konferenčního tlumočení na Západě.....	23
4.1 Od konsektivního tlumočení k simultánnímu.....	23
4.2 Tlumočnictví a výuka tlumočení v druhé polovině 20. století na Západě.....	26
5. Vývoj konferenčního tlumočení na Východě.....	30
5.1 Počátky a vývoj moderního konferenčního tlumočení.....	30
5.2 Tlumočnictví a výuka tlumočení v druhé polovině 20. století na Východě.....	32
6. Tlumočnictví a výuka tlumočení v druhé polovině 20. století v Československu.....	36
7. Závěr teoretické části.....	40
8. Metodologie.....	42
8.1 Orální historie.....	42
8.1 Základní charakteristiky metody orální historie.....	44
8.1.1 Kvalitativní a demokratizující metoda výzkumu založená na subjektivitě.....	44
8.1.2 Formy a postupy dotazování.....	44
8.2 Analýza archiválií.....	45
8.3 Stanovení hypotézy a metodologický postup pro její verifikaci či falzifikaci.....	46
9. Materiály.....	48
9.1 Materiály pro účely orální historie.....	48
9.2 Archivní materiály.....	52

10. Výsledky.....	53
10.1 Životní příběhy respondentů v medailoncích.....	53
10.1.1 Dely Serrano.....	53
10.1.2 Dagmar Friedová-Steinová.....	54
10.1.3 Pavla Jazairiová.....	56
10.1.4 Eva Vergeinerová.....	56
10.1.5 Eva Adamová.....	57
10.1.6 Rudolf Štefec.....	58
10.1.7 Lydie Černá.....	59
10.1.8 Violeta Uribe.....	60
10.1.9 Ota Sofr.....	61
10.1.10 Ondřej Hejma.....	62
10.1.11 Taťána Cihelková.....	63
10.1.12 Zdeněk Velíšek.....	64
10.2 Období po nástupu komunismu.....	66
10.3 Situace na tlumočnickém trhu před rokem 1989 všeobecně.....	68
10.3.1 Nejčastější oblasti tlumočení.....	68
10.3.1.1 Politická a politicko-společenská tematika.....	68
10.3.1.2 Velké odborné a technické konference.....	69
10.3.1.3 Tlumočení pro mezinárodní organizace.....	70
10.3.1.4 Tlumočení filmů.....	71
10.3.2 Hlavní konferenční jazyky a jazyky „exotické“.....	72
10.3.3 Hlavní oblasti tlumočení a stěžejní konferenční jazyky dle Ad notam.....	72
10.4 Používané typy tlumočení.....	75
10.4.1 Dobová tlumočnická technika.....	76
10.5 Tlumočení „na volné noze“.....	77
10.5.1 Pražská informační služba.....	78
10.5.2 Konferenční servis MON.....	79
10.5.3 Vztah PIS a Konferenčního servisu MON.....	80
10.6 Možnosti profesionalizace tlumočnicka-samouka před rokem 1989.....	81
10.6.1 Činnost agentur PIS a MON.....	82
10.6.2 Vzdělávací činnost Českého svazu tlumočnicků a překladatelů.....	84
10.6.3 Intuice a příprava na tlumočnickou akci.....	84
10.6.3.1 Dostupnost dobových slovníků a jejich kvalita.....	85

10.6.4	Postoj tlumočníků-samouků k teorii tlumočení.....	87
10.6.5	Tlumočnická etika a profesní zásady nabyté intuicí a praxí.....	88
10.6.6	Profesní zázemí, pracovní podmínky a status tlumočnicka.....	90
10.6.6.1	Aktivita Českého svazu tlumočníků a překladatelů.....	90
10.6.6.2	Finanční a pracovně-právní postavení tlumočníků.....	90
10.7	Tlumočnická a ideologie.....	94
10.7.1	Tlumočnické povolání před rokem 1989: útočiště pro politicky nevhodné.....	95
10.7.2	Nezávislost a svoboda v totalitním režimu.....	96
10.7.3	Ideologické mantinely a hrozby.....	96
10.7.4	Socialistický kapitalismus neboli volný trh s kádrovými omezeními.....	97
10.8	Rok 1989 a jeho dopady na tlumočení.....	98
10.9	Ověření hypotézy.....	100
11.	Diskuse.....	103
12.	Závěr.....	105
13.	Seznam použité literatury a jiných zdrojů.....	107
13.1	Primární zdroje.....	107
13.2	Sekundární zdroje.....	109
13.3	Rozhovory s respondenty.....	110
14.	Přílohy.....	112
14.1	Oslovovací dopis.....	112
14.2	Smlouva definující práva respondenta a tazatelky.....	113
14.3	Dohoda o výhradní pracovní činnosti T. Cihelkové z 11. března 1974.....	114
14.4	Pracovní průkaz T. Cihelkové vydaný Konferenčním servisem MON.....	119
14.5	Inzertní činnost ČSTP.....	119
14.6	Oznámení o zřízení pozice právního poradce ČSTP.....	121
14.7	Stanovy Českého svazu tlumočníků a překladatelů.....	122

Úvod

Cílem této práce je zmapovat oblast tlumočení na území Československa před rokem 1989, a to především od doby nástupu komunismu. Vzhledem k absenci systematické ucelené práce na tomto poli umožňovaly poznání této oblasti do současné chvíle pouze dobové dokumenty související s tehdejší tlumočnickou teorií a praxí a archiválie dokreslující situaci pouze v oblasti institucionální. Pro Ústav translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy proto po dlouhou dobu představoval výzvu výzkum metodou orální historie provedený mezi tlumočníky-samouky, který by umožnil další poznání historie tlumočení na našem území a zachování z něj plynoucích poznatků pro příští generace.

Odpovědí na tuto výzvu se snaží být tato práce, pro kterou byly po dobu roku a půl shromažďovány informace analýzou dobových archiválií a prostřednictvím dotazování samouků, již byli aktivní na československém poli tlumočení v druhé polovině 20. století. Jako sjednocující prvek pro rozmanité osudy, které dotazování odkrylo, je vybráno hledisko ideologie, jímž bylo zkoumané období neodmyslitelně ovlivněno v nejrůznějších směrech a které, jak je zřejmé z následujících kapitol, z určitého úhlu pohledu doprovází tlumočnické řemeslo od nejdávnějších dob a tím ho ve své podstatě také definuje.

První odstavce práce jsou věnovány kontextualizaci zkoumaného období, tedy představení hlavních historicko-politických a hospodářských aspektů situace, v níž se Československo nacházelo od doby nástupu komunismu do roku 1989. Kontextualizace slouží jako dokreslení představy o zkoumané době, s jakou k výzkumu přistupovala autorka této práce a s jakou k této práci bude dle předpokladů autorky přistupovat většina zástupců její generace.

Teoretická část se poté soustředí na vymezení pojmu ideologie v rámci translatologie a jeho pohybu v procesu vývoje tlumočení a translatologického výzkumu v Evropě. Zároveň pojednává o institucionální stránce tlumočení v Evropě i u nás, abychom ji následně v empirické části mohli kontrastovat právě s tlumočníky-samouky, kteří s institucemi z rozličných důvodů navázali styk až v průběhu své tlumočnické činnosti, či ho nenavázali vůbec, a jejich zkušenosti a vzpomínky dříve nebyly souhrnně sebrány a uchovány.

V návaznosti na stěžejní empirickou část této práce, obsahující pohled na tlumočení na území Československa před rokem 1989 z hlediska tehdejší situace na trhu, samotné osoby

tlumočníka-samouka a vlivu ideologie na jeho praktický život, je v jejím závěru vyhodnocena výchozí hypotéza, jež zní: před rokem 1989 byl v Československu výkon profese tlumočníků-samouků a jejich život jakožto občanů socialistického Československa svazován tehdejšími režimem a jeho ideologií.

Vzhledem k několika faktům – například skutečnosti, že se jedná o první takto zaměřenou ucelenou práci na našem území, jejíž charakter neumožňuje uchopit téma ze všech žádoucích úhlů pohledu – jsou poslední odstavce práce věnovány úvahám o možnostech dalšího zkoumání na tomto dosud neprobádaném poli, jež se i nadále z velké části drží obou ze zde zvolených výzkumných metod – orální historie a analýzy archiválií.

1. Kontextualizace: Československo v letech 1948–1989

Než přistoupíme k představení teoretického rámce, považujeme za vhodné v základních obrysech nastínit dopady železné opony oddělující po dlouhá desetiletí Československo od západního světa a hospodářsko-politickou a kulturní situaci včetně chápání pojmu ideologie v Československu ve zkoumaném období, abychom o něm od počátku měli konkrétní představu a aby bylo možno snáze pochopit volbu výzkumných metod a materiálů a později zasadit do relevantního kontextu poznatky plynoucí z jejich analýzy.

1.1 Všeobecná situace na trhu – politické, kulturní a hospodářské pozadí

Zkoumané období bychom si podle Špirka (2008: 216) mohli rozdělit na dvě (potažmo čtyři) historicko-politická období:

1. raný „komunismus“ (1948–1968)
 - a. stalinizace (1948–1963)
 - b. destalinizace, Chruščovovy reformy (1963–1968)
2. normalizace (1969–1989)
 - a. brežněvizace (1969–1985)
 - b. Gorbačovova perestrojka (1985–1989)

V únoru 1948 došlo v Československu ke komunistickému převratu a 9. května 1949 byla země prohlášena za lidově demokratickou republiku v čele s prezidentem Klementem Gottwaldem, stala se součástí východního bloku („socialistického tábora“), členským státem Varšavské smlouvy a RVHP. Jak uvádí Špírk (2008: 216), z politického a kulturního hlediska bylo období stalinizace tím nejtvrdějším – odpůrci komunismu byli tvrdě pronásledováni, kulturní a intelektuální život ovládl marxismus-leninismus a socialistický realismus, vzdělávací systém byl podřízen státní kontrole a téměř vše, co do Československa přicházelo ze zahraničí (především ze západních zemí), podléhalo cenzuře. Vedoucí role KSČ, stejně jako diktatura proletariátu, byla ukotvena v nové ústavě 9. května 1948. Akademickou a vědeckou práci směli vykonávat pouze členové KSČ, v humanitních oborech a společenských vědách bylo povoleno aplikovat pouze principy socialistického režimu (2008: 223).

Československé hospodářství se rokem 1948 proměnilo v centrálně řízené plánované

hospodářství. Hlavní roli v něm hrál průmysl – těžký průmysl (na úkor spotřebního), strojírenství a výroba určená pro vojenský sektor. Druhou největší hospodářskou oblastí bylo zemědělství a lesnictví, následované službami sahajícími od dopravy až po telekomunikace. Stejně jako v ostatních zemích socialistického tábora, i v Československu struktura národního hospodářství do velké míry odrážela sovětský model – byla centralizovaná a řízená vládou v čele s KSČ.

Jak pokračuje Špirk (2008: 217), až několik let po Stalinově smrti se podařilo reformistům KSČ zahájit proces přechodu k tzv. „socialismu s lidskou tváří“ – cenzura se uvolnila a do Československa se začala dostávat i západní literatura.

S vpádem vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 však nastalo období normalizace, tedy znovunastolení stavu před Chruščovovým uvolňováním, spojené s rozsáhlými politickými represemi, návratem k ideologické jednotě a znovuzavedením přísné cenzury.

V 70. letech a zejména v letech 80. se začal jednoznačně projevovat (nejen) hospodářský úpadek – vysoké zprůmyslnění mělo za následek devastaci krajiny a životního prostředí, panovala nízká efektivita výroby a země se stala závislou na dodávkách ze Sovětského svazu. Následkem tohoto úpadku, téměř nulové možnosti vítězství socialistického hospodářství nad kapitalistickým, díky nástupu umírněného Michaila S. Gorbačova na post generálního tajemníka ÚV KSSS a z důvodu série protirežimních demonstrací se v listopadu 1989 komunistický režim zhroutil, Československo se začalo otvírat okolnímu světu, pozvolna postupovalo po cestě k demokracii a především se začalo orientovat na tržní hospodářství a sektor služeb.

1.2 Dopady železné opony

Již od roku 1948 se na české západní hranici začala vytvářet tzv. železná opona – z víceméně abstraktního pojmu hranice mezi západním a východním blokem se však v letech 1952 a 1953 stala skutečně neprostupnou hranicí, aby zamezila emigračním vlnám na Západ. Vznikla speciální Pohraniční stráž, která střežila pohraniční pásmo, do něhož se smělo vstoupit pouze se zvláštní propustkou. V roce 1965 byly z plotů železné opony odstraněny dráty vysokého napětí a v období tzv. Chruščovova tání se hranice stala opět téměř propustnou, což zapříčinilo další vlny emigrace z Československa. V roce 1970 však byla opona spolu se začátkem normalizačního období opět posílena a tuto podobu si zachovala až do revoluce v roce 1989. Českoslovenští občané byli pod

propagandistickou záminkou komunistického režimu ohledně zabránění infiltrace nepřátelských agentů po desítky let téměř izolování od západního světa, jeho vědeckého a technologického vývoje, kultur a jazyků. Jednu z mála možností styku se Západem představovala právě tlumočnická profese, ať už na území Československa, kde se v době socialismu pořádalo velké množství odborných mezinárodních konferencí, či právě v zahraničí – jak si však ukážeme později, služebně vycestovat na zahraniční konferenci nebylo samozřejmostí ani pro tlumočníky.

1.3 Socialistické vnímání pojmu ideologie

Karel Marx, z jehož úvah socialismus čerpá, použil slovo „ideologie“ v díle „Německá ideologie“ v roce 1846, které napsal spolu s Bedřichem Engelsem. Dle Heywooda (2004: 24–25) ideologii v tomto díle chápe jako prostředek k mystifikaci, k šíření nepravdivého vidění světa šířením myšlenek vládnoucí třídy, která je zároveň vládnoucí duchovní mocí. Marx tedy spojuje ideologii s třídním systémem, přičemž tvrdí, že je pouze dočasným jevem, dookud se nenastolí proletariát – ten totiž jakožto jediná společenská třída iluzi v podobě ideologie nepotřebuje. Marxův pojem přejímá a zbavuje ho negativních konotací V. I. Lenin, který, jak uvádí Heywood (2004: 25), ve svém díle „Co dělat“ z roku 1902 už pro souhrnné označení proletářských idejí používá pojmy jako „socialistická ideologie“ či „marxistická ideologie“¹.

Minulý režim byl silně kritizován mimo jiné za extrémní ideologizaci mládeže a školství a systematickou likvidaci svých ideologických odpůrců. Pojem ideologie byl se socialistickým režimem vládnoucím v Československu téměř v celé 2. polovině 20. století očividně naplno spjat – v jakém měřítku a v jaké podobě se její vliv týkal i práce a života tehdejších tlumočnicků-samouků (ve většině bodů i tlumočnicků všeobecně), tato práce ukazuje v kapitolách empirické části: nejprve na životních příbězích respondentů, představených formou stručných medailonků, a posléze na základě poznatků získaných analýzou archiválií a rozhovorů s respondenty.

¹ HEYWOOD, A. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.

2. Vymezení pojmu ideologie v rámci teorie tlumočení

V české translatologii v posledních letech vzniklo několik prací se zaměřením podobným těžišti této práce – jedná se například o diplomovou práci Pejchalové (2014)¹ zabývající se profilem, dílem a teorií Jesúse Baigorriho Jalóna, tlumočníka a významného španělského badatele v oblasti teorie a dějin tlumočení, který se ve svém zkoumání soustředí mimo jiné právě na souvislosti tlumočnické profese s pojmem ideologie. Dalším příkladem je diplomová práce Chmelařové (2014)² analyzující téměř totožné období na území Československa, avšak na poli odborného překladu a organizované překladatelské činnosti. Dále nelze vynechat projekt S. Rubáše (do něhož byli zapojeni také studenti Ústavu translatologie při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze) vedoucí k publikaci knihy „Slovo za slovem: s překladateli o překládání“ (2012)³, který mapoval působení významných překladatelů v Československu před rokem 1989 a po něm a kde byla použita i pro tuto práci zvolená výzkumná metoda orální historie. Zásadním projektem zkoumajícím období před rokem 1989 a po něm je opět Rubášova práce pro účely oslav 50. jubilea výuky tlumočení a překladu v Praze (2014)⁴, která se stala východiskem pro kapitolu 5.2 této práce. Tento projekt mapuje vývoj tlumočení a překladu na našem území z institucionálního hlediska a tuto práci tak lze považovat za jeho rozšíření či doplnění o hledisko mimoinstitucionální. Na závěr je třeba zmínit studii Špirka (2008)⁵, která zkoumá fenomén cenzury v Československu v letech 1948 až 1989 v souvislosti s překladem a teorií překladu, shrnuje nejdůležitější historicko-politické události zkoumaného období, věnuje se překladům z angličtiny, francouzštiny, němčiny, ruštiny, španělštiny a portugalštiny a na závěr pojednává o tématu cenzury z pohledu československých translatologů Jiřího Levého a Antona Popoviče.

Pojmem ideologie se teorie tlumočení začíná zabývat až v nedávné době, na rozdíl od teorie překladu, která tento pojem zahrnuje do svého zkoumání již v pozdních 90. letech 20. století – v době, kdy teorie tlumočení teprve prochází tzv. sociálním obratem a posunuje se od tradičního

1 PEJCHALOVÁ, M. *Jesús Baigorri Jalón – profil, dílo, teorie*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie, 2014. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

2 CHMELÁŘOVÁ, E. *Odborný překlad a organizovaná činnost překladatelů ve 2. polovině 20. století*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie, 2014. Vedoucí diplomové práce PhDr. Bc. Tomáš Svoboda, PhD.

3 RUBÁŠ, S. et al. *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012.

4 RUBÁŠ, S., et al. *Ztraceni v překladu?* Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie, 2014. Materiály pro panely dočasné expozice k příležitosti 50. výročí výuky překladu a tlumočení v Praze.

5 ŠPIRK, J. Translation and Censorship in Communist Czechoslovakia. In SERUYA, T. – LIN MONIZ, M. (eds.). *Translation and Censorship from the 18th Century to the Present Day*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2008, 216–228.

zaměření na psycholingvistiku a kognitivní procesuální funkce konferenčních tlumočnicků k nazírání aktu tlumočení jako mezikulturní interakci.

Dle Pöchhacker (2006)¹ je ideologie na poli teorie tlumočení i nadále spíše okrajovým tématem, ačkoli k určitému posunu ve vnímání zde došlo – pojem ideologie přestává být vnímán jen ve svém pejorativním vyznění a začíná mu být přisuzována funkce označení souboru faktických a evaluativních hodnot, tedy znalostí a názorů skupiny osob. Marginální existenci tlumočnicko-vědeckých prací zabývajících se ideologií je nasnadě přisuzovat tradičnímu vnímání osoby tlumočnicka jakožto článku nacházejícího se „mezi“ dvěma jednotlivými ideologiemi, což, jak dále uvádí Pöchhacker, se zdá být kvintesenciální charakteristikou tlumočnického aktu jak v tlumočnické praxi, tak v samotných koncepčních kořenech tlumočení (2006: 192).

Než přistoupíme k detailnějšímu rozboru pohybu pojmu ideologie na poli tlumočení a tlumočnického zkoumání v průběhu historie, pokusíme se krátce vymezit několik vybraných termínů, jež se v translatologických pracích typicky objevují ve spojitosti s pojmem ideologie. Jedná se o:

- a) nestrannost tlumočnicka
- b) neviditelnost tlumočnicka
- c) nazírání kvality tlumočení z hlediska obou výše zmíněných pojmů

Nestrannost tlumočnicka, neboli jeho neutrální postoj k vyřčenému všech účastníků tlumočené interakce, je často citovaným požadavkem pro většinu druhů tlumočení. Jak uvádí Marzocchi² (2005: 97–98), mezi zásadami profesní etiky organizace rozhodujícího rázu, jako je Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků (AIIC), přesto přímý požadavek neutrality nenalezneme, ačkoli je tento princip zahrnut například v profesní etice tlumočnicků a překladatelů Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii. Atypické postavení zde tradičně zastávalo komunitní tlumočení, v němž na nestrannost tlumočnicka panovaly rozdílné názory. Jak ve své studii dokazuje Pittarellová¹, někteří komunitní tlumočníci snažící se o nestrannost si selhání v tomto směru vůbec nemusí uvědomovat (2009: 85) a jiní dokonce mohou být přesvědčeni o tom,

1 PÖCHHACKER, F. Interpreters and ideology: From 'between' to 'within'. In *Across languages and cultures*. Budapest: Akadémiai Kiadó, December 2006, vol. 7, no. 2.

2 MARZOCCHI, C. On norms and ethics in the discourse on interpreting. In *The Interpreters' Newsletter 13/2005*. Trieste: Edizioni Lint Trieste, 2005, vol. 14.

1 PITTARELLO, S. Interpreter Mediated Medical Encounters in North Italy: Expectations, Perceptions and Practice. In *The Interpreters' Newsletter 14/2009*. Trieste: Edizioni Lint Trieste, 2009, vol. 14.

že neutralita, nestrannost či neviditelnost v (komunitním) tlumočení není žádoucí (2009: 78).

Stejně jako přední tlumočnické školy učí své studenty nestrannosti a neutralitě při konferenčním tlumočení, je další z hojně zmiňovaných zásad tzv. neviditelnost tlumočnicka, která předpokládá umění zprostředkovat komunikaci takovým způsobem, že jedna strana vnímá druhou, aniž by pocítovala přítomnost mediační osoby tlumočnicka.

Je zcela zřejmé, že názory na oba výše definované pojmy se napříč tlumočnickým světem ne vždy shodují a jejich optimální uchopení vždy záleží na konkrétní komunikační situaci, všech jejích podmínkách, východiscích a účelu. Jedním (a pro současné simultánní a konsekutivní tlumočení snad nejběžnějším) úhlem pohledu je však považovat tyto dvě zásady za jedny z měřítek kvality tlumočení, a to z toho důvodu, že nedodržení neviditelnosti, nestrannosti či neutrality tlumočnicka může vést k převodu nespolehlivé (nedůvěryhodné) či neúplné informace (důsledkem záměrného vynechání určitých informací obsažených v původním projevu). V dnešní době jsou mezi profesionálními tlumočníky podobné jevy odmítané – důvěryhodnost a snaha o úplnost převodu jsou nejen jedny z hlavních etických zásad asociace AIIC, ale dle výzkumu Bühlerové se také nachází na vrcholu žebříčku kritérií kvality jejích členů (Pöchhacker 2005: 145). Stejně tak příliš znatelná přítomnost tlumočnicka, který by měl být pouze „prodlouženými ústy“ účastníků komunikace, může nejen dle našich vlastních zkušeností z praxe vést k její neplynulosti, ztrátě autenticity a důvěryhodnosti, tedy úbytku na kvalitě.

Ideologicky zatížené komunikační situace, např. konference hostící země rozličných, ba dokonce nepřátelských režimů nebo rozhovor hlav dvou zemí odlišných či navzájem si konkurujících režimů, jsou prostředím typickým svou náročností v tom, jak dostat výše popsaným – a takto v odborné veřejnosti široce vnímaným – kritériím kvality tlumočení. Období zkoumané v této práci bylo v mnoha ohledech neodmyslitelně svázáno s ideologií socialistického režimu silně odmítanou ideologií západní, a tudíž oproti dnešní době předpokládalo častější vystavení tehdejších tlumočnicků tlaku právě v těchto aspektech. V následující kapitole se věnujeme vývoji vnímání pojmu ideologie v tlumočnictví od dávných dob až po nedávnou současnost, přičemž za stěžejní východisko pro tyto úvahy jsme zvolili studii Franze Pöchhackera: „Interpreters and ideology: from 'between' to 'within'“ z roku 2006.

3. Pohyb vnímání pojmu ideologie v oblasti translatologie a tlumočnické praxe

3.1 Tlumočník jako osoba stojící „mezi ideologiemi“: od Haremheba po Herberta

Již okolo roku 1500 př.n.l., na hrobu generála Haremheba, se objevuje zobrazení tlumočníka jakožto důležitého propojovacího článku mezi dvěma stranami, a to právě způsobem zobrazujícím zásadu „neviditelnosti“ a „nestrannosti/neutrality“ tlumočníka – má dvě těla, je skromně oděn, ve služebním postoji a nepodobá se svým vzhledem žádnému z účastníků komunikační situace. Jak uvádí Pöchhacker (2006: 193), toto zobrazení reflektuje stejné vnímání osoby a funkce tlumočníka jako samotný latinský název tlumočnického řemesla, jež převzaly kromě angličtiny i mnohé románské jazyky. Označení „inter-pres“ bývá spojováno s výrazy „inter partes“ či „inter pretium“, jež oba vedou k chápání tlumočníka jakožto článku mezi dvěma stranami s vlastními hodnotami – rozšíření „vlastních hodnot“ na celé hodnotové systémy, ne-li ideologie, tak, jak tomuto pojmu rozumíme dnes, je více než nasnadě.

Odražíme-li se od těchto historických a etymologických prvopočátků tlumočnické profese vztahujících se k základnímu vnímání a označení tlumočnického řemesla a propojujících ho s pojmem ideologie a jeho okolím a překleneme-li se přes opět tematicky provázané historické období tlumočení při kolonizaci evropských velmocí, kdy bylo například tlumočnickům španělského království přímo přikázáno zachovávat při výkonu služby zásadu neutrality, dostaneme se k prvopočátkům tlumočnického řemesla tak, jak ho známe dnes – k Pařížské mírové konferenci a jménům Paul Mantoux a Jean Herbert. Paul Mantoux, francouzský historik, byl prototypem vysoce vzdělaného člověka perfektně ovládajícího jazyky, tlumočil v nejvyšší politice poválečných let první poloviny 20. století za předpokladu absolutní neutrality a spolehlivosti a stal se vzorem ženevských tlumočnicků, z nichž mnozí tlumočili ve 20. a 30. letech pro Spojené národy a Mezinárodní organizaci práce (Pöchhacker 2006: 193). Ve stejném duchu a v rámci zachování světového míru pracoval i Jean Herbert, druhý ze zakladatelů moderního tlumočnictví, čímž byla, slovy Pöchhackera, jasně stanovena pozice tlumočníka jakožto člověka „stojícího mimo národní konflikty a malicherné ideologické spory“ a jakožto „nástroje či katalyzátoru zprostředkovávajícího vše, co probíhá *mezi* komunikujícími stranami, bez jakékoli osobní angažovanosti“ (2006: 194, vlastní překlad).

3.2 Tlumočník jakožto zapojený účastník komunikace: od Hitlera po Babel

Složitý historický vývoj 20. století však dal vzniknout nejen idylickým obrazům tlumočnického řemesla, ale i obrazům přinejmenším kontroverzním. Jedním z nich je postava Paula Schmidta, tlumočníka Adolfa Hitlera, který mu zprostředkovával kontakt s nejvyššími britskými politiky v období politiky appeasementu ke konci 30. let 20. století. Jeho postava je zajímavá z několika důvodů: Schmidt byl při těchto vrcholových jednáních jediným tlumočníkem, což mu teoreticky muselo jakožto jedinému prostředníkovi zaměstnanému jednou ze stran vkládat do rukou obrovskou moc (Pöchhacker 2006: 194). Po skončení druhé světové války byla navíc Schmidtovi sice na několik let zakázána tlumočnická činnost, nicméně v 50. letech se stal spoluzakladatelem a ředitelem v současnosti nadále působící mnichovské jazykové a tlumočnické školy *Sprachen & Dolmetscher Institut München*, což bylo dle Pöchhackera zřejmě důkazem pozitivního dopadu jeho ospravedlňující argumentace hlásající, že „pouze vykonával svou profesi“.

Pöchhacker ve své studii pojednává o dalším podobném případě a přirovnává Schmidtovu argumentaci k obhajobě Kurta Waldheima, který se z postu tlumočníka a ordonančního důstojníka účastnil vojenských operací v Bosně v roce 1942 a který byl později zvolen do funkce generálního tajemníka Spojených národů. Waldheim v sebeobraně prohlásil, že byl „jen tlumočník“ a pouze „vykonával svou povinnost“ v rámci výše popsaného postu u armády.

Bylo by možné citovat další případy, které dokazují, že neangažovanost či nezapojenost tlumočníka v komunikační situaci může být za určitých okolností sporná – Pöchhacker v této souvislosti mluví o takzvaném „nevzpomínám si“, které dle něj může vést k zfiktivnění zážitků z minulosti. Jak dokazují oba právě zmíněné případy tlumočnicků, na jejichž minulost se „zapomnělo“ – i tlumočník dle něj může sloužit určité ideologii, a to v tom smyslu, že pro ni neodmítne „vykonávat to, co má v popisu práce“. Pöchhacker uvádí, že nazírání výkonu povinnosti v diktátorském režimu v podobě výkonu profesionální služby danému režimu jakožto „neangažovanosti“ se pravděpodobně zakládalo na síle představy, že tlumočník je z definice neustranný a zaujímá určitou „mezipozici“. Pöchhacker zároveň upozorňuje, že této ne-/angažovanosti se v translatologických pracích dostalo jen okrajové pozornosti, stejně jako ne-/angažovanosti vyplývající z členství v tlumočnických institucích nebo profesních tlumočnických uskupeních, jež během své existence v totalitním režimu mohou sloužit určitým ideologickým cílům, a s nimi i tlumočník.

3.3 Tlumočník jakožto součást sociokulturního systému a člen instituce

3.3.1 Východ vs. Západ

Velmi zajímavou myšlenku vyjadřuje Pöchhacker, když se věnuje tématu rozdílů mezi Východem a Západem v době existence železné opony. Jak praví, kromě všeobecných sociálních a politických otázek, jako byla omezená možnost cestování a kontaktu mezi těmito dvěma světy, se v translatologii zapálená debata vedla pouze na téma tlumočení výhradně do mateřského jazyka v případě západních tlumočnicků, a dále na téma pilotáže, vládnoucího způsobu simultánního tlumočení u ruských tlumočnicků. Téma ideologického přesvědčení tlumočnicka zůstávalo stranou až na jednu významnou výjimku – studii Otty Kadeho z roku 1963¹. Zmíněná studie se zabývá otázkou nevyhnutelného vlivu ideologie na tlumočnicka při konsekutivním tlumočení, jehož součástí je koncepční zpracování výchozího projevu a jeho logické uspořádání, zahrnující rozdělení informací na důležité a méně důležité (1963: 15). Jak je zřejmé, tato fáze konsekutivního tlumočení jednoduše neumožňuje tlumočnickovi odpoutat se od základního politicko-ideologického stanoviska vyjádřeného ve výchozím projevu, což je dle Pöchhackera (2006: 200) v přímém rozporu s „profesní ideologií“ konferenčního tlumočení, kde je zásada tlumočnické neutrality součástí mnoha etických kodexů. Pro naši práci je toto srovnání o to více zajímavé, citujeme-li si následující Kadeho slova: „angažovanost v tlumočení znamená zpracování tlumočeného textu z hlediska pracující třídy, vycházejícího z marxisticko-leninistického vidění světa“ (Kade 1963: 15, vlastní překlad).

3.3.2 Sever vs. Jih

Aktuálnějším příkladem přemýšlení o tématu ideologie v rámci translatologie je argumentace konferenčního tlumočnicka Vincenta Bucka, poukazující na vliv angličtiny jakožto lingua franca – Buck tvrdí, že „skutečnost, že většina mezinárodních konferencí v poslední době probíhá v angličtině, dává uživatelům tohoto jazyka větší šanci reprezentovat a artikulovat svůj hodnotový systém a své cíle“ (Pöchhacker 2006: 200, vlastní překlad). Dle samotného Pöchhackera se toto v současné době opravdu možná děje, a to přinejmenším v oblasti tlumočení pro média – zdá se tedy, že globalizace má místo sjednocujícího vlivu spíše vliv rozdělující a získává dokonce

1 KADE, O. Der Dolmetschvorgang und die Notation: Bedeutung und Aufgaben der Notiertechnik und des Notiersystems beim konsekutiven Dolmetschen. In *Fremdsprachen*, 7. Leipzig: Karl-Marx-Universität Leipzig, 1963, s. 12–20.

ideologický náboj. Jasně je však, že takový přístup by byl v zásadním rozporu s ušlechtilým statutem a posláním konferenčního tlumočnicka formulovaným jedním ze zakladatelů tlumočnického řemesla, Jeanem Herbertem, znějícím: tlumočnick má „být nápomocen jednotlivcům a společenstvím při prohlubování vzájemného poznání a porozumění a, což je stále důležitější, při prohlubování vzájemného respektu“ (Pöhhacker 2006: 200, vlastní překlad).

3.3.3 Babel vs. AIIC

Jak dále rozvíjí Pöhhacker (2006: 201), téma angažovanosti tlumočnicka v komunikační situaci získalo největší ohlas u členů Babelu, mezinárodní asociace dobrovolných tlumočnicků a překladatelů, založené v roce 2002 na podporu antikapitalistického hnutí pod názvem Světové sociální fórum. Reakce konferenčních tlumočnicků sdružených v asociaci AIIC na slova organizátorů Světového sociálního fóra v Brazílii v roce 2004 hlásající, že překladatelská činnost v rámci Světového sociálního fóra „přestává být službou a stává se snahou o konvergenci a militantnost“, přišla v roce 2005 v podobě ostré kritiky tohoto neprofesionálního přístupu v článku konferenčního tlumočnicka Petera Neumanna pro časopis *Communicate!*. Jak však shrnuje Pöhhacker (2006: 201), celý konflikt ukazuje, že konferenční tlumočnick, ať už člen asociace AIIC nebo dobrovolný tlumočnick s členstvím v Babelu, zřejmě pracuje pod vlivem té či oné ideologie – ať už ideologie opozice či rezistence, kterou by bylo možno přiřadit Babelským dobrovolníkům, anebo pod vlivem dominantních ideologií, jako je neo-kapitalismus a neo-liberalismus, pronikajících do vrcholných mezinárodních setkání tlumočených profesionálními tlumočnickými pracujícími v rámci hospodářské a politické globalizace. Přesto je zde jeden velký rozdíl: „Celá idea „dobrovolníků“ pomáhajících při absolutně zaujaté události implikuje [...] disponování pouze osobami sdílejícími určitou ideologii a neschopnými nestranného přístupu k opačnému pohledu na věc. Profesionální tlumočnicki se odlišují svým profesionálním přístupem, svou neangažovaností, kterou militantní člověk nikdy nedodržel, ani dodržovat nebude.“ (Pöhhacker 2006: 203, vlastní překlad).

3.3.4 Tlumočnické instituce

Myšlenka tlumočnicka ovlivněného ideologií profesního či jiného uskupení, jehož je členem, nás přivádí k možnostem vlivu ideologie tlumočnické školy na tlumočnicka, kterého daná instituce vychovává. Výmluvným příkladem fenoménu pronikání ideologie do této oblasti by mohla být samotná první tlumočnická škola, založená v roce 1930 v německém Mannheimu a později na příkaz Adolfa Hitlera přiřazená k univerzitě v Heidelbergu. Pöhhacker (2006: 195) zde pozoruje

zajímavou souvislost s nacistickým režimem a poukazuje na fakt, že založení v roce 1930 a připojení k univerzitě v roce 1933 zřejmě dokazuje Hitlerovu spokojenost se službami tlumočnicků, které institut vychovával, a že mu byla zřejmá jejich důležitá úloha při dosahování politických cílů režimu. Stejným úhlem pohledu by bylo možné nazírat okolnosti založení vídeňské tlumočnické školy v roce 1943, ačkoli lze usuzovat, že byly spíše individuálního ražení a že založení institutu tentokrát nebylo výsledkem politického tlaku ze shora. Přesto zde Pöchhacker (2006: 195) vidí přímé důkazy pro propojenost školy s vládnoucí nacistickou ideologií: veřejné prohlášení věrnosti nacistickému režimu a mimo jiné fakt, že Luis Paulovsky, chránělec prvního ředitele ústavu Friedricha Wilda a člen profesorského sboru, vedl regionální oddělení Říšského odboru pro tlumočnictví v Německé právní frontě¹ (Reichsfachschaft für das Dolmetscherwesen in der Deutschen Rechtsfront).

Na tomto a výše popsaných příkladech vnímání pojmu ideologie, na úvahách, co vlastně ideologie v oblasti tlumočnictví znamená a zahrnuje či může implikovat, a na samotných historických souvislostech jsme si ukázali, že na tlumočnicka jsou v souvislosti s ideologií kladeny individuální nároky, vycházející ze samotné podstaty a definice tlumočnického řemesla, a že ideologie může pronikat také do profesních sdružení a tlumočnických institucí. Kapitoly 4. 5. a 6. jsou proto věnovány shrnutí vývoje tlumočnictví v západní Evropě a v Rusku a pro tuto práci relevantním datům z historie University 17. listopadu, které zobrazují historický vývoj institucionální tlumočnické praxe, teorie a výuky v Evropě ve zkoumaném období. Tím si připravíme půdu pro empirickou část této práce, věnující se zkušenostem československých tlumočnicků-samouků a rozličným aspektům jejich působení a života za tehdy vládnoucí socialistické ideologie – a kladoucí si za cíl kontrastovat a především doplnit poměrně bohaté všeobecné poznatky z institucionální oblasti o poznatky osvětlující situaci panující mimo působení tlumočnické školy na našem území do roku 1989.

1 „Německá právní fronta“ vznikla roku 1933 na příkaz Adolfa Hitlera a sdružovala všechny profesní spolky a osoby, jejichž profesní činnost byla jakkoli spojena s právní oblastí, tedy např. právníky v hospodářské a správní oblasti, soudce a advokáty, státní zástupce, soudní znalce, vysokoškolské učitele a tlumočníky. Srovn. např.

RÜCKER, S. *Rechtberatung: Beiträge zur Rechtsgeschichte des 20. Jahrhunderts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007: 198.

Deutsches Presse-museum im Ullsteinhaus e.V. *Pressechronik 5.II.1933*. [online]. [cit. 2015-04-25].

URL: <<http://pressechronik1933.dpmu.de/2013/11/05/pressechronik-5-11-1933/>>.

4. Vývoj konferenčního tlumočení na Západě

4.1 Od konsekutivního tlumočení k simultánnímu

Za rok zrodu tlumočnického řemesla tak, jak jej známe dnes, je v tlumočnické odborné veřejnosti považován rok 1919. Stejnou myšlenku zastává Baigorri-Jalón ve svém článku „Conference Interpreting: From Modern Times to Space Technology“ (1999)¹, který však poukazuje i na jiné zajímavé faktory tohoto zrodu, kromě determinujících kvalit tehdejších prominentů tlumočnické scény ztělesňujících zásady moderního tlumočení. Po první světové válce bylo prolomeno přibližně třisetleté monopolní postavení francouzštiny jakožto jediného diplomatického jazyka – na Pařížské mírové konferenci už byla oficiálním jazykem angličtina a stejně tak tomu bylo i v případě Spojených národů, Mezinárodní organizace práce a Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti, tedy institucí, které se z poválečné konference vyvinuly.

Vyvstala tedy potřeba tlumočnicků, již se, vzhledem ke skutečnosti, že konferenční tlumočení jako obor teprve začínalo existovat, z počátku rekrutovali z neoborné veřejnosti – vybírali se takoví lidé, kteří měli dobré znalosti obou jazyků a jejichž všeobecný rozhled byl na dostatečné úrovni pro tlumočení vrcholných jednání. Ze zajímavých okolností tlumočení v popisované době stojí za zmínku například fakt, že tehdejší konsekutivní tlumočníci byly osobami zřetelně viditelnými, protože tlumočili z podia nebo z prostředku sálu (což by mohlo být nazíráno v rozporu s dnes převažující zásadou neviditelnosti konferenčního tlumočnicka), či že prominentní tlumočníci tehdejší doby, jako byl například Mantoux či Camerlynck, se tlumočení „naučili“ pouze pro potřeby Pařížské mírové konference, po jejím skončení neplánovali v této činnosti pokračovat a vrátili se poté ke svým původním profesím. V oné době, jak pokračuje Baigorri-Jalón (1999: 29), ještě nikdo, včetně samotných tlumočnicků, netušil, co vlastně konferenční tlumočení představuje – vše bylo založeno na improvizaci a tlumočníci se učili dostát nárokům na ně kladeným pouze z praxe. Již tehdy ale první tlumočníci sklízeli obdiv za své jazykové znalosti, ovládání paměti a pozornosti, řečnické schopnosti a schopnosti tlumočit i emoce, včetně ovládání základní tlumočnické notace – vše zmíněné (a mnoho dalšího) je součástí moderního tréninku konsekutivního tlumočení v dnešní době.

1 BAIGORRI-JALÓN, J. Conference Interpreting: From Modern Times to Space Technology. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 29–40.

Meziválečná léta byla zlatým věkem konsektivního tlumočení, ačkoli již během nich samotných se z rozličných důvodů objevovaly první konkurenční způsoby tlumočení – simultánní tlumočení šepem (šušotáž) a simultánní tlumočení kabinové. S návrhem časově a finančně úsporné metody nového způsobu tlumočení, která by tlumočené debaty učinila přirozenějšími, přišel bostonský podnikatel Edward Filene již na počátku 20. let 20. století a jako takovou také představil metodu simultánního tlumočení Ericu Drummondovi, generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Jak dále popisuje Baigorri-Jalón (1999: 32), proces přechodu od konsektivního tlumočení k simultánnímu prošel několika fázemi a například pro potřeby tlumočení na konferenci Mezinárodní organizace práce v roce 1928 byla na její centrále vytvořena samostatná laboratoř vyvíjející odpovídající technické zázemí pro simultánní tlumočníky a také pro trénink a přípravu jich samotných na nadcházející konferenci. Ze zprávy z tohoto průkopnického experimentu je zřejmé povědomí o náročnosti simultánního tlumočení a z něj vyplývající nutnosti systematického přístupu k tréninku kvalitních simultánních tlumočnicků. Laboratorní prostory, v nichž experimenty probíhaly, odpovídaly skutečnému technickému zázemí konference a zřetel byl brán mimo jiné na to, aby tlumočníci nejen slyšeli, ale i viděli řečníka, a aby jejich trénink postupoval od jednodušších projevů ke složitějším. Tlumočníci byli poté podrobeni závěrečným zkouškám, kde je odborná porota hodnotila především z hlediska správnosti a srozumitelnosti převodu.

Simultánní tlumočení však svou pozici v těchto prvopočátcích neobhájilo a přesto, že se na konferenci Mezinárodní organizace práce (ILO) v roce 1928 simultánně tlumočilo mezi sedmi jazyky, byla tato metoda převzata jen pro výroční konference ILO a v ostatních existujících mezinárodních organizacích se neprosadila. Důvodů, jak uvádí Baigorri-Jalón, bylo několik: nepřátelský přístup konsektivních tlumočnicků k nové metodě, která je údajně mimo jiné odsuzovala k anonymitě tlumočnické kabiny, logistické a finanční potíže spojené se simultánním tlumočením a všeobecně ztráta víry v možnost mírového mezinárodního dialogu panující v oné době. V roce 1930 začaly mezinárodní organizace ztrácet své odůvodnění a všeobecná atmosféra byla pro experimentální a technický rozvoj simultánního tlumočení nepříznivá. Byly to proto až Norimberské procesy v letech 1945–1946, kdy bylo simultánní tlumočení plně otestováno a ověřeno jako spolehlivá a vhodná metoda tlumočení pro mnohojazyčná mezinárodní setkání. Zároveň byly Norimberské procesy v podstatě školicím centrem pro první stálé simultánní tlumočníky, protože na předcházející trénink dle slov Baigorri-Jalóna (1999: 34) nebyl téměř žádný čas. Jak rozvádí Macintoshová ve svém článku „Interpreters are Made not Born“ (1999: 68)¹, pouze

1 MACKINTOSH, J. Interpreters are Made not Born. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 67–80.

5 % z přibližně 400 testovaných kandidátů tehdy prošlo přijímacími zkouškami zahrnujícími test jazykových znalostí, všeobecného kulturního rozhledu, schopnosti soustředění, hbitosti a dobré hlasové kvality a kvality vyjadřování. Úspěšní kandidáti poté byli podrobeni tréninku simultánního tlumočení trvajícímu od dvou týdnů do dvou měsíců, který u nich měl mimo jiné vyvinout pro simultánní tlumočení potřebnou rychlost a plynulost vyjadřování.

Rozšíření počtu pracovních jazyků Organizace spojených národů ze dvou na pět, skutečnost, že od roku 1946 rozdělovala západní a východní Evropu železná opona a argumenty pro simultánní tlumočení hlásající, že tato metoda umožňuje již zmiňovanou (a při počtu více jazyků a s přihlédnutím k extrémní délce některých projevů nyní ještě důležitější) časovou a finanční úsporu a větší autenticitu komunikačního aktu včetně úspěšného testování nové metody tlumočení v OSN vedlo po Norimberských procesech k postupnému nahrazení konsekutivního tlumočení v mezinárodních organizacích tlumočením simultánním, a to i přes další silné protesty konsekutivních tlumočnicků (které však neměly dlouhého trvání). Jak uvádí Baigorri-Jalón (1999: 35), v jejich očích simultánní tlumočení představovalo jakési „papouškování“ bez možnosti řádné analýzy výchozího projevu, které navíc tlumočnicka připravuje o jeho viditelnost, což bylo nazíráno jako ztráta statutu. Pro naši práci je však zajímavější fakt, že tlumočníci byli i nadále většinou rekrutováni bez předchozího tréninku v simultánním tlumočení. Často stačilo splňovat jediné kritérium – schopnost poslouchat projev v jednom jazyce a zároveň mluvit jiným, což, jak zmiňuje Baigorri-Jalón (1999: 35), jen umocňovalo představu, že tlumočnickem se člověk musí narodit. Jak však uvádí Macintoshová (1999: 67), tato představa je dnes překonaná a platí, co pravil Jean Herbert v roce 1977 na prvním tlumočnickém interdisciplinárním sympoziu v Benátkách, totiž že „tlumočnickem se člověk nenarodí, nýbrž stává“, o čemž podle Macintoshové svědčí nárůst počtu tlumočnických škol a množství mezinárodních setkání zaměřených na trénink tlumočnicků pořádaných během druhé poloviny 20. století.

Dnešní stav techniky již plně umožňuje využívat simultánní metody tlumočení nejen na jednáních mezinárodních organizací, jako je OSN či Evropská unie, ale i na menších lokálních setkáních. Vývoj techniky dokonce umožňuje i tzv. „remote interpreting“, neboli tlumočení na dálku, které však dle Baigorri-Jalóna (1999: 36) snad z finančních důvodů v brzké době klasický způsob simultánního, kabinového tlumočení, nenahradí, nehledě na nesporné výhody fyzické blízkosti tlumočnicka řečníkům i posluchačům na vzrušených a ne zcela plynulých jednáních.

4.2 Tlumočnictví a výuka tlumočení v druhé polovině 20. století na Západě

Jak uvádí Seleskovitchová ve svém článku „The Teaching of Conference Interpretation in the Course of the Last 50 Years“¹ (1999: 55), samotný pojem „konferenční tlumočení“ vznikl až v 50. letech, a to v návaznosti na intenzivnější mezinárodní kontakt, při němž bylo užíváno více národních jazyků a bylo tedy potřeba i více tlumočnicků pro různé úrovně mezinárodního styku. Seleskovitchová ve svém článku také zmiňuje, že první konferenční tlumočníci byli emigranti-intelektuálové, kteří znali jak svůj rodný jazyk, tak jazyk státu, který jim poskytl zázemí, a kteří se svým vzděláním a všeobecnou zralostí a rozhledem rovnali delegátům, pro něž tlumočili. Jednalo se o vynikající, dodnes známé tlumočnické individuality, tlumočníky-samouky s univerzitním titulem a odbornými znalostmi v jiném oboru než v tlumočnictví.

Základní chronologický přehled vzniku těch nejznámějších tlumočnických institucí podává například Mackintoshová (1999). První tlumočnické školy začaly vznikat brzy po druhé světové válce v reakci na zvyšující se poptávku po tlumočnících, ačkoli například první tlumočnická škola v západní Evropě vznikla ještě před Norimberskými procesy – jedná se o *École de traduction et d'interprétation* (ETI) v Ženevě, založenou v roce 1941 (dnes FTI – *Faculté de traduction et d'interprétation*). Následována byla tlumočnickým oborem otevřeným v roce 1943 při univerzitě ve Vídni, tlumočnickou školou v Germersheimu v roce 1946, v Grazu v roce 1947, v Saarbrücken v roce 1948 a v Heidelbergu v roce 1950. V roce 1948 byl otevřen tlumočnický obor také na HEC, obchodní škole v Paříži, ale v návaznosti na vznik dalších mnoha škol zanikl na konci 60. let. Mezi další západoevropské tlumočnické instituce zásadního významu patří ESIT (*École supérieure d'interprètes et de traducteurs*) založená v roce 1958 v Paříži a ISIT (*Institut Supérieur d'Interprétariat et de Traduction*), která vznikla o rok později v téže městě. Na konci 50. a na začátku 60. let vzniklo ještě mnoho dalších škol, z nichž ne všechny spadaly pod univerzity – např. v roce 1963 byl založen šestiměsíční program pro vzdělávání tlumočnicků na polytechnické škole v Londýně a v roce 1969 vznikl tehdejší MIFS (*Monterey Institute of Foreign Studies*) v Kalifornii. V roce 1985 uveřejnila asociace AIIC informaci o existenci celkem 61 vzdělávacích tlumočnických programů v celkem 24 zemích (AIIC 1985), a to, jak uvádí Macintoshová (1999: 69) je třeba vzít v úvahu, že nebyly započítány vzdělávací programy na Východě (ve výčtu nebyly zahrnuty instituce v SSSR a některých zemích východní Evropy a dále mnoho institucí v Asii, Africe a Jižní

1 SELESKOVITCH, D. The Teaching of Conference Interpretation in the Course of the Last 50 Years. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special issue of Interpreting 4:1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 55–66.

America).

Zmíněný výčet dokazuje, že v poválečných letech prudce vzrostla poptávka po tlumočnících, na niž dokázal západní akademický svět odpovědět na různých úrovních. Kurikula, která si během druhé poloviny 20. století jednotlivé tlumočnické školy osvojily, také nejsou a v průběhu let nebyla zcela totožná. Seleskovitchová (1999: 56) popisuje původní vyučovací metody za chaotické a poukazuje na fakt, že výuka tlumočení byla zpočátku často zaměřována s výukou cizích jazyků a že tlumočnické školy si často neuvědomovaly intelektuální úroveň, kterou konferenční tlumočení vyžaduje. Tehdy dle Seleskovitchové ještě panoval všeobecně rozšířený názor (a v neodborné veřejnosti ještě bohužel leckdy panuje i dnes), že „jakmile znáš jazyky, měl bys umět i tlumočit“. Seleskovitchová (1999: 58) uvádí, že již ke konci 40. let se ukázalo, že samotní tlumočníci vědí nejlépe, jak vyučovat studenty – koncem 50. let členové asociace AIIC projeví nespokojenost se systémem výuky tlumočení na existujících tlumočnických institucích a začali se zabývat otázkou organizované spolupráce asociace s jednotlivými školami. V roce 1959 asociace stanovila základní kritéria výuky tlumočení a přednesla je několika univerzitám, což vedlo ke spolupráci asociace se školami v Ženevě, Heidelbergu, v Sorbonně a na HEC, jejichž programy byly asociací uznány v roce 1963. V těchto letech se tedy začalo vytrácet přesvědčení, že tlumočnickem se člověk narodí, a začalo se stavět se na rozpoznání talentu a dlouhodobém cvičení a sbírání zkušeností.

Macintoshová (1999: 70) v souvislosti s tímto tématem uvádí, že hlavní aspekty studijních plánů a jejich vývoje lze vyčíst z publikací AIIC a sborníků konferencí¹ či například z díla Seleskovitchové a Ledererové „Pédagogie raisonnée de l'interprétation“ z roku 1989². Pokračuje, že první symposium AIIC na téma výuky konferenčního tlumočení se zabývalo otázkami samotného tlumočnického tréninku – proč by se mělo trénovat a jakým způsobem, dále otázkou přijímacích a talentových zkoušek, jazykových kombinací a úrovni ovládnutí jazyka. Diskutovalo se o vyučovacích metodách a obsahu vyučovacích hodin, o technikách přípravy studentů na složitější

1 Např.

GERVER, D. – SINAÏKO, H. W. Language interpretation and communication. In *Nato Conference Series III*. New York: Plenum Press, 1978.

GRAN, L. – DODDS, J. *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Udine: Campanotto Editore, 1989.

MIIS. The training of teachers of translation and interpretation. In *Proceedings of MIIS 20th Anniversary Symposium*. Monterey: Monterey Institute of International Studies. Division of Translation and Interpretation, 1991.

2 SELESKOVITCH, D. – LEDERER, M. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. In *Traductologie*. Paris: Didier Erudition OPOCE, 1989, č. 4.

tlumočnické situace a o stále ještě ne zcela ukotveném tématu simultánního tlumočení a nejlepším načasováním jeho tréninku v rámci vzdělávacího procesu. Oproti stále trvajícím rozdílům mezi jednotlivými školami na tomto poli (některé například začínají s výukou simultánního tlumočení již po základním seznámení studentů s technikou tlumočení konsektivního a jiné se simultánnímu tlumočení věnují až po plném ovládnutí konsektivního tlumočení) již tehdy panovala shoda v plošném přijetí teorie smyslu D. Seleskovitchové a později M. Ledererové. V následujících desetiletích si obor tlumočnictví prošel pestrým vývojem doprovázeným několika obraty v zaměření bádání: v sedmdesátých letech se objevují první psychologické modely zpracování informace, což je příklad přínosu otevření teorie tlumočení i dalším vědním, mimo jiné lingvistickým disciplínám kromě teorie překladu.

Jak pokračuje Mackintoshová (1999: 71), teorie tlumočení se promítla i do tvorby tlumočnických kurikul, které mají dnes podobu mimouniverzitních i univerzitních programů – magisterských či kombinovaných bakalářských s navazujícími magisterskými, kdy během tříletého či čtyřletého bakalářského studia studenti získávají vzdělání v oblasti jazykové a lingvistické (včetně gramatiky, fonetiky, stylistiky, sémantiky apod.) a všeobecného rozhledu včetně hospodářské, právní a mezinárodní problematiky, a v navazujícím magisterském stupni se specializují buď na tlumočení, nebo na překlad, což ostatně odpovídá i vzdělávacímu systému na Ústavu translatologie FF UK. Dále existují různé více či méně prakticky orientované postgraduální vzdělávací kurzy, například se v posledních letech začal upevňovat postgraduální výukový program „European Master's in Conference Interpreting“, který v roce 1997 vytvořila Evropská komise v úsilí čelit nedostatečnému množství vysoce kvalifikovaných tlumočnicků. Za zmínku stojí i přínos asociace AIIC na tomto poli, která v roce 1992 (aktualizované vydání vyšlo v roce 1997) publikovala desetibodovou příručku „Advice to students wishing to become conference interpreters“¹, v níž představuje zásady výuky tlumočení, mezi něž patří například pravidla, že trénovat tlumočení by měli profesionální konferenční tlumočníci, vzdělávací programy by měly obsahovat i přijímací zkoušky z potřebných všeobecných znalostí a zkoušky talentové, výuku a závěrečné zkoušky z konsektivního i simultánního tlumočení, že sylabus by měl pokrývat i oblast profesní etiky a být přizpůsobený požadavkům trhu. Ve všech těchto bodech, až na požadavek výuky tlumočení až v rámci „postgraduálního studia“², se filozofie AIIC shoduje s realitou na Ústavu translatologie v Praze.

1 AIIC. *Advice to students wishing to become conference interpreters*. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <<http://aiic.net/page/56/advice-to-students-wishing-to-become-conference-interpreters>>.

2 Po Boloňském procesu se postgraduálním studiem rozumí studium magisterské či doktorské (navazující na bakalářské).

V souvislosti s výukou konsekutivního a simultánního tlumočení je zajímavý pohled Danici Seleskovitchové, hlavní představitelky pařížské tlumočnické školy ESIT a interpretativní teorie či teorie smyslu, jež byla po dlouhou dobu vůdčí osobností západoevropského nazírání na kvalitu tlumočení. Soustředila se především na konsekutivní tlumočení, které také podle ní ve srovnání se simultánním tlumočením jako jediné umožňuje tlumočit smysl sdělení. Právě proto se k simultánnímu tlumočení stavěla poměrně skepticky. Seleskovitchová přirovnává simultánní tlumočení k návratu chápání tlumočení či překladu jakožto překódování jednoho jazyka do druhého a dodává, že tento druh tlumočení není „přirozeným“ systémem komunikace, avšak musí být vyučován takovým způsobem, aby jeho výsledkem byl „přirozený“ diskurs“ (1999: 57–58). Vidí tedy nutnost ve výuce konsekutivního tlumočení jako předstupně výuky simultánního tlumočení, protože při konsekutivním tlumočení si člověk nutně musí projít fází deverbilizace výchozího projevu a naučí se tak odpoutat se od jednotlivých slov a soustředit se na smysl sdělení. Stejně tak Seleskovitchová cituje všeobecně panující zásadu, že tlumočnická notace by při konsekutivním tlumočení měla být pouze berličkou a studenti by se nejdříve měli naučit soustředěně naslouchat projevu bez tlumočnického zápisu, aby jejich příliš brzy osvojená notace neměla podobu transkripce originálu, jež by jim při tlumočení k ničemu neposloužila (1999: 64).

5. Vývoj konferenčního tlumočení na Východě

5.1 Počátky a vývoj moderního konferenčního tlumočení

Jak se lze dočíst v článku G. Černova „Simultaneous interpretation in Russia: Development of Research and Training“¹ (1999: 42) a v článku Aleksandra Švejcera „At the Dawn of Simultaneous Interpretation in Russia“² (1999: 23), počátky simultánního tlumočení v SSSR sahají do téměř stejného roku, kdy se konala konference ILO v Ženevě – v roce 1928 se totiž zároveň konal šestý kongres Kominterny v Moskvě. Zatímco však v Ženevě byla použita – ač primitivní – technika IBM, ruští tlumočníci dle Švejcera neměli sluchátka a seděli přímo před podiem, takže byli vystaveni všem hlukům v sále, přičemž mikrofony jim držela konstrukce připevněná k jejich krkům (1999: 23). Tlumočnické kabiny a sluchátka byla použita až na zasedání výkonného výboru Kominterny v roce 1933. Stejně jako pro západní tlumočníky však byly i pro ruské tlumočníky první opravdovou zkušeností se simultánním tlumočením Norimberské procesy, kde každá kabina tlumočila pouze do svého mateřského jazyka. Jiný systém, jak uvádí Švejc (1999: 24), byl použit při procesech s válečnými zločinci v Tokiu v letech 1946–1948: používala se technika IBM a zatímco japonští a angličtí tlumočníci tlumočili opět pouze do svých mateřských jazyků, ruští tlumočníci obstarávali tlumočení z i do ruštiny, a to pouze přes angličtinu. Simultánní tlumočení zde však bylo použito pouze omezeně, jelikož mezi tlumočníky panovalo přesvědčení, že jazykové rozdíly mezi angličtinou a japonštinou neumožňují kvalitní simultánní převod mezi těmito dvěma jazyky, a zároveň se hojně využívalo systému tlumočení přes pilotní kabinu. Ruští tlumočníci v Tokiu se dle Švejcera (1999: 25) potýkali i s dalšími problémy, například jak tlumočit přísahy a jiné zaběhlé fráze a formulace, či jak naložit s Rusům neznámou terminologií vyplývající z anglosaské právní vědy – v tomto případě se často jednoduše kalkovalo a na nové ruské termíny si postupně zvykli i samotní ruští právníci.

Zajímavou skutečností týkající se překladatelských služeb při procesech v Tokiu byl fakt, že ruským překladatelům byla postupem času udělena výjimka a neodjížděli překládat rozsudky do určené vily na předměstí (jak se činilo s cílem zamezit úniku informací) spolu s ostatními

1 ČERNOV, G. Simultaneous interpretation in Russia: Development of Research and Training. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 41–44.

2 ŠVEJČER, A. At the Dawn of Simultaneous Interpretation in Russia. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 23–28.

překladateli. Švejcer, který byl součástí ruského týmu v Tokiu, vzpomíná, že nadřazení ruských tlumočnicků se takto snažili zabránit jejich ideologické kontaminaci.

Jak pokračuje Švejcer, poté, co se v roce 1950 v OSN prosadil simultánní způsob tlumočení na úkor konsektivního, začala se tato technika hojně používat i při mezinárodních setkáních v Rusku. Dalším důležitým bodem ve vývoji tlumočení na Východě tak byla mezinárodní hospodářská konference v roce 1952 v Moskvě, na niž bylo povoláno přibližně 50 tlumočnicků, z nichž pouze několik mělo zkušenosti s tlumočením v kabině. Systém tlumočení, který zde byl použit, se stal ustáleným systémem kabinového tlumočení v Rusku – tlumočilo se výhradně přes ruskou pilotní kabinu, která tlumočila z cizích jazyků do ruštiny i naopak, a úplnost převodu ostatních tlumočnických týmů byla tedy plně závislá na výkonu ruských, často se simultánním tlumočením teprve začínajících a tudíž nezkušených tlumočnicků (1999: 26).

Brzy po mezinárodní hospodářské konferenci se konal 19. kongres Komunistické strany Sovětského svazu, významný pro naši práci především z důvodu Švejcerem popisovaných pracovních podmínek tlumočnicků (1999: 27). Na kongresu se tlumočilo do 29 jazyků, včetně jazyků malých, jako je norština, korejština či čeština, ačkoli takové jazykové kombinace byly nabízeny pouze jednou za několik let, při příležitosti velkých událostí – v těchto případech měli navíc nováčci z tlumočnických řad možnost seznámit se s tlumočenými projevy předem v psané podobě. V novém kongresovém paláci, kde se začaly konat kongresy strany, tlumočníci pracovali ve skleněných klimatizovaných kabinách vybavených televizory, které se nacházely v řadách na každém patře paláce. Tlumočnickům tak bylo umožněno sledovat dění v sále buď z ptačího pohledu, nebo prostřednictvím televizorů, což však nebylo zcela praktické, jak popisuje Švejcer, který dokonce uvádí, že tento systém byl zaveden pravděpodobně spíše z bezpečnostních důvodů. Navíc, jak pokračuje, bylo tlumočení monitorováno a kontrolováno pracovníkem Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Švejcer vzpomíná, že s tlumočnickými se na kongresu zacházelo jako s občany druhé třídy: byl jim odepřen přístup do sálu a jejich pracovní podmínky odporovaly všem mezinárodním regulím – pracovali, jak dlouho bylo potřeba, často se od nich vyžadovaly překladatelské služby v přestávkách při střídání tlumočnicků v kabině, odpracovaný čas jim organizátoři úzkostlivě měřili podle opravdu strávených hodin v kabině či opravdu odtlumočených minut (ačkoli k dispozici museli být například celý den) a plat byl dle Švejcera žalostný.

Od těchto dob se však mnohé změnilo a tlumočení se v Rusku stalo úctyhodným a velmi

dobře placeným zaměstnáním, takže se mu mnozí začali věnovat naplno a tlumočení pro ně nebylo jen vedlejším zdrojem příjmů při stálém, většinou s jazyky souvisejícím zaměstnáním. Ve výše popisovaných letech, jak poznamenává Švejc, ani oficiální zaměstnání „tlumočnické“ neexistovalo a tlumočnické služby tak poskytovali zaměstnanci překladatelé, učitelé jazyků, jazykoví editoři, rozhlasoví komentátoři a podobně, kteří se však postupem času díky finančním podmínkám v tlumočnickém oboru mnohdy vzdali svých (často univerzitních) míst a stali se tlumočníky na plný úvazek (1999: 28).

5.2 Tlumočnictví a výuka tlumočení v druhé polovině 20. století na Východě

Ruští tlumočníci, již pracovali na prvních mezinárodních konferencích konaných v druhé polovině 20. století, byli dle Černova absolventy tehdejšího Vojenského institutu cizích jazyků v Moskvě (institut byl založen roku 1942 při vojenské katedře moskevského Pedagogického institutu cizích jazyků s cílem vzdělávat budoucí vojenské tlumočníky a překladatele), Moskevského institutu cizích jazyků Maurice Thoreze, moskevské univerzity, Institutu filozofie a literatury (IFLI), či členy ministerstva zahraničí a Společnosti pro kulturní výměnu se zahraničními zeměmi (VOKS), kteří své první zkušenosti s reálným konferenčním tlumočením nasbírali při tlumočení při Norimberských procesech (1999: 42). Žádný z těchto tlumočnicků, z nichž ti nejlepší vytvořili první jádro ruských poválečných konferenčních *free-lance* tlumočnicků, v podstatě neprošel výukou simultánního tlumočení – všichni se tlumočení naučili metodou pokusu a omylu.

Absence organizované výuky simultánního tlumočení však neznamenal, že by se v Rusku nepodnikaly žádné pokusy pomoci tlumočnickům zdokonalovat se v umění zprostředkování komunikace – na počátku 50. let se dle Černova na katedře překladatelství při Moskevském institutu cizích jazyků Maurice Thoreze školili studenti v tlumočení konsekutivním, a to především na základě příruček Rozana a Herberta z let 1959 a 1952 (1999: 43). Mnoho škol v bývalém Sovětském svazu do své výuky zároveň zahrnuje procvičování bilaterálního tlumočení – někdy v rámci studia překladatelství a někdy jako součást výuky cizího jazyka. To se ovšem projevilo přítomností mnoha ne příliš kvalitních doprovodných tlumočnicků na východním tlumočnickém trhu, z nichž jen někteří se již zmiňovanou metodou pokusu a omylu, cvičením a sbíráním zkušeností vypracovali v kvalitní konferenční tlumočníky.

Počátkem 50. let se začaly objevovat i četné monografie a články v oblasti teorie tlumočení, která vycházela především z lingvistické větve teorie překladu. Černov poukazuje na důležitou roli

sborníku Tetradi Perevodčika vycházejícího pravidelně od roku 1963, jenž diskutoval různé translatologické otázky a stal se východiskem pro četné monografie (1999: 44). Intenzivní bádání v oblasti simultánního tlumočení ovšem sahá teprve do konce 60. let, kdy sám Černov začal vést interdisciplinární seminář, na základě něž byla vypracována teorie pravděpodobnostního prognózování a další teoretická, především psycholingvistická východiska teorie tlumočení (1999: 45).

Ačkoli v oblasti tlumočnické notace přispěl několika odbornými pracemi i R. Min'jar-Beloručev, vysoká konsekutiva (tedy konsekutiva s tlumočnickým zápisem), se v Rusku nikdy profesionálně nevyučovala, a to z důvodu tamní tradice tlumočení po odstavcích. Černov mluví o dvou aspektech vedoucích k této zvyklosti: na Západě se upevnil zvyk plynoucí z prvních mezivládních setkání, jako byla Pařížská mírová konference a později konference Spojených národů, kdy řečníci dávali přednost nepřerušovanému projevu v celku, jemuž samotnému už rozuměla podstatná část posluchačů (1999: 46). Černov poukazuje na fakt, že i v současné době v Rusku mezi účastníky konferencí převažuje nechuť k příliš dlouhým cizojazyčným projevům, během nichž se většina účastníků nudí a je nucena být neaktivní. Druhým důvodem je dle Černova skutečnost, že výuka tlumočení v Rusku byla v počátcích příliš silně ovlivněna tlumočením pro vojenské potřeby a jeho výukovými metodami na Vojenském institutu cizích jazyků, vycházejícími především z práce s pamětí. V moderní době proto dle Černova v Rusku začala probíhat výuka konferenčního tlumočení s důrazem na simultánní převod a nedodržoval se zde systém zařazení výuky simultánního tlumočení až za alespoň základní ovládnutí metody konsekutivní, který je ustálený na většině západních tlumočnických škol.

Absolventy prvního reálného tlumočnického vzdělávacího programu v Rusku byli studenti Institutu cizích jazyků Maurice Thoreze, kteří na této škole v roce 1962 jako první úspěšně dokončili Kurz konferenčního tlumočení pro OSN (*United Nations Language Training Course*, UNLTC) pořádaný samotnou Organizací spojených národů (Černov 1999: 42). Filozofií kurzu bylo naučit studenty tlumočit myšlenky a ne slova řečníka a osnovu tvořilo kromě základů mezinárodního práva, ekonomie, politické geografie apod. poznání fungování a struktury OSN – pracovalo se také pouze s autentickými projevy pronesenými na půdě jednotlivých orgánů organizace. Tento přístup ke kurikulu zároveň s důkladným přijímacím systémem trvajícím celý jeden akademický rok zaručoval kvalitu absolventů a, jak uvádí Černov (1999: 44), není tedy divu, že mnoho věhlasných postav ruského tlumočnictví získalo vzdělání právě prostřednictvím tohoto kurzu.

Milníkem ve vývoji výuky tlumočení v Rusku se stal dle slov Černova (1999: 45) rok 1970, kdy ruská vláda vydala pokyn k otevření dvouletého postgraduálního studijního programu konferenčního tlumočení, a to na Institutu cizích jazyků Maurice Thoreze a na univerzitě v Moskvě a v Leningradu (ačkoli v Leningradu dle informací Černova z roku 1999 nakonec k otevření nedošlo). Je třeba podotknout, že Institut cizích jazyků Maurice Thoreze (v roce 1990 přejmenován na Moskevskou státní lingvistickou univerzitu) jako jediný nabízel tlumočnické vzdělání v kombinaci ruštiny s jedním z velkých světových jazyků, a to s angličtinou, francouzštinou a němčinou. Moskevská univerzita nabídla pouze východně orientované jazykové kombinace – například ruštinu v kombinaci s jedním ze slovanských jazyků východní Evropy na katedře filologie, anebo kombinaci ruštiny s jedním z orientálních jazyků na (pod univerzitu spadající) Škole asijských a afrických studií. Jak uvádí Černov (1999: 46), z této skutečnosti plyne fakt, že většina *free-lance* tlumočníků a překladatelů aktivních na přelomu 20. a 21. století v Moskvě či v mezinárodních institucích pracujících s ruštinou, byli právě absolventi kursu UNLTC či tlumočnicko-překladatelské školy při dnešní Moskevské státní lingvistické univerzitě.

Převládajícím systémem konferenčního tlumočení v Sovětském svazu se stalo tlumočení jak do mateřského, tak i do cizího jazyka, tedy systém opačný, než jaký se preferoval na Západě. Černov uvádí, že k této skutečnosti vedly historické souvislosti – občané Sovětského svazu znali cizího jazyka většinou neovládali třetí jazyk, ale na druhou stranu byla jejich znalost druhého jazyka natolik dobrá, že jim umožňovala tlumočit i do něj (1999: 46). Navíc byl dle Černova asi od poloviny 80. let tlumočnický *free-lance* trh v Rusku uzpůsoben především pro dvojazyčné tlumočení (převážně mezi angličtinou a ruštinou). Tomu se přizpůsobil i zmiňovaný dvouletý postgraduální vzdělávací tlumočnický program na Institutu cizích jazyků Maurice Thoreze (zahrnující mimo jiné i trénink tzv. „mock conference“, tedy vícejazyčné simulované konference), který začal vychovávat tlumočníky schopné pracovat z jazyka A do jazyka B a naopak. Všechny tyto skutečnosti vedly k ustálení tlumočení přes ruskou pilotní kabinu – ta na většině mezinárodních konferencí pořádaných v Rusku převáděla všechny projevy pronesené v jiném jazyce než v ruštině nejprve do ruštiny a teprve poté ostatní kabiny tlumočily do svých jazyků, následkem čehož dle odborníků, jako je Černov či Švejcer (Černov 1999: 49), zákonitě muselo docházet k případné řetězové ztrátě informací. Přesto však například Černov (tamtéž) namítá, že tlumočit pouze do mateřského jazyka lze jen na konferencích, kde počet zúčastněných jazyků nepřesahuje pět a nezahrnuje žádný exotický jazyk (což samozřejmě není případ Evropské unie). V roce 1989 navíc myšlenku oprávněnosti tlumočení z jazyka A do jazyka B i naopak podpořil Denissenko (Černov 1999: 50), který upřednostnil lepší porozumění výchozímu projevu v mateřském jazyce

kvalitnějšímu vyjádření projevu v jazyce A. Dle Černova (tamtéž) tato filozofie v posledním desetiletí 20. století jen posílila preferenci dvojjazyčného, tedy obousměrného tlumočení v Rusku, a to jak v rámci hlavních vzdělávacích programů (na státních institucích i soukromých školách specializujících se na výuku tlumočení a překladu, jako je například v roce 1991 založená Moskevská MISTI, nebo tuto výuku zahrnujících pouze okrajově) tak mezi pořadateli konferencí, kteří tehdy v případě dvojjazyčných konferencí odmítali hradit náklady na více než jednu tlumočnickou kabinu.

6. Tlumočnictví a výuka tlumočení v druhé polovině 20. století v Československu

Tato práce se zaměřuje na samouky působící na území Československa před rokem 1989, pracující s češtinou jako svým mateřským jazykem (nebo, v případě bilingvních či dokonce trilingvních tlumočnicků, jedním z více mateřských jazyků). Proto na tomto místě pokračujeme popisem institucionální stránky tlumočnictví u nás, abychom v závěru navázali na aspekt ideologie představený a studovaný v kapitole 2 a 3, který do institucionálního vývoje a dle našeho předpokladu stejně tak i do prostředí tlumočnicků-samouků nutně musel více či méně explicitně pronikat. Informace pro následující odstavce této kapitoly čerpáme, pokud není řečeno jinak, ze shrnutí¹ popisovaného vývoje Stanislavem Rubášem v jím vedeném projektu „Ztraceni v překladu?“, jenž představil v rámci oslav 50. výročí výuky tlumočnictví a překladatelství v Praze v roce 2014 a kde bylo naopak se svolením odpovídajících respondentů použito několik citátů z rozhovorů provedených pro účely této práce. Dalšími zdroji informací nám jsou dobové dokumenty laskavě poskytnuté S. Rubášem, jež ilustrují podmínky a okolnosti studia překladatelství a tlumočnictví v Československu v době před rokem 1989 a jsou k nalezení v archivu University 17. listopadu, který je v současnosti uložený v Národním archivu v Praze pod číslem 1170.

Na území Československa se bádalo a vzdělávalo v oboru translatologie již před založením tlumočnicko-překladatelské instituce v Praze. Bádání se soustředilo okolo uměleckého překladu a jsou s ním spojena jména odborníků, jako byli Vilém Mathesius či Otokar Fischer, kteří pořádali překladatelské semináře během 30. let 20. století, či Bohumil Mathesius a Zdeněk Vančura, působící na překladatele poválečné. Univerzitního překladatelsko-filologického vzdělání bylo v letech 1949–1956 možno dosáhnout na Univerzitě Palackého v Olomouci, především díky práci Bohuslava Ilka a Jiřího Levého.

Obor překladatelství a tlumočnictví byl v Československu poprvé otevřen v roce 1963, a to při Univerzitě 17. listopadu v Praze v rámci její společenskovědní fakulty a ve spojení se jmény Josef Václav Bečka, Josef Dubský a Ivan Poldauf. Sídlił ve Šporkově paláci v Hybernské ulici

¹ Informace i konkrétní citace z projektu *Ztraceni v překladu?* použité v této práci pocházejí z prezentačních materiálů projektu a jsou v současnosti k nalezení na panelech expozice v budově Ústavu translatologie FF UK ve Šporkově paláci na Praze 1, příp. je možno si je vyžádat u S. Rubáše v elektronické podobě.

a poskytoval kýžené vzdělání v kombinaci češtiny s pěti světovými jazyky: němčinou, angličtinou, francouzštinou, ruštinou a od roku 1964 i se španělštinou (tedy totožnými jazyky, s jakými je kombinováno studium na dnešním Ústavu translatologie FF UK, který se z oboru při Universitě 17. listopadu vyvinul). Universita 17. listopadu byla zřízena za účelem vzdělávat především studenty z rozvojových zemí, tzv. Třetího světa, a to s ideologickým podtextem tehdejšího vládnoucího režimu – obor překladatelství a tlumočnictví měl z tohoto pohledu výjimečné postavení, jelikož byl určen českým a slovenským studentům.

V šedesátých letech se československý trh potýkal s problémy plynoucími z akutního nedostatku profesionálních překladatelů a tlumočnicků a vysokým věkovým průměrem stávajících odborníků, což (společně s dalšími faktory) v roce 1969 vedlo k založení relativně samostatného Institutu překladatelství a tlumočnictví při Universitě 17. listopadu, se sesterským pracovištěm v Bratislavě, tzv. Univerzitou 17. novembra¹. Institut byl založen také na výzvu studentské samosprávy otevřeným dopisem, která si od tohoto aktu slibovala mimo jiné zvýšení prestiže oboru a lepší podmínky uplatnění jeho absolventů. Studium v Praze bylo čtyřleté, v Bratislavě pětileté, a studovalo se v předem daných jazykových kombinacích odpovídajících aktuálním potřebám československého hospodářství.

Otevřený dopis studentské samosprávy z 23. dubna roku 1968² byl adresován tehdejšímu ministerstvu školství, současně zaslán tajemníkovi ÚV KSČ pro vědu a kulturu, ministru kultury a informací, ministru zahraničních věcí a předsedovi Národního shromáždění a zároveň byl dán na vědomí rektorovi University 17. listopadu a děkanovi její společenskovědní fakulty. Dopis výstižně poukazuje na tehdejší problémy administrativního, technického, sociálního, ekonomického a historicko-politického (ideologického) rázu. Technický stav sídla oboru a jeho vybavení (tlumočnického i všeobecného) byl velmi nedostačující, stejně jako počet interních vyučujících, vybavení studijními materiály a možnosti výjezdu do zahraničí za účelem přímého styku se studovaným jazykem. Studenti v dopise přednášejí několik požadavků: již zmiňované založení Institutu odborného překladu a tlumočení, založení Ideového svazu překladatelů a tlumočnicků, zařazení povolání odborného překladatele a tlumočnicka do seznamu profesí a do československého

1 Pobočka, která měla stejnou strukturu jako pražská, vznikla dohodou ministrů ČSR a SSR po 1.9.1969, kdy byl na Universitě 17. listopadu aplikován zákon o federaci, srov. SERRANO, D. *Mladí vpřed a starší na svá místa*. [online]. [cit. 2015-03-14].

URL: <http://www.jtpunion.org/spip/IMG/html/Mladi_vpřed.html>.

2 Otevřený dopis je k nalezení v archivu University 17. listopadu, který je v současnosti uložený v Národním archivu v Praze pod číslem 1170.

státního mzdového katalogu, novelizaci vyhlášky 91/1966 Sb. o odměňování za tuto činnost, vyřešení dalších sociálních a ekonomických problémů postavení tlumočnicků a překladatelů v československé společnosti, zvýšení finanční dotace pro tento obor studia a uvolnění stop-stavu pro přijímání dalších pedagogů pro tento obor studia. Dále studenti žádají přidělování studijních stipendií do všech zemí nejlepším studentům a projednání možnosti přidělovat stipendia UNESCO a dalších organizací, zjednodušení výjezdních formalit pro majitele cestovních pasů (tedy výjezdních doložek) a zrušení výjezdních poplatků při cestách do západních zemí (spojených s tzv. daní z luxusu, kterou studenti ze svých zdrojů údajně nemohli pokrýt).

Dalším velice zajímavým dokumentem je „Prohlášení studentů katedry tlumočnictví-překladačství při Universitě 17. list.“¹ z roku 1968, z něhož je patrný také silný nesouhlas s kontrolní a jinak omezující činností orgánů bývalého režimu spojených s jeho ideologií – studenti v něm vyjadřují souhlas s právě probíhající tzv. demokratizací společenského života a žádají zlepšení vztahu univerzity ke katedře ve smyslu udělení větší důvěry. Stěžují si na existující nařízení, dle něhož studenti a zaměstnanci University 17. listopadu museli předkládat jmenné seznamy všech cizích státních příslušníků, s nimiž udržovali jakékoliv styky, či na nařízení, podle kterého byl student povinen Universitě předem hlásit každou návštěvu na jakémkoli velvyslanectví. Kromě těchto problémů studenti v Prohlášení opět tematizují i potíže ekonomického rázu a problematiku zahraničních studijních cest.

Postupem času se ukázalo, že Universita 17. listopadu, dnes často označovaná za „teroristickou přípravku“, odporuje svým duchem a naladěním původnímu účelu svého založení, tedy formovat studenty z rozvojových zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky v „pokrokově, socialisticky orientované lidi“, a začalo se systematicky pracovat na jejím rozkladu, který trval až do roku 1974. V rámci normalizace proběhly stranické čistky v profesorském sboru a řada připravených skript s metodikou výuky z roku 1968 nebyla vydána. Jak vzpomíná Mgr. Šárka Valverde, absolventka z roku 1977 a v současnosti externí vyučující na Ústavu translatologie, po nuceném odchodu mnoha kvalitních vyučujících se například na španělštině „výuka soustředila na jediný osmihodinový projev Fidela Castra na Kubě“ (Valverde in Rubáš 2014) a například Jovance Šotolové, absolventce z roku 1985 a později také vyučující, škola dala v tehdejší době dle vlastních slov velmi málo a vše, co ví a umí, si musela najít někde jinde (Šotolová in Rubáš 2014).

1 Prohlášení je taktéž k nalezení v archivu University 17. listopadu, který je v současnosti uložený v Národním archivu v Praze pod číslem 1170.

V roce 1974 byla činnost Institutu převedena pod nově vzniklou Katedru překladatelství a tlumočnictví při Univerzitě Karlově a jejím vedoucím se stal až do roku 1990 Milan Hrala, jenž se snažil pozvednout obor na úroveň univerzity, zachovat jeho praktický charakter a rozvíjet v něm vědeckou práci. Například se rozšířily studijní plány, pořádaly se mezinárodní konference, vydával se časopis *Translatologica Pragensia*, v roce 1986 bylo studium prodlouženo na pět let a v roce 1978 se rozšířila nabídka jazyků. Brzy po sametové revoluci se na katedru vrátili vyučující, kteří byli nuceni ji během normalizace opustit, a roku 1993 se katedra přejmenovala na současný Ústav translatologie. Nová doba přinesla nové kontakty s cizinou, možnost kombinovat studium na Ústavu s jiným oborem, Ústav sám se stal členem Mezinárodní federace překladatelů, Evropské translatologické společnosti a organizace CIUTI a začal vydávat mezinárodní řadu sborníků *Folia Translatologica*. Ústav získal v roce 1993 novou tlumočnickou laboratoř a v roce 1999 byl poprvé otevřen postgraduální kurz Evropského konferenčního tlumočení EMCI.

Výše zmíněná historie současného Ústavu translatologie dokazuje, že ideologie v mnoha ohledech určovala či spoluutvářela podobu československého institucionalizovaného tlumočnictví a výuky – kromě vlivu popsaneho v předchozích odstavcích se například odrazila ve studijních plánech oboru, které obsahovaly i předměty jako Dějiny KSČ a mezinárodního dělnického hnutí či Politická ekonomie (Učební plán oboru překladatelství a tlumočnictví pro školní rok 1973/74¹). Studenti se jen velmi omezeně dostávali do kontaktu s rodilými mluvčími – viz vzpomínky Dany Hábové, absolventky z roku 1973, pro niž bylo po ukončení školy „překvapením poslouchat rodilé mluvčí a mluvit s nimi“ (Hábová in Rubáš 2013) apod. Je však nutno upozornit, že díky obrovskému úsilí profesorského sboru, administrativních pracovníků oboru a díky práci a chuti studentů samotných Ústav po celou dobu své existence vzdělával a vytvářel špičky v oboru československého překladatelství a tlumočnictví.

1 Učební plán je rovněž k nalezení v archivu University 17. listopadu v Národním archivu v Praze pod číslem 1170.

7. Závěr teoretické části

Jak uvádí Pöchhacker (2006: 200), téma angažovanosti či zapojení tlumočníka v komunikační situaci je stále aktuální – pádem železné opony světové konflikty plynoucí z rozdílných hodnotových, tedy ideologických světů bohužel neskončily a tlumočníci jako zprostředkovatelé komunikace mezi těmito odlišnými světy zjevně byli a i nadále budou pod tlakem ideologie. Tuto myšlenku podporuje i Pegenaute ve svém článku „La traducción como herramienta preventiva y paliativa del terrorismo internacional“¹, který v něm hovoří především o globalizaci a jejím působení na roli překladatelů a tlumočnicků při světových kontaktech a konfliktech. Pegenaute připomíná názor některých autorů, jako jsou Tymoczko či Baker, že překladatelův či tlumočnickův závazek vůči klientovi mu vlastně znemožňuje zůstat neutrálním a že je dokonce třeba, aby přijal intervenční postoj a přispěl tak k rovnováze ve smyslu hájení sociální rovnosti a spravedlnosti (2012: 395–396). Autor vysvětluje, že tento názor plyne z nazírání překladatelů a tlumočnicků jakožto hráčů se sociálně-intervenujícími vlastnostmi v situacích, které vyžadují zaujetí ideologického či politického postoje. Svůj názor rozvíjí na základě práce Carol Maierové (Pegenaute 2012: 396), která rozlišuje tři typy dokumentačního materiálu, jež tyto jejich vlastnosti umožňuje rozkrýt: fiktivní, tedy literární či například filmová zpracování postavy překladatele či tlumočníka, jejich vlastní, autobiografická díla, či novinářský materiál, jehož analýze se Pegenaute ve svém článku věnuje nejintenzivněji. Z kinematografických děl bychom mohli citovat film „The Interpreter“ z roku 2005², jehož představitel záporné role dle Pegenauteho vykazuje určitou podobnost s reálnou postavou prezidenta Zimbabwe Robertem Mugabem obviněným z etnických čistek (2009: 396), nebo „The Railway Man“ z roku 2013³, v němž vystupuje postava tlumočníka podílejícího se na mučení a nelidském zacházení s vojenskými zajatci po druhé světové válce, který se po osvobození vězňů hájí již zmiňovanou větou „já jsem byl jen tlumočník“. Jak pokračuje Pegenaute (2012: 397), v roce 2008 vzniklo autobiografické dílo tlumočníka jménem Daoud Hari⁴, který v něm vypráví své zkušenosti při tlumočení pro OSN během vyšetřování genocidy v Súdánu a traumatické zkušenosti poté, co byl obviněn ze špionáže úřady vlastní země. Další zkušenosti líčí Abdul Mayid v životopisném díle z roku 2003⁵, který pracoval jako poslední tlumočník Saddáma

1 PEGENAUTE, L. La traducción como herramienta preventiva y paliativa del terrorismo internacional. In CHAMOSA, J. L. – LANERO, J. J. (eds.). *Lengua, traducción, recepción. In honor of Julio César Santoyo*. León: Universidad de León, 2012, vol. 2.

2 ČSFD, Československá filmová databáze. *Tlumočnice/The Interpreter*. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <<http://www.csfd.cz/film/136243-tlumocnice/>>.

3 ČSFD, Československá filmová databáze. *Koleje osudu/The Railway Man*. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <<http://www.csfd.cz/film/318067-koleje-osudu/>>.

4 HARI, D. *The translator: A Memoir*. New York: Random House, 2008.

5 ABDUL MAYID, S. *Los años Saddam: Révelations exclusives*. Paris: Fayard, 2003.

Husajna. Pegenaut (tamtéž) dále detailně rozvíjí úlohu tlumočnicků a překladatelů v mezinárodních konfliktech a na základě historických dokumentů poukazuje na fakt, že kdyby FBI a španělská státní bezpečnostní služba ASA včas nechaly přeložit zprávy zachycené v arabštině a dalších jazycích Blízkého východu, mohlo být zabráněno neštěstí z 11. září 2001 (útok na Světové obchodní centrum „Twin Towers“ v New Yorku) a z 11. března 2004 (útok na vlakové nádraží Atocha v Madridu). Po 11. září 2001 FBI jakožto výkonný orgán nově zřízeného Národního centra pro virtuální překlad zastřešovalo výběr 400 překladatelů, kteří pro FBI pracují s více než 40 světovými jazyky. Stejně tak podniklo potřebné kroky i španělské ministerstvo vnitra a v listopadu 2004 nechalo zaměstnat 99 nových, vysoce kvalifikovaných překladatelů. Nejzajímavější však byly Pegenautem popisované okolnosti soudních procesů v souvislosti se zločiny z 11. září 2004 (2012: 403–404). Souzeni totiž byli ve výsledku i italští překladatelé na základě stížností španělských tlumočnicků pracujících během procesů – španělští tlumočníci objevili mnoho nesrovnalostí zásadního významu v italskými překladateli vyhotoveném šedesátihodinovém přepisu konverzací italské policie s Rabeiem Osmanem el Sabedou, obviněným ze zosnování atentátů a spolupráce s Al-Káidou. Po těchto událostech nechala předsedkyně španělské Asociace profesionálních soudních překladatelů a tlumočnicků otisknout dopis ve španělském deníku *El País*, v němž mimo jiné stálo, že „se ukázalo, jak důležitý může být výklad jediného slova, které může z člověka učinit někoho, kdo masakr plánoval, anebo někoho, kdo o tomto plánu pouze dopředu věděl“ (Pegenaute 2012: 404–405, vlastní překlad). Pegenaute v závěru svého článku uvádí, že v kontextu globalizace a válečných konfliktů přesahujících jazykové, kulturní a národní hranice, je jen příznačné, že vzniká mnoho studií na téma sociologie překladu a věnuje se pozornost etickým aspektům překladatelské a tlumočnické činnosti (2012: 405). Autor se zároveň vyjadřuje ve smyslu, že by bylo vhodné mít k dispozici více autobiografických zdrojů a výpovědí překladatelů a tlumočnicků, které by translatologům umožnily studovat nejen jejich zvyky, jejich rozličné odpovědi na výzvy a požadavky, před které byli v souvislosti s různorodými zakázkami postaveni, nýbrž současně i způsob, jakým tyto výzvy a požadavky ovlivňují vztah jejich profesionální činnosti s jejich samotným životem a existencí jakožto občanů tohoto světa.

V teoretické části jsme si ukázali, že téma ideologie v tlumočnictví lze uchopit jako prostor pro bádání, v němž se protínají různorodé aspekty translatologie, a přitom mu v historii teorie tlumočení byla věnována pozornost spíše okrajová – tato skutečnost je dalším zásadním argumentem pro volbu hlediska ideologie jakožto sjednocujícího prvku pro interpretaci rozmanitých výsledků našeho bádání.

8. Metodologie

8.1 Orální historie

Manuela Fernández Sánchezová pojednává ve své stati „Sobre el tratamiento de las fuentes en la historiografía posmoderna: archivos, fotografías y memorias de intérpretes en la Guerra Fría“ z roku 2010¹ o postmoderním přístupu ke zpracovávání a interpretaci historie a o tom, jak důležité je věnovat pozornost kromě historických faktů také jiným zdrojům informací, které by umožnily lépe pochopit minulost a plně jí porozumět. Autorka odkazuje na významné postavy postmoderní historiografie, které nezpochybňují historická fakta, ale pouze se zabývají otázkou, jak se přiblížit k historické realitě a tomu, co znamenala – tvrdí, že minulost je příběhem a že právě vzhledem k rozdílu mezi výpravným či narativním nazíráním minulosti a jejím chápáním jako historické reality je možné, že minulost má vícero podob či tváří (2010: 232). Munslow, jehož Sánchezová cituje jakožto jednoho z nejpłodnějších postmoderních historiografů, tvrdí, že při jakémkoli kontaktu s minulostí a jejími projevy u člověka nastává kontinuální intelektuální proces organizování a usouvztažňování daných událostí a osob, a přiklání se tedy k narativnímu sestavování minulosti, jež oproti omezenému klasickému dějepisectví v podobě pouhého oznamování faktů představuje právě obohacující organizující proces (tamtéž).

Sánchezová se ve svém článku zabývá studenou válkou a tlumočníky působícími během jejího trvání, tedy v letech 1946–1991, přičemž si volí právě výše popsanou postmoderní metodu výzkumu. Odráží se od zcela prvního odborného výzkumu zaměřeného na odhalení, kontextualizaci a zprostředkování příběhu tlumočnicků v oné historické době, který provedla ve spolupráci s Baigorri-Jalónem v roce 2008² a jehož centrálním tématem byla léta prezidentského mandátu Richarda Nixona. Dle Sánchezové (2010: 235) tento výzkum odhalil řadu komplexních skutečností, v nichž figurovali političtí činitelé s obrovskými osobními ambicemi a mediační osobnosti, z nichž některé byly více viditelné než jiné, a jež se odehrávaly v kontextu mezinárodních vztahů poznamenaných velkou ideologickou tenzí a strategickou hrou zájmů na světové úrovni.

1 FERNÁNDEZ-SÁNCHEZ, M. Sobre el tratamiento de las fuentes en la historiografía posmoderna: archivos, fotografías y memorias de intérpretes en la Guerra Fría. In FERNÁNDEZ-SÁNCHEZ, M., et al.. *Lengua, traducción, recepción: en honor de Julio César Santoyo*. León: Universidad de León, 2010, vol. 1, s. 231–246.

2 BAIGORRI-JALÓN, J. – FERNÁNDEZ-SÁNCHEZ, M. *How the West met the East: ambassadors, generals and interpreters under Nixon's administration*. Projev přednesený na XXI. výroční konferenci CATS (Canadian Association for Translation Studies). Vancouver: University of British Columbia, 31. 5.–2. 6. 2008.

Sánchezová popisuje dopad utilitaristické koncepce zahraniční politiky USA na práci diplomatů a tlumočnicků v podobě privilegovaného postavení těch, kteří oproti jiným projevovali „určitou konkrétní skupinu vlastností“. Za příklad upřednostňovaných mediátorů této doby, kdy dle jejích slov „diplomaté s jazykovými znalostmi a absolutní ideologickou identifikací vydrželi ve své funkci ve srovnání s profesionálními tlumočníky Ministerstva zahraničí Spojených států déle“ (2010: 234, vlastní překlad), uvádí severoamerického generála Vernona A. Walterse, katolíka, antikomunistu a polyglota, jenž dle Sánchezové tlumočil a úzce spolupracoval s prezidentem Eisenhowerem, Nixonem i Reganem (tamtéž). Jako druhý příklad uvádí Anatolije Dobrynina, velvyslance Sovětského svazu ve Washingtonu, jehož pětadvacetileté funkční období si velvyslanec USA v Moskvě v letech 1987–1991, Jack F. Matlock, vysvětluje tím, že si Dobrynin mistrně dokázal získat důvěru sovětských vůdců od Chruščova po Gorbačova a zároveň šesti amerických prezidentů, kteří se za jeho působení na půdě USA vystřídali, včetně obdivovaného amerického diplomata Henryho Kissingera (2010: 235).

Sánchezová ve svém výzkumu využívá, jak už sám název článku napovídá, písemných a tištěných dokumentů – archiválií, fotografií a pamětí tlumočnicků – svědčících o zkoumané době a upozorňuje na fakt, že veškeré memoáry by měly být interpretovány v první řadě jakožto paměti sloužící k určitému ospravedlnění, doznání či vybudování identity daných osob. Dále uvádí, že různorodost stylu a formy jednotlivých pamětí, stejně jako různorodost jejich autorů (tlumočnicků, diplomatů apod.), umožňuje mimo jiné uchopení a kontrastování popisované reality z různých úhlů pohledu (2010: 241).

V reakci na Pegenautelem popisovaný nedostatek životopisných a svědeckých materiálů tlumočnicků a překladatelů a v souladu s postmoderním přístupem ke zpracovávání historie a využívání pamětí analyzovaném Sánchezovou byla pro tuto práci zvolena metoda orální historie, k níž se v nedávné době přiklonili i autoři dalších projektů a akademických prací vzniklých na půdě Ústavu translatologie, jako S. Rubáš se svým projektem „Ztraceni v překladu?“ z roku 2014 či již zmiňovaná Pejchalová nebo Chmelařová, které obhájily své diplomové práce v roce 2014. Jak praví Cronin, „tlumočníci jsou cenní nejen díky tomu, co dělají, ale také díky tomu, kým jsou“ (2000: 72, vlastní překlad). Tato práce si proto klade za cíl metodou orální historie především lépe poznat zkoumané období (mimo jiné díky různým úhlům pohledu na události a atmosféru dané doby, které nám zvolená metoda nabízí), ale také poznat samotné tlumočnické osobnosti z řad tlumočnicků-samouků, jež v tomto období působily (a jsou mnohdy aktivní ještě dnes).

8.1 Základní charakteristiky metody orální historie

8.1.1 Kvalitativní a demokratizující metoda výzkumu založená na subjektivitě

Jak uvádí Vaněk v knize „Orální historie. Metodické a technické postupy“ z roku 2003¹, metoda orální historie je pro bádání využívána nejrůznějšími vědními disciplínami a „je charakterizována jako metoda kvalitativního výzkumu. Zároveň „je označována jako postup, který vede k demokratizaci historie – proti „klasickým“ historickým přístupům (tj. práci především s písemnými prameny) zohledňuje tzv. malé dějiny a rozměr každodennosti v historickém procesu“ (2003: 6). V souladu s metodou kvalitativního výzkumu je v rámci orální historie zdůrazňována individuální odlišnost jednotlivých respondentů a jejich výpovědi jsou kontrastovány s dalšími prameny. Demokratizaci historie lze rozumět jako procesu, kdy metoda orální historie, tím, že si nevybírá respondenty podle jejich mocenského zařazení, obohacuje dějiny o další zajímavá hlediska. Na rozdíl od analýzy písemných pramenů si metoda orální historie neklade za cíl odhalit tzv. „objektivní fakta“, už vzhledem k tomu, že „sdělení, získaná v rozhovoru nebo z vyprávění, procházejí u mluvčího prizmatem jeho individuálních osobních prožitků, jsou ovlivňována kvalitou jeho paměti a závisí i na jeho osobních motivacích, proč vůbec je ochoten rozhovor nebo vyprávění poskytnout“ (2003: 8) – subjektivita získaných poznatků je zde považována za novou kvalitu pojmání dějin. Badatel používající tuto metodu se jejím prostřednictvím také dostává k novým informacím, poznatkům a faktům, obohacujícím dosavadní znalosti o předmětu zkoumání.

8.1.2 Formy a postupy dotazování

Metoda orální historie má dle Vaňka dvě hlavní formy využití – „interview“ neboli rozhovor, vztahující se většinou k jedné konkrétní historické události, a „životní příběh“ neboli životopisné vyprávění, chronologické nebo strukturované (2003: 16–17). V obou případech nejdříve probíhá seznámení se situací potenciálního respondenta zvoleného dle kritérií relevantních pro projekt, jeho oslovení a následně jedno nebo více setkání (2003: 21). Při prvním setkání je respondent důkladněji seznámen s cílem dotazování a způsobem nakládání se získanými informacemi, což lze vzápětí stvrdit smlouvou potvrzující práva obou stran (2003: 25). Pokud je narátor ochoten ihned začít s rozhovorem, měl by mu být ponechán prostor pro co nejširší, nejspontánnější a co možná nejméně přerušované vyprávění (2003: 27). Po každém setkání si tazatel pořizuje záznam ze setkání, v němž

1 VANĚK, M., et al. *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2003.

zachycuje mimo jiné atmosféru rozhovoru a charakteristické nonverbální projevy respondenta (2003: 31–33). Zároveň si tazatel po prvním setkání vytváří přepis rozhovoru, jenž by měl zachytit především přesný smysl a obsah rozhovoru a stylistická a jazyková specifika narátora – není třeba dokumentovat různé defekty respondentova vyjádření, které nemají relevantní vypovídající funkci o jeho osobě a jejichž přepis by se ho mohl dotknout po lidské stránce (2003: 36). Následuje důkladná analýza a interpretace získaných informací a poznatků dle kritérií relevantních pro cíl projektu, jejíž součástí je mimo jiné porovnání nahrávky (bohatší zdroj informací) a přepisu (uspořádanější zdroj informací), dále zhodnocení obsahové, jazykové a stylistické a zhodnocení řeči těla respondenta. Případný druhý rozhovor poté slouží ke konkretizaci vybraných témat zmíněných při prvním setkání, vysvětlení nejasností apod. (2003: 39–40). Vaněk upozorňuje, že tazatel analyzuje již od samotného počátku projektu, tedy při výběru respondentů a přípravě na první setkání, dále rovněž při poslechu odpovědí během prvního setkání a přípravy setkání druhého (2003: 37). Součástí závěrečné analýzy a interpretace je kromě výše zmíněného zhodnocení respondentovy vyhýbavosti určitým tématům či naopak identifikace výrazného zájmu o jiné otázky, porovnání získaných poznatků s dalšími dostupnými informacemi, případné ověření faktografických dat a hierarchizace jednotlivých poznatků z hlediska jejich důležitosti pro cíle projektu (2003: 38–45).

8.2 Analýza archiválií

Jako druhou, komplementární výzkumnou metodu si autorka zvolila analýzu archiválií, a to s cílem získat informace, jež by bylo možno kontrastovat s poznatky získanými při dotazování, případně jimi tyto poznatky doplnit, podepřít a poskytnout tak čtenáři komplexnější výsledky bádání. Jak bylo zmíněno výše, metoda orální historie je metodou založenou na subjektivitě – analýza archiválií proto do bádání vnáší objektivizující hledisko a s ním spojené objektivní, tedy všeobecně platné poznatky, oproštěné od rizik dotazování, které je závislé mimo jiné na individuálním osudu dotazovaného, který může být zcela výjimečný a vybočující z většiny, stejně jako na jeho ochotě, strategii, paměti a soustředěnosti.

8.3 Stanovení hypotézy a metodologický postup pro její verifikaci či falzifikaci

Záměrem autorky bylo věnovat v této práci pozornost – v translatologii dříve opomíjenému, avšak v dnešní době aktuálnímu – tématu ideologie, které má nepopiratelný význam nejen pro pochopení historického vývoje, ale pro pochopení samé podstaty tlumočnictví, jak jsme si ukázali v teoretické části této práce. V souladu s tímto cílem byla pro analýzu rozhovorů stanovena následující hypotéza:

před rokem 1989 byl v Československu výkon profese tlumočnicků-samouků a jejich život jakožto občanů socialistického Československa svazován tehdejšími režimem a jeho ideologií.

Je samozřejmostí, že vládnoucí režim a jeho ideologie proniká do většiny aspektů fungování konkrétní země. Autorka této práce však přepokládala, že socialistický režim ovlivňoval život tlumočnicků specifickým způsobem, nejen v porovnání s vlivem ideologie na život tlumočnicka a tlumočnickou profesi v dnešní době, ale také v porovnání s jejím vlivem na život ostatních občanů ČSSR. Proto byly v souladu s cílem této práce a za účelem verifikace či případné falzifikace hypotézy pro stěžejní závěrečnou analýzu rozhovorů zvoleny tři hlavní oblasti, mapující tehdejší pracovní prostředí tlumočnicků-samouků, stejně jako okolnosti jejich profesního a osobního života, z různých úhlů pohledu, a to vždy v propojení s tehdy vládnoucí ideologií:

1. všeobecná situace na trhu plynoucí z charakteru zkoumaného historického období a ideologie vládnoucího režimu, tedy nejčastější témata, oblasti a typy tlumočení, hlavní konferenční jazyky a změny, které přinesl rok 1989,
2. osoba tlumočnicka-samouka, jeho původ, status, motivace k tlumočnickému povolání, možnosti vzdělávání a přípravy na tlumočnickou akci a
3. vliv tehdejšího historického období a ideologie vládnoucího režimu na život tlumočnicka-samouka jakožto československého občana a socialistického tlumočnicka, tzn. organizovanost a svoboda tlumočnicka, tlumočnická etika, pracovní podmínky a možnosti profesionalizace.

S ohledem na jednotnou koncepci analýzy materiálů zvolených pro naplnění cíle této práce byla autorkou pro rozbor archiválií zvolena analýza na stejné tematické celky jako v případě poznatků získaných při rozhovorech s narátory.

K verifikaci stanovené hypotézy dojde v případě, že analýza přinese důkazy o skutečnosti, že nejčastější témata a typy tlumočení, stejně jako původ tlumočnicka-samouka a jeho motivace k výkonu této profese, prokazatelně souvisely s ideologií minulého režimu či touto ideologií byly ovlivněny, že byly možnosti jazykového i odborného vzdělávání a sebevzdělávání tlumočnicka-samouka (potažmo tlumočnicka všeobecně) kvůli této ideologii omezené a že byl československý tlumočnick-samouk (případně i tlumočnick-absolvent) ve zkoumaném období ve srovnání s ostatními socialistickými občany a ve srovnání s dnešními poměry ve svázanější situaci, tedy ve svém sociálně-právním a profesním postavení významněji závislý na ideologii a nařízeních a představitelích režimu s touto ideologií spjatých.

9. Materiály

Důvodem pro volbu zkoumaného období je skutečnost, že v roce 1989 došlo na našem území k revoluci, změně vládnoucího politického režimu a tím i zpočátku prudké proměně podmínek panujících na tlumočnickém trhu, které se pozvolna usadily a více či méně přetrvávají dodnes. Období před rokem 1989 je mladším a současným tlumočnickům z velké části neznámé. Tato práce si proto klade za cíl dané období zmapovat, zanalyzovat a uchovat poznatky o jeho podobě pro budoucí generace nejen tlumočnicků, překladatelů a translatologů, ale i absolventů a studentů jiných vědních oborů, stejně jako laické veřejnosti.

Poznat hledisko tlumočnicků-samouků na období zkoumané v této práci je důležité především ze tří důvodů – jejich vzpomínky svědčí o době, která pomalu upadá do zapomnění, umožňují poznat počátky tlumočení na našem území a cestu k profesionalizaci československých tlumočnicků-samouků, a dokreslují celkovou představu o období, které bylo v domácí teorii tlumočení dosud nazíráno především z hlediska institucionálního.

9.1 Materiály pro účely orální historie

Pro splnění cíle této práce byla jako stěžejní zvolena metoda orální historie, pro jejíž účely bylo vytipováno 16 tlumočnicků, a to na základě tří kategorií – museli být aktivní v tlumočnické branži ve zkoumaném období, nesměli být absolventy jakékoli existující tlumočnické školy (ať už domácí či zahraniční) a musela být zaručena jejich profesionalita. První vybraní tlumočníci tak byli ve své většině emeritní či běžní členové Asociace konferenčních tlumočnicků (ASKOT). Následným šetřením bylo zjištěno, že se několik respondentů nenachází ve stavu vhodném pro dotazování a s jinými nebylo možné navázat či udržet kontakt. Počet oslovených respondentů se však v závěru zvýšil na základě doporučení jejich kolegů po provedení prvních rozhovorů – ve výsledku tak dotazování proběhlo celkem s 12 bývalými či ještě aktivními tlumočnickými rozdílných věkových kategorií a jazykových kombinací.

Narátoři byli osloveni různými způsoby – telefonicky či emailem, případně v první fázi textovou zprávou. Při tomto prvním nebo následujícím kontaktu jim byl zaslán oslovovací dopis, inspirovaný oslovovacím dopisem použitým při tvorbě již zmiňované publikace „Slovo za slovem: s překladateli o překládání“, projektu vedeném S. Rubášem, který byl podobného zaměření jako tato

díplomová práce a jehož cílovou skupinou byli překladatelé.¹

Následně byl domluven termín první schůzky, na níž byl každý z respondentů informován o účelu rozhovoru a o tom, jak s jeho výsledkem – nahrávkou a přepisem – bude naloženo. S tím respondenti vyjádřili souhlas podpisem smlouvy inspirované opět dokumentem použitým ve výše zmiňovaném projektu S. Rubáše.²

V rámci první schůzky byla také většinou pořízena první, hrubá verze rozhovoru, nebo jeho část. Takto vypadal dotazník, kterého se tazatelka držela a doplňovala ho podle vývoje rozhovoru o další otázky, či ho jinak upravovala:

1. část

1. Jak jste se naučil/a Vámi ovládané cizí jazyky?
2. Jak jste se naučil/a tlumočit?
3. Probíhalo u Vás nějaké další průběžné vzdělávání týkající se Vaší tlumočnické profese?
Pokud ano, jak?
4. Jaká je Vaše metoda tlumočnického zápisu a proč?
5. Jak probíhala Vaše příprava na tlumočnickou akci?
6. Míval před rokem 1989 tlumočník předem k dispozici potřebné podklady k tlumočenému tématu?
7. Jaký byl před rokem 1989 přístup k jazykovým, odborným a dalším potřebným informacím nutným k přípravě na tlumočnickou akci?
8. Jaké druhy tlumočení byly před rokem 1989 nejběžnější a proč?
9. Specializoval/a jste se před rokem 1989 na určité oblasti či témata, nebo jste tlumočil/a na různých akcích, jak tomu bývá dnes? Bylo běžné se specializovat?
10. Pro kolik klientů tlumočník před rokem 1989 běžně pracoval?
11. Jak byli tlumočníci před rokem 1989 organizováni?

1 Oslovovací dopis je k nahlédnutí v přílohách této práce.

2 Plné znění této smlouvy je k nahlédnutí v přílohách této práce.

12. Měla podle Vás tehdejší organizovanost tlumočnicků vzhledem k dnes převládajícímu tlumočení „na volné noze“ nějaké výhody či nevýhody?
13. Byli před rokem 1989 tlumočníci nějakým způsobem jednotně trénováni a vzdělávání či vše probíhalo individuálně?
14. Sdružovali se před rokem 1989 tlumočníci při agenturách?
15. Pod koho tyto agentury spadaly?
16. Jaké byly před rokem 1989 předpoklady či podmínky pro členství v tlumočnické agentuře?
17. Pokud jste nepracoval/a pod agenturou – jak v ČSSR fungovala práce „na volné noze“?
18. Mohl se člověk před rokem 1989 tlumočením na území Československa uživit, nebo tehdy tlumočení fungovalo pouze jako jedna z více výdělečných činností?

2. část

1. Jaký měl rok 1989 vliv na Vaši tlumočnickou činnost?
2. Jaká témata či v jakých oblastech se před rokem 1989 tlumočilo nejčastěji?
3. Jak byste porovnála nezávislost tlumočnicka před rokem 1989 a po něm?
4. Mohl si tlumočnick před rokem 1989 vybírat, které zakázky přijme a které odmítne? Pokud ano, podle čeho si vybíral? Jak si mohl vybírat po roce 1989?
5. Jak před rokem 1989 nahlížela společnost na tlumočení a na samotnou osobu tlumočnicka a proč?
6. Jak tomu bylo u soudního tlumočení a osoby soudního tlumočnicka?
7. Projevovала se ve vaší činnosti nějakým způsobem cenzura? Pokud ano, jak vypadala?

3. část

1. Jak byste porovnal/a situaci na tlumočnickém trhu před rokem 1989 a po něm?
2. Kdybyste měl/a před lety možnost studovat tlumočení na univerzitě či v jiné vzdělávací instituci, využil/a byste jí? Pokud ano, proč?

3. Jak byste srovnal/a status tlumočnicka ve společnosti před rokem 1989 a po něm?
4. Byla před rokem 1989 práce tlumočnicka podobně náročná jako po roce 1989?
5. Co byste na základě svých zkušeností poradil/a dnešním začínajícím tlumočnickům?

V souladu se stěžejními oblastmi zvolenými pro zmapování tlumočení v Československu před rokem 1989 a ověřením pravdivosti stanovené hypotézy se rozhovor skládá ze tří částí – úvodní se zabývá cestou respondenta k nabytí jazykových znalostí a volbě tlumočnické profese, dále se věnuje praktické stránce tlumočení – přípravě na zakázku a sebevzdělávání – a poté přechází k organizovanosti tlumočnicků a výdělečnosti tlumočnické činnosti. Druhá část porovnává před- a porevoluční období z citlivého hlediska ideologie a klade si za cíl zjistit, do jaké míry mohl mít bývalý režim a jeho ideologie vliv na život tlumočnicka. Třetí část mapuje chronologicky poslední část zkoumaného období z obecného hlediska. Zároveň také retrospektivně zkoumá vztah respondenta k možnosti tlumočení studovat a zajímá se o narátorova doporučení dnešním tlumočnickům vyplývající z jeho dlouholeté tlumočnické praxe.

Jak je zřejmé, formou se rozhovor pohyboval na hranici mezi interview a životopisným vyprávěním, což odpovídá záměru tazatelky poznat dané historické období a podobu tehdejšího života profesionálního tlumočnicka a zároveň se seznámit s individuálním životním příběhem respondenta – především z hlediska jeho tlumočnické kariéry. Po dokončení celého rozhovoru tazatelka provedla doslovný přepis, v němž respektovala styl a obsah sdělení, a zaslala ho respondentovi ke schválení. Schvalování většinou předpokládalo další, méně i více výrazné úpravy (které však neporušovaly kritéria přepisu rozhovoru v rámci Vaňkem (2003) popisovaných zásad orální historie) – někteří respondenti ovšem nepožadovali téměř žádné úpravy a znaky neformálnosti a hovorovosti projevu v jejich rozhovorech tak mohou být častější než v jiných. To však v zásadě nemusí být dáno důkladnější úpravou přepisu jejich rozhovoru, ale skutečností, že se při rozhovoru výrazněji soustředili (či měli možnost výrazněji se soustředit) na formálnost vyjadřování. Výsledné přepisy schválené respondenty v souladu s jejich právy, která tazatelka i respondenti podepsali ve výše zmiňované smlouvě, se nacházejí v elektronické příloze této práce – přepisů na CD je pouze 10, jelikož dva respondenti si zveřejnění přepisu svého rozhovoru nepřáli.

9.2 Archivní materiály

V souladu s druhou výzkumnou metodou – analýzou archiválií – autorka navštívila archiv Národní knihovny v Praze, a to za účelem prozkoumání v archivu dochovaných čísel *Ad notam*, inzertního Zpravodaje Českého svazu překladatelů a tlumočnicků, který v Československu existoval v letech 1968 (jeho stanovy byly schváleny Ministerstvem vnitra ČSSR 27. 11. 1968) až 1972 (byl rozpuštěn v důsledku normalizace). V archivu byla k dispozici čísla, která vyšla mezi lety 1970 až 1972 (z roku 1971 dokonce pouze jednotlivé Jazykové přílohy Zpravodaje bez samotného bulletinu) – březnové číslo roku 1972 bylo posledním vydaným, přičemž dochování dalších čísel v jiných archivech nebylo možné potvrdit.

Při analýze tohoto druhu archiválií se autorka soustředila především na oblast všeobecné situace na trhu, tedy nejčastěji tlumočená témata, dále na možnosti vzdělávání tlumočnicků-samouků, na jejich pracovní podmínky (finanční a daňovou problematiku) a celkově na podobu profesního zázemí, kterou jim existence Svazu poskytovala, či se alespoň poskytnout snažila. V *Ad notam* se pravidelně publikovala profesní inzerce (informující například o nábořech tlumočnicků do Konferenčního servisu a do tlumočnické sekce PIS, o možnostech koupě slovníků různého zaměření, či obsahující pozvánky na vzdělávací i společenské akce samotného Svazu nebo dokonce kongres Mezinárodní federace překladatelů FIT konající se v roce 1970 v Praze), terminologie zaměřená na nejčastěji překládaná a tlumočená témata doby a na hlavní jazyky daného období (tedy angličtinu, francouzštinu, němčinu a ruštinu). teoreticko-praktická pojednání k různým otázkám překladu a tlumočení (z nichž pro tuto práci nejvýznamnějším byl několikadílný příspěvek k tlumočnické notaci) a v neposlední řadě informace o vlastní činnosti, růstu a úspěšnosti při naplňování cílů této organizace.

Dalšími cennými dobovými zdroji analyzovanými v empirické části této práce jsou pracovní dokumenty respondentky Tani Cihelkové vydané Konferenčním servisem Mezinárodní organizace novinářů, která autorce práce poskytla svou Smlouvu o pracovní činnosti mimo pracovní poměr z roku 1969, Dohody o pracovní činnosti z roku 1970 a 1971, Smlouvu o výhradní pracovní činnosti z roku 1972 a Dohodu o výhradní pracovní činnosti z roku 1974, stejně jako svůj pracovní průkaz vydaný toutéž organizací.¹ V souladu s povahou těchto materiálů autorka zkoumala dobovou definici tlumočnické profese a veškeré smluvní podmínky tlumočení pro Konferenční servis MON, to znamená především finanční a daňové okolnosti výkonu této práce a pracovně-právní postavení

¹ Pracovní průkaz T. Cihelkové je k nahlédnutí v přílohách této práce.

tehdejšího tlumočnicka.

10. Výsledky

Poznatky plynoucí z analýzy rozhovorů a archiválií soustředící se na tři hlavní tematické celky nám dovolují popsat zkoumané období z diachronního i synchronního pohledu – diachronně od období po druhé světové válce, přes vznik agentury PIS a Konferenčního servisu MON, přelom 60. a 70. let, až po stručné srovnání období před rokem 1989 a po něm, a diachronně od nejčastěji tlumočených témat v druhé polovině 20. století až do roku 1989, přes možnosti vzdělávání tehdejších tlumočnicků-samouků, praktické aspekty jejich pracovního života, jejich status ve společnosti a etické profesní zásady, až po náladu panující v tehdejších tlumočnických týmech. Přibližujeme si všeobecnou situaci na tlumočnickém trhu, atmosféru doby a rozličné způsoby vnímání dopadů minulého režimu na lidské osudy respondentů a na tlumočnickou profesi celkově. Zatímco v závěru této části práce vyhodnocujeme stanovenou hypotézu, její první kapitoly věnujeme medailonkům respondentů sestaveným především z životopisných informací relevantních pro tlumočnickou činnost, které byly získány během rozhovorů, doplněných o informace ze sekundárních internetových zdrojů specifikovaných v daných medailoncích. Narátoři jsou představeni v pořadí odpovídajícímu pořadí rozhovorů – od nejstaršího po nejnovější.

10.1 Životní příběhy respondentů v medailoncích

10.1.1 Dely Serrano

Dely Serrano se narodila 15. prosince 1942 ve Španělsku a jejím mateřským jazykem je tudíž španělština. Do Československa se přestěhovala v roce 1951 – její otec si tehdy jako útočiště vybral ze všech zemí sovětského bloku, které nabídly pomoc španělským uprchlíkům, právě Československo – a začala zde chodit na základní školu. V letech 1960–1965 studovala angličtinu a španělštinu na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze (obor překladatelství a tlumočnictví při Universitě 17. listopadu tehdy ještě neexistoval). Dely již jako studentka doprovázela po Praze velké socialistické osobnosti, z nichž byl dle jejích slov tou největší předseda Kubánské akademie věd Julio Le Riverand. Od roku 1961 tlumočila pro Světovou radu míru, k čemuž jí dopomohla pravděpodobně mimo jiné i skutečnost, že již její otec pro Radu pracoval jako překladatel. První

zkušenost se simultánním tlumočením pro ni představovala konference při setkání Antonína Himla, předsedy Ústředního výboru Československého svazu tělesné výchovy a sportu, a Juana Antonia Samaranche, předsedy Španělského a budoucího předsedy Mezinárodního olympijského výboru, v roce 1972. V roce 1971 však už organizovala tlumočnický tým pro „druhý“ XIV. sjezd KSČ konaný v Praze ve Sjezdovém, dnes opět Průmyslovém paláci. Od roku 1969/1970 Dely vyučovala na tehdejšímu Institutu překladatelství a tlumočnictví – se zánikem University 17. listopadu v roce 1974 tuto univerzitní činnost nuceně ukončila jakožto politicky nespolehlivá a vrátila se k ní až po roce 1989. Po pěti letech poprvé a navždy odešla na volnou nohu a začala tlumočit pro tehdejší parlament, senát a například prezidenta republiky Václava Havla a evropské a latinskoamerické osobnosti na srovnatelné úrovni (tlumočila mimo jiné bývalému i současnému španělskému králi či kubánskému prezidentovi Fidelu Castrovi). Dely je velmi významnou osobností české tlumočnické scény, o kterou pravidelně projevuje zájem akademický svět i média – například v roce 2014 s ní natočila životopisný rozhovor internetová televize Stream.cz v rámci rubriky Slavní neznámí¹, který autorce práce sloužil jako sekundární zdroj informací pro tvorbu tohoto medailonku.

10.1.2 Dagmar Friedová-Steinová

Dagmar Fried-Steinová se narodila 11. září 1922 ve Vídni. Její matka byla Polka a otec český lékař, rodina byla židovského původu. Právě její otec už odmala dbal na to, aby se Dagmar učila cizí jazyky – němčina však pro ni byla samozřejmostí, protože v okolí Telče, ve kterém prožila dětství, se často jinak než německy nemluvílo. Pravidelně jezdila do Vídně a do Jugoslávie, kde se naučila srbochorvatsky, jako děvče se seznámila s berlínským dialektem němčiny, od tercií se na gymnáziu učila latinsky, od kvinty francouzsky, mezitím se věnovala angličtině a během svého téměř dvouletého pobytu v Moskvě, kde pracovala jako dopisovatelka ČTK, se naučila rusky. V roce 1938 odjela na nějaký čas z okupované republiky do Záhřebu, odkud se ale na konci prosince vrátila zpět do Prahy, a v březnu roku 1939, tedy v 16 letech, odcestovala na popud otce do Anglie, kde mimo jiné studovala a poprvé „tlumočila“, a to uprchlým dívkám z Vídně a Berlína, které si mezi sebou zcela nerozuměly. Do Československa se Dagmar vrátila až v roce 1946 – pracovala v Československém filmexportu, byla redaktorkou měsíčníku Mezinárodní politika a prováděla korektury článků v cizojazyčných časopisech. Od založení Svazu československých spisovatelů v roce 1948/49 pracovala jako vedoucí jeho zahraničního oddělení. Ze Svazu však byla později

1 Stream.cz: Slavní neznámí. *Dely Serrano – žena, která tlumočila veličinám*. [online]. [cit. 2015-01-18]. URL: <<https://www.stream.cz/slavni-neznami/10003727-dely-serrano-zena-ktera-tlumocila-svetovym-velicinam>>.

vyloučena, pracovala na Ministerstvu kultury a v srpnu roku 1952 získala místo vedoucí redakce románských literatur v tehdy vznikajícím Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (pozdějším Odeonu). Z Odeonu přešla v roce 1968 do Svazu nakladatelů a knihkupců a z něj o rok později do Československého svazu žen, kde vyhrála konkurz na místo šéfredaktora. Po byrokratických problémech s nástupem a také z důvodu změny vedení ve Svazu se nakonec přihlásila ke zkouškám do Konferenčního servisu Mezinárodní organizace novinářů, kam byla přijata, a od té doby pracovala jako tlumočnice a překladatelka „na volné noze“.

Dagmar však oficiálně tlumočila již těsně po svém návratu ze zahraničí, tedy v roce 1947, a to na mezinárodním kongresu, jenž se konal po prvním Světovém festivalu mládeže a studentstva v Praze, který pořádala Světová federace demokratické mládeže – tlumočilo se konsektivně a především v kombinaci s angličtinou a francouzštinou (němčina v té době byla tabu). Základní zkušenosti s tlumočením však Dagmar získala již při přípravě festivalu. Se simultánním tlumočením se poprvé setkala v roce 1948 na Světovém kongresu intelektuálů pro mír ve Vratislavi, kde tlumočila ze zvukově nedostatečně odizolované „telefonní budky“ s mikrofonom připevněným na dveřích (které se tím pádem nesměly během projevu otvírat), kam se vešla pouze jedna židle a kde bylo takové horko, že tlumočníci občas omdlévali. Další zkušeností pro ni bylo konsektivní tlumočení na jaře roku 1949 při prvním Světovém kongresu obránců míru, jehož část se konala v Praze, protože Francie odmítla udělit některým delegacím víza. K tlumočení na této konferenci byla vyzvána samotným vedoucím mezinárodního oddělení Ústředního výboru, soudruhem Geminderem, a to bez jakéhokoli předchozího upozornění a možnosti přípravy. Dagmar podruhé simultánně tlumočila na IX. stranickém sjezdu v Průmyslovém paláci, kde již kabiny byly tak velké, že se do nich vešli i tři tlumočníci a dalo se v nich chodit, kde však měli tlumočníci přístup jen mezi stranické činitele, nesměli se stýkat s delegáty a za svůj výkon nebyli nijak finančně odměněni. To ostatně v popisované době nebylo řídkým jevem – Dagmar za tlumočení dostala poprvé zaplacení až po konferenci ve Stockholmu v roce 1958. Od roku 1970 se věnovala především lékařské tematice a tlumočila a překládala zejména pro Mezinárodní svaz studentstva, Světovou odborovou federaci a další mezinárodní organizace sídlící v Praze. Překlady se přes svůj velmi vysoký věk věnuje dodnes. Dagmar Friedová-Steinová je podobně jako Dely Serrano velice významnou osobností československého tlumočnického a překladatelského světa druhé poloviny 20. století, o čemž opět svědčí mimo jiné zájem akademické obce i mediálního světa o její osobu – například v roce 2007 s ní provedl titulní rozhovor Týdeník rozhlas¹ (jenž byl použit jako sekundární zdroj

1 Týdeník Rozhlas: č. 2, 2007. *Dagmar Steinová, překladatelka*. [online]. [cit. 2015-01-19]. URL: <http://www.radioservis-as.cz/archiv07/02_07/02titul.htm>.

informací pro vytvoření tohoto medailonku), v roce 2008 vydalo nakladatelství GplusG její první paměti s titulem „Vzpomínání“¹ a v roce 2014 byla v Nakladatelství Academia vydána další kniha o jejím životě s názvem „Co zbylo v paměti“².

10.1.3 Pavla Jazairiová

Pavla Jazairiová se narodila 5. března 1945 ve Francii české matce a holandskému otci. Již odmala cestovala a střídavě žila v Československu a ve Francii – dle vlastních slov je téměř bilingvní a navíc ovládá i anglický jazyk, který se naučila „z odposlechu“, tedy samostatně, bez knih a znalosti gramatických pravidel. V dvaceti letech nastoupila do Československého rozhlasu, do Zahraničního vysílání pro Afriku. Tam pracovala do roku 1970, kdy byla z politických důvodů nucena odejít. Začala spolupracovat s Pražskou informační službou, pro niž konsekutivně a doprovodně tlumočila. Později nastoupila do Mezinárodní organizace novinářů, kde postupně začala tlumočit i simultánně, a během této doby zároveň cestovala. Roku 1990 se vrátila do rozhlasu, a to do Zpravodajství ze zahraničí, kde pracovala až do důchodu. Celý život se zajímá o tzv. rozvojový svět a procestovala více než 50 zemí. Uveřejnila celkem 15 samostatných knih, spolupracovala s různými časopisy, i nadále spolupracuje s Českým rozhlasem a má dva syny. Pavla Jazairiová je díky své dlouholeté redakční, autorské a novinářské činnosti více známa široké veřejnosti než předchozí dva respondenti. Její tlumočnická kariéra už tolik známa není – ona sama se dokonce označuje za druhořadou tlumočnici. Její vyprávění přesto odkrylo mnoho zajímavých skutečností a souvislostí relevantních pro tuto práci.

10.1.4 Eva Vergeinerová

Eva Vergeinerová se narodila 1. března 1923 vídeňské matce a československému otci. Když jí byly dva roky, zemřela jí matka a na popud babičky odjela do Vídně, kde strávila část dětství a naučila se plynule německy – němčina pro ni byla druhým mateřským jazykem. Stejně jako Dagmar odjela ve svých 16 letech, tedy v březnu roku 1939, do Anglie, kde ji otec nechal zapsat do internátní školy. V Anglii zůstala 7 let a sama se považuje za trilingvní – nikdy pro ni nehrálo roli, zda měla mluvit česky, německy či anglicky. Po návratu do Československa začala pracovat v mezinárodním oddělení odborů a na jeho půdě také poprvé konsekutivně tlumočila – předsedovi odborů

1 Internetové knihkupectví Knihy.ABZ.cz. *Dagmar Steinová – Vzpomínání*. [online]. [cit. 2015-01-19]. URL: <<http://knihy.abz.cz/prodej/vzpominani>>.

2 Internetové knihkupectví Knihy.ABZ.cz. *Dagmar Steinová – Co zbylo v paměti*. [online]. [cit. 2015-01-19]. URL: <<http://knihy.abz.cz/prodej/co-zbylo-v-pameti>>.

Zápotockému, za nímž přijel David A. Morse s úmyslem zabránit vystoupení Československa z Mezinárodní organizace práce (ILO), kde Morse zastával funkci generálního ředitele. Jednání trvalo 90 minut a skončilo rozhodnutím v ILO setrvat, což všichni účastníci jednání vnímali i jako velký úspěch Evy, jež tehdy gratulacím nerozuměla, jelikož tlumočení pro ni znamenalo jednoduše zopakování vyřčeného v druhém mateřském jazyce a bylo pro ni naprosto přirozenou činností. Se simultánním tlumočením se seznámila až o několik let později, když nechal tehdejší vedoucí Mezinárodního oddělení Ústřední rady odborů Jan Kabourek připravit pro odborový sjezd první tlumočnické kabiny – inspiraci si přivezl ze zasedání ILO v Ženevě. Eva už tehdy dávala dohromady tlumočnický tým a prováděla zkoušky, na které se hlásili především lidé z jazykových škol. V odborech byla poté přesunuta do kulturního oddělení, jelikož pro mezinárodní oddělení byla kádrově neúnosná. V kulturním oddělení byla občas využívána i jako tlumočnice, díky čemuž si například potřásla rukou i s Mao Ce-tungem. Díky tlumočení pro Světovou odborovou federaci (SOF) se dostala i do exotických destinací jako Sýrie, Guineje, na Kypr či do Indie – znalost přízvuků mluvčích nejrůznějších národností vyjadřujících se v angličtině z ní učinila nepostradatelnou členku tlumočnického týmu, která například při kongresu SOF v Lipsku prováděla několikahodinovou pilotáž, protože mluvčímu z Indie žádný jiný tlumočník nerozuměl. V letech 1960–1970 Eva pracovala jako vedoucí mezinárodního oddělení Československé vědecko-technické společnosti, v němž využívala i tlumočnické služby PIS a seznámila se s jejím ředitelem Milanem Dvorským. Díky tomuto přátelství se v roce 1970, poté, co byla vyloučena ze strany a přišla o zaměstnání, stala členkou tlumočnického týmu PIS a začala se plně věnovat tlumočení. Tlumočila především simultánně, a to mezi angličtinou a němčinou, a byla posílána především na odborné konference – na politických akcích by její přítomnost v kabině byla z kádrových důvodů nebezpečná. Na sklonku svého života Eva Vergeinerová navštěvovala semináře podporující aktivitu osob ve vysokém věku, jejichž účastníky udivovala svou bystrostí, pohotovostí a neutuchající energií.

10.1.5 Eva Adamová

Eva Adamová se narodila 24. října 1933 na Kladensku a odmala tíhla k poznávání cizích jazyků – ruština byla v jejím ročníku samozřejmostí, na gymnáziu začala studovat francouzštinu a hlavním oborem jejích vysokoškolských studií na katedře germanistiky bývalé Fakulty filologie Univerzity Karlovy byla němčina, s jejímiž základy se seznámila již na základní škole v době protektorátu a která pro ni v tlumočnickém světě byla hlavním pracovním jazykem. Po studiích se začala věnovat pedagogické činnosti (vyučovala nejprve na gymnáziu, následně na jazykové škole

a externě na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy) a velmi záhy se u ní začal projevovat zájem o tlumočení. S tlumočnickou činností se v základech seznámila již během univerzitních let – jako studentka spolu s několika dalšími kolegyněmi spolupracovala s Ministerstvem kultury, kde vykonávala doprovodné tlumočení při návštěvách delegací u příležitosti festivalů a dalších kulturních akcí. Evu však od začátku přitahovalo tlumočení simultánní a doslova samostudiem pronikala do jeho techniky – buď si doma tlumočila nahrávky na magnetofonu, z televize, tlumočila si z listu, anebo se scházela s podobně nadšenými kolegyněmi a společně si předčítaly a cvičně tlumočily. Vzhledem ke svým jazykovým schopnostem, kontaktům, zkušenostem s doprovodným tlumočením a politické spolehlivosti si vytvořila dobrou tlumočnickou pověst a roku 1970 již tlumočila na nejvyšší úrovni – doprovázela delegaci strany a vlády na cestě do NDR, kde poprvé tlumočila u velkého jednacího stolu pro členy československé delegace pod vedením soudruha Gustava Husáka slova Ericha Honeckera. V této první těžké zkoušce – i díky své pohotovosti – obstála a od té doby tlumočila při nejrůznějších příležitostech pro Ústřední výbor KSČ, Federální shromáždění a další centrální orgány, včetně nejrůznějších komisí, jejichž členy byli odborníci z Ministerstva zahraničí i z Ministerstva vnitra, při stranických sjezdech, mírových kongresech apod. – doprovodně, konsekutivně bez zápisu i se zápisem a především simultánně. Tlumočení se při práci věnovala i po roce 1989, kdy pracovala především pro ŠKODA AUTO a.s., která pořádala mnoho odborných a manažerských školení, a seznamovala sama sebe a své klienty s méně obvyklými tematickými oblastmi, jako bylo například bankovníctví, jejichž termíny se tehdy tlumočnickou a překladatelskou činností v některých jazycích teprve vytvářely a upevňovaly. V roce 2012 byla Eva upoutána na nemocniční lůžko, protože zápasila s těžkou nemocí – i přesto na ní bylo jasně vidět, že na tlumočnické časy velmi ráda vzpomíná a že po zlepšení svého zdravotního stavu bude i nadále vykonávat alespoň činnost překladatelskou.

10.1.6 Rudolf Štefec

Rudolf Štefec se narodil 22. února 1941 v Kladně, kde ho už od raných let rodiče posílali na soukromé hodiny němčiny – vystřídal několik učitelů, od řádové sestry po vysloužilého majora, s nímž čítával knihy Julese Verna v němčině či ještě švabachem psané romány. Kromě němčiny, již uplatnil především jako průvodce turistů z NDR po českých a moravských městech a pamětihodnostech, chodil také na soukromé hodiny francouzštiny (o níž však tvrdí, že se ji nikdy nenaučil, ačkoli se francouzsky dobře domluví). Na gymnáziu navíc studoval angličtinu, v níž se zdokonalil během postgraduálního studia v Kanadě, a která se později stala jeho hlavním pracovním jazykem. Zaměření na jazyky bylo u Rudolfa v podstatě pokračováním v rodinné tradici – už jeho

otec ovládal čtyři světové jazyky a obor vysokoškolských studií jeho matky byla francouzština a němčina. Rudolf získal vysokoškolské diplomy (československý a kanadský) v oboru chemie a metalurgie; v jeho hlavní profesní činnosti pak převažovalo materiálové inženýrství, což – v jazykové oblasti – předznamenalo jeho zaměření na převážně technicky orientované konference. Když se v roce 1969 vrátil z Kanady do Československa, úspěšně se zúčastnil výběrového řízení Konferenčního servisu MON (kde mezi organizátory, staršími kolegy tlumočníky, nejaktivněji vystupoval tehdejší tzv. garant kvality, němčinář Jan Ámos Hrdlička) a byl tehdy vybrán jako jediný nový tlumočník pro anglickou kabinu. Poté se věnoval především simultánnímu tlumočení, ale také překládal. Později se sám stal zkušebním komisařem Konferenčního servisu MON a spoluorganizátorem pravidelných školení tlumočnicků. V roce 1970 se stal členem Českého svazu tlumočnicků a překladatelů, který však brzy zanikl, a od té doby už neměl o členství v žádné tlumočnické organizaci či asociaci zájem. Tlumočil a překládal po celou dobu svého zaměstnaneckého poměru i později – tuto činnost si zamiloval a s chutí se jí věnuje dodnes.

10.1.7 Lydie Černá

Lydie Černá se narodila 2. ledna 1946 a s tlumočením se poprvé setkala již po druhém ročníku univerzitních studií, a to na mezinárodním pionýrském táboře, což sama zpětně považuje „za drzost“, protože rumunský jazyk, kterým se dnes živí, tehdy ještě v podstatě neuměla. Poté, co dostudovala, začala pracovat ve svém hlavním oboru – bohemistice. Brzy se však vdala do Rumunska, a protože ani v jedné z obou zemí nežila natrvalo a byla ženou v domácnosti, začala si přivydělávat příležitostnými překlady a tlumočením. S tlumočníky-profesionály se poprvé setkala až v roce 1972, kdy se natrvalo usadila v Československu. Tlumočila tehdy tiskovou konferenci na filmovém festivalu v Karlových Varech, po níž byla oslovena jedním z významných tlumočnicků té doby a členem představenstva Ústředního výboru Českého svazu tlumočnicků a překladatelů, Jaroslavem Kelišem, díky němuž byla přijata do týmu profesionálních simultánních tlumočnicků při Konferenčním servisu MON. Na svou první zkušenost z kabiny z téhož roku nerada vzpomíná, protože byla, jak bylo v té době běžné, „hozena do vody“ (její jedinou zkušeností bylo pokusné domácí tlumočení s magnetofonem) a v kabině měla podobně nezkušené kolegyně, od nichž se neměla co naučit. Zanedlouho se však do tlumočnické kabiny dostala znovu, tentokrát v doprovodu prvotřídního tlumočnicka rumunštiny, Jaroslava Kudrnovského, díky jehož klidu se simultánního tlumočení přestala bát. Vzhledem k tomu, že rumunština je malý jazyk, přicházela Lydie často do styku také s šušotází kombinovanou s nízkou konsektivou. Lydie si tlumočením mnoho let pouze přivydělávala při zaměstnání, jelikož uživit se tlumočením při kombinaci češtiny s dalším malým

jazykem vyžadovalo plné nasazení a Lydie se chtěla věnovat hlavně rodině. Od roku 1984 je však na „volné noze“ a v plném nasazení – před rokem 1989 tlumočila především při bilaterálních stycích a na konferencích organizovaných pro členské země RVHP. Po revoluci se podílela na založení Asociace konferenčních tlumočnicků (ASKOT), kde také v prvních letech její existence zastávala funkci tajemnice a spoluvytvářela například etický kodex asociace. Dnes již s úsměvem vzpomíná na tlumočnické kabiny v podobě neprůhledných čtyř stěn a i nadále intenzivně překládá a tlumočí z „malého“ rumunského jazyka.

10.1.8 Violeta Uribe

Violeta Uribe se narodila 8. září 1939 ve Francii španělským rodičům – prvním jazykem, jež si osvojila, byla francouzština, poté následovala španělština a po příjezdu do Československa v roce 1951 navštěvovala hodiny ruštiny a naučila se plynule česky. Již od mala se s rodiči, kteří byli političtí migranti (její otec byl vysokým činitelem španělské komunistické strany), pohybovala v mezinárodním prostředí. Navíc ji už jako děvče přitahovalo tlumočení, především od dovolené u Blatenského jezera, kde poprvé viděla „tlumočnicka v akci“. Sama začala tlumočit ihned po maturitě, a to pro cestovní kancelář Čedok. V rámci práce pro Čedok získala první základní zkušenosti s doprovodným tlumočením, které se jí velmi hodily, když ji po kubánské revoluci vyslal Československý svaz tělesné výchovy na Kubu. Violetě bylo teprve 22 let a na dobu, kdy na Kubě pracovala pro skupinu sportovních trenérů a činovníků spartakiád a kubánskou instituci INDER, vzpomíná jako na náročnou, ale zvládnutelnou a navíc příjemnou a velmi obohacující výzvu. Později také často tlumočila pro kubánské delegace technického a jinak odborného zaměření (politické tematické se snažila vyhýbat). Strávila tak například dva roky na pracovní stáži v Košicích, kde tlumočila pro kubánské postgraduální studenty veterinárního lékařství, jindy několik hodin tlumočila francouzskému technikovi při revizi měřicích zařízení svítivplynu na komínech někdejších Nuselských plynáren. Jezdila tlumočit na technické, kulturní, sportovní a také občas ideologicky zaměřené akce, festivaly mládeže a studentstva a mnoho dalších setkání a toto své období nazývá tou „pravou tlumočnickou školou“, protože znalosti a slovíčka, která se během něj naučila, jí následně velice pomáhaly při kabinovém tlumočení. V roce 1969 začala kromě PIS pracovat pro právě založený Konferenční servis MON, díky němuž mohla více jezdit tlumočit do zahraničí. Violeta s radostí vzpomíná na své tlumočnické zážitky před rokem 1989. Zároveň však prožila i těžká období – jednou například musela tlumočit i se zlomenou nohou, aby uživila sebe a své dva syny, protože jako tlumočnice tehdy dostávala zcela nedostačující nemocenské dávky. Jindy si musela vybojovat zrušení výjimečně dlouhého „stop-stavu“, který byl v souvislosti s její osobou

nařízen Konferenčnímu servisu MON, přímo s odpovědnou osobou z Ministerstva vnitra (ministerstvo jí dokonce v roce 1983 zakázalo tlumočit pro předsedu vlády Lubomíra Štrougala). Během své kariéry také musela čelit různým udáním a dokazovat svou spolehlivost na nejvyšších místech, přestože často tlumočila pro Ústřední výbor, kde si její profesionality vysoce cenili. Violeta se nikdy netajila svými názory, ale byla jasnou zárukou kvalitního tlumočení, a proto si ji rádi zvali do tlumočnické kabiny i na sjezdy KSČ či na jednání Ministerstva zahraničí. Violeta pokračovala v tlumočení i po roce 1989, kdy již byla zaměstnaná na španělském velvyslanectví: například v roce 1991 tlumočila španělskému předsedovi vlády Felipe Gonzálezovi, když přijel do Československa na oficiální státní návštěvu, při níž se setkal s vysoce postavenými československými politiky včetně tehdejšího prezidenta Václava Havla. Při rozhovoru s tazatelkou s úsměvem vyprávěla o dobách, kdy v tlumočnické kabině pletla nebo zašívala ponožky svým dětem, což jí umožňovalo zbavit se napětí a snáze se jí tlumočilo. Nejraději měla simultánní tlumočení, které pro ni bylo doslova „drogou“, ale na rozdíl od mnoha kolegů jí vyhovovalo také konsektivní tlumočení, protože jí poskytovalo živý, obohacující styk s lidmi, jenž je pro ni ostatně zdrojem energie dodnes.

10.1.9 Ota Sofr

Ota Sofr se narodil 7. srpna 1932 do rodiny, v níž se mluvilo německy. Druhou světovou válku strávil v emigraci v Palestině, kde se také mluvilo německy a kde navíc chodil do anglické školy. Vzhledem k tomu, že jazykovou zdatnost považoval za součást základního vzdělání, začal se po válce jazykovému vzdělání věnovat intenzivněji – chodil na soukromé hodiny francouzštiny a španělštiny a závěrečné zkoušky skládal ze tří cizích jazyků. Jeho pracovními jazyky byla kromě češtiny především angličtina a němčina. Jednou však tlumočil dokonce i z polštiny, již ovládal pouze pasivně a naučil se ji z novin a časopisů, a samozřejmě pravidelně tlumočil z jazyků, které si osvojil v gymnaziálních letech. Jeho první tlumočnickou zkušeností bylo Mezinárodní sympozium makromolekulární chemie vedené v roce 1957 profesorem Ottou Wichterlem – jednalo se o první velké přírodovědecké setkání v Praze, kde měl Ota díky studiím na chemické průmyslové škole a externím studiím chemie na univerzitě oproti ostatním tlumočnickům jasnou výhodu. Před samotnou akcí spolu s ostatními tlumočnickými nováčky, oslovenými inzerátem nebo doporučením svými již zkušenějšími kolegy, prošel přibližně půlročním tréninkem simultánní techniky a získávání odbornosti v tlumočené tematice, pořádaným v prostorách dnešního ČVUT. Ota byl od počátku své tlumočnické kariéry zastáncem tvrzení, že předpokladem k tlumočnické profesionalitě je nejen znalost jazyků, ale i vzdělání v nějakém konkrétním oboru. Ota se stal přísedícím u přijímacích zkoušek tlumočnicků u PIS a přibližně od roku 1969 začal ve svém bytě v Dejvicích

soukromě vyučovat slibné adepty, které při zkouškách poznal, terminologii a technice tlumočení (k těmto účelům klasicky používal magnetofonové nahrávky). Kromě praxe se však jako jediný z respondentů aktivně věnoval odborné teorii tlumočení – odmítal Moskevský přístup diktující jeden jediný způsob tlumočnické notace i odstup asociace AIIC od možnosti použití těsnopisu při konsekutivním tlumočení a sám napsal dvojce skripta: „Úvod do tlumočení medicíny“ a „Úvod do tlumočení chemie“, na jejichž konci se vždy nacházel slovník. Z teoretického hlediska se zajímal i o simultánní tlumočení a při něm probíhající nervové procesy – strávil mnoho času v knihovnách, kde četl například obecnou jazykovědu či neuropsychologii, a na základě získaných poznatků zpracoval svou dizertační práci na téma průběhu přesunu informace od řečníka k posluchači včetně neuropsychologických procesů odehrávajících se v hlavě tlumočnicka¹. Otův zájem o tlumočnický obor je patrný také z jeho někdejší aktivity v asociaci AIIC, kde byl dopisujícím členem. Ota se také potýkal s občasnými zákazy tlumočení na nejvyšších státních akcích a v roce 1985 dokonce musel být kvůli lživému udání na nějaký čas „odstraněn“ – byl vyslán na dlouhodobé tlumočení počítačových kurzů do Lipska. Po revoluci začal Ota pravidelně tlumočit pro ŠKODA AUTO a.s. v Mladé Boleslavi – osvědčil se, v roce 1991 podepsal pracovní smlouvu a tlumočil pro ni dalších 10 let. Ačkoli sám tvrdí, že byl známý jako nerudný, nemluvný tlumočnick, striktně se držící pravidla, že tlumočnick má s účastníky jednání probírat pouze pracovní záležitosti, v roli respondenta působil velice příjemně a sdílně a poskytl o zkoumané době mnoho zajímavých zkušeností.

10.1.10 Ondřej Hejma

Ondřej Hejma se narodil 3. února 1951 a je tak generačně nejmladší ze všech respondentů. Jeho rodiče patřili do meziválečné generace a v souladu s tehdejší dobou hovořili několika světovými jazyky. Ondřej vystudoval anglistiku a sinologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Na vysoké škole se naučil anglicky – čínština byla dle vlastních slov spíše virtuálním studiem, protože tehdy s Čínou neexistoval žádný kontakt. Akademická dráha ho nelákala – od počátku se zajímal o ryze praktické využití svých jazykových znalostí a poté, co se ihned po studiích neúspěšně ucházel o práci pro Ministerstvo zahraničí, kde hledali absolventy jeho oboru, nastoupil do reklamní agentury Rapid. Úřednická práce pro PR oddělení Rapidu ho však nezaujala, po roce u agentury odešel na „volnou nohu“ a věnoval se tlumočení, překládání, dabingu a hudbě, pro niž především je dnes jeho osobnost známa. Angličtinu nejdříve vyučoval, ale ve chvíli, kdy začal pociťovat potřebu

¹ SOFR, O. *Analýza procesu tlumočení*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 1978. Rigorózní dizertace.

stabilního příjmu, se přihlásil do tlumočnického týmu obou tehdejších „agentur“, PIS a MON. Přijat byl pouze do MON, přičemž příčinou jeho neúspěchu u PIS mohla být dle jeho dohadů i skutečnost, že pro PIS byl nepřijatelný Ondřejův kádrový profil – jeden z jeho rodičů byl vyloučený z KSČ. Od té doby Ondřej tlumočil pravidelně, všemi způsoby a všechny druhy konferencí – nejčastěji však prý tlumočil filmy, což mnoho tlumočnicků odmítalo z důvodu neznalosti hovorového jazyka, s nímž se člověk v tehdejší době neměl jak seznámit. Ondřej to však naopak považoval za jedinou možnost, jak hovorový jazyk poznat, a proto tlumočení filmů preferoval. S tlumočením se Ondřej rozloučil v roce 1987, kdy začal své jazykové znalosti využívat jako dopisovatel americké tiskové agentury AP. Ačkoli dnešní generace Ondřeje znají především jako frontmana hudební skupiny Žlutý pes či moderátora prvního dílu televizní hudební soutěže Superstar, období před nástupem do agentury AP označuje za „dobu své největší slávy“, protože se tehdy do Československa začaly dostávat cizojazyčné filmy na VHS kazetách, které Ondřej intenzivně daboval (zpracoval takto i tři filmy za den). Tlumočení si Ondřej cenil především z toho důvodu, že to byla jedna z opravdu mála možností, jak přijít do styku s rodilými mluvčími. Přestože měl příležitost zůstat po roce 1968 v zahraničí a nevracet se do okupovaného Československa, vybral si druhou možnost – snad právě proto, že tehdejší doba mu umožňovala „být výstřední“ (ačkoli od incidentu, kdy byl vyhozen z tlumočení pro Marii Kabrhelovou na sjezdu žen kvůli své vyzývavé vizáži a dlouhým vlasům, se přístup zadavatelů tlumočnických zakázek k jeho výstřednosti mírně změnil) a přesto si vydělat poměrně dobré peníze. I na tlumočnické zážitky Ondřej vzpomíná s určitou nostalgií – tlumočnické osobnosti tehdejší doby, kvůli nimž se tohoto oboru také držel, popisuje jako „giganty“, obrovské osobnosti jak z odborného, tak lidského pohledu, často s velmi pohnutým a pestrým životním příběhem – a šibalstvím: s trochou nadsázky doslova pravil, že „tlumočit za dob socialismu, to byl sex, drogy a rokenrol“.

10.1.11 Tat'ána Cihelková

Tat'ána Cihelková se narodila 2. ledna 1925. Její otec byl důstojník v diplomatických službách – část dětství tak Tat'ána strávila ve Švýcarsku, kde chodila na německé gymnázium, a část ve Francii (rodina musela emigrovat z politických důvodů), kde navštěvovala gymnázium francouzské. Z Francie se rodina přesunula do Anglie, kde zůstala až do konce války a kde Táňa chodila do londýnské *Queen's College*. V roce 1958 přišla o pevné zaměstnání a živila se především brigádními pracemi, což jí však nevyhovovalo a po několika letech se rozhodla vyzkoušet tlumočení. Úspěšně složila přijímací zkoušky do tlumočnické sekce PIS, jejichž součástí byl mimo jiné i malý, na českojazyčné území vztažený test z dějepisu, protože Táňa měla vystudované pouze

zahraniční školy. Jak bylo u tlumočnicků-samouků zvykem, začala tlumočit nejprve v doprovodech – přibližně půl roku pracovala pro kladenskou Poldovku, dalšího půl roku strávila s indickou delegací v ČKD a poté pracovala například pro delegace z UNESCO či pro stážisty v těžkém průmyslu a podzemních dolech vysílané do Československa Spojenými národy – a posléze na mezinárodních konferencích nejrůznějších zaměření. Na své tlumočnické začátky vzpomíná jako na obtížné časy, protože stěžejním jazykem tehdy byla čeština (ruština teprve začala být povinně vyučována), a Táňa opustila Československo, když jí bylo přibližně 10 let. V době, kdy René Weichert začal vytvářet Konferenční servis MON spolu s ostatními tlumočníky, kteří se chtěli více věnovat simultánnímu tlumočení a vytvořit lepší pracovní podmínky, přešla právě pod MON, díky níž se mimo jiné poprvé mohla dostat za hranice Československa – kromě sousedních zemí navštívila například Severní Koreu, Mongolsko anebo Island. V Konferenčním servisu MON se také podílela na organizaci výročních tlumočnických víkendů spojených především s přijímáním nových členů, avšak jako jedna z mála se vyhýbala překladu, na nějž jí kvůli péči o rodinu nezbýval čas, stejně jako konsekutivnímu tlumočení, v jehož případě ji znervózňovalo, že neovládá tlumočnický zápis. Taťána tlumočila asi do věku 75 let – tlumočení milovala, ale musela s ním přestat kvůli zhoršenému sluchu, který přisuzuje doslova mizerné kvalitě prvních kabin pro simultánní tlumočení (oproti kolegům, z nichž většina musela kvůli přítomnosti v tlumočnických kabinách začít nosit brýle). Kromě dřiny při zjišťování nenalezitelných anglických ekvivalentů při přípravě na konference, sluchátek, která ustavičně klouzala z hlavy, špatné izolace kabin a nedostatku světla uvnitř, pro Táňu tlumočení před rokem 1989 znamenalo především prožívat si „takový malý zázrak“. Díky tomuto zázraku člověk zažíval tehdy naprosto nevídanou svobodu, spoustu veselých a dobrodružných příhod během dlouhých cest vlakem na tlumočnické akce (nebo například během noci strávené v bývalém vykřičeném domě, který na tlumočníky zbyl, protože byl nedostatek hotelů), a především obrovské potěšení z týmové práce a pevného, upřímného a nezištného přátelství na stejnou notu naladěných kolegů, mezi něž v případě Táni patřila například právě Dagmar Friedová-Steinová či později Rudolf Štefec a Ondřej Hejma.

10.1.12 Zdeněk Velíšek

Zdeněk Velíšek se narodil 23. února 1933 v Českém Krumlově – vzhledem ke skutečnosti, že se narodil před druhou světovou válkou, byla prvním cizím jazykem, s nímž se seznámil, němčina, kterou se učil již na obecné škole. Během studia na děčínském gymnáziu studoval také francouzštinu a samostudiem, z poslechu Radia Luxembourg a na soukromých hodinách, se učil také anglicky. Ruština byla později běžnou součástí výuky, přičemž Zdeněk si přibral ještě

španělštinu, jež byla společně s českým jazykem hlavním oborem jeho vysokoškolských studií (francouzský, tedy druhý západní jazyk mu studovat nedovolili) a také jazykem jeho diplomové práce (přeložil román Rómula Gallegose Doña Bárbara přes další dva cizí jazyky, protože tehdy nebyl k dispozici spolehlivý španělsko-český slovník). Španělština byla také jeho prvním pracovním jazykem v oblasti simultánního tlumočení – zpočátku ji používal jen při překládání časopisů mezinárodních institucí, ale po roce 1970 vyjel na svou první mezinárodní konferenci, která se konala v jihoindickém Trivandrum – tématem bylo financování univerzit a Zdeněk na ni s úsměvem doslova i obrazně vzpomíná jako na svůj „upocený začátek tlumočení“. Tlumočil totiž z jednoho cizího jazyka do druhého (z angličtiny do španělštiny a naopak) a tlumočnická pracovní místa navíc nebyla opatřena větracím zařízením. S tlumočením všeobecně však začal již při vysokoškolských studiích, a to převážně v kombinaci s francouzštinou. Tlumočil tak konsekutivně například pro hornického delegáta, kterého během konference odvezli do nemocnice, kde Zdeněk také musel asistovat. Jeho přibližně čtyřicetiletá tlumočnická kariéra se však zakládala téměř výhradně na práci se španělštinou. Po studiích Zdeněk dostal umístěnku na Ministerstvu zahraničí, kde konsekutivně tlumočil diplomatické rozhovory pro senátory, ministry i hlavy států, a překládal diplomatické nóty a různé právní dokumenty. V roce 1959 jako tlumočník doprovázel delegáty do Jižní Ameriky a navštívil tak pracovně Brazílii, Kubu, Peru, Kolumbii, Bolívii a Mexiko – na Kubu se v roce 1962 vrátil, tentokrát jako externí pracovník Polytechny a překladatel českých učebnic do španělštiny, jež na Kubě nahradily učebnice americké. Po návratu z Kubu nastoupil do pražské centrály Mezinárodní organizace pro rozhlas a televizi OIRT a podílel se na zahájení zpravodajské výměny mezi Eurovizí a Intervizí. V roce 1968 se stal členem redakce zahraničního zpravodajství Československé televize – tato činnost se mu však dle vlastních slov vymstila, protože kvůli ní, svým názorům a účasti na Pražském jaru v roce 1968 po nějakou dobu nesměl vyjíždět do zahraničí. To mu opět umožnilo až tlumočení – jeho „jazykovou metou“ bylo od počátku simultánní tlumočení v týmech, které byly v tehdejším Československu raritou, protože tlumočily z cizího do cizího jazyka, což Zdeněkovi nejvíce vyhovovalo. Zdeněk byl od počátku velice ambiciózní a směl v kabině pracovat po boku bilingvních či trilingvních tlumočnicků, bývalých židovských emigrantů či naopak španělských imigrantů, mu bylo tou největší odměnou za tvrdou práci při cizojazyčném samostudiu. K tomuto stavu se postupně propracovával přes doprovodné a konsekutivní tlumočení – simultánnímu tlumočení se plně začal věnovat až přibližně od roku 1972. Tlumočil pro Mezinárodní svaz studentstva, kde byl také zaměstnán (jinde než v mezinárodní instituci by po roce 1968 dle vlastních slov zaměstnání nesehnal) jako překladatel a korektor španělských článků, pro PIS a především pro Konferenční servis MON a senámil se s tematikou všeho druhu vyjma vysoké politiky, jelikož stranické sjezdy apod. pro něj jako tlumočníka byly tabu. Po roce 1989 se Zdeněk

vrátil zpět ke zpravodajské činnosti, tentokrát jako reportér a komentátor České televize. Od té doby se již tlumočení z nedostatku času nevěnuje, ačkoli stále s chutí překládá – překlad je zaprvé součástí jeho zpravodajské práce a zadruhé pro něj představuje opatření proti ztrátě kontaktu s jazyky. Přestože po celou dobu své tlumočnické aktivity toužil vrátit se k žurnalistice, která pro něj znamenala práci s vlastním intelektuálním potenciálem a ne s intelektuálním potenciálem různých, leckdy ne zcela zdatných řečníků, jak bylo dle Zdeňka do roku 1989 běžné, tlumočení pro něj bylo struhujícím řemeslem plným adrenalinu, které mu umožnilo prožít mnohé chvíle „na vrcholu blaha“ po boku legendárních tlumočnických osobností tehdy teprve vznikající profese.

10.2 Období po nástupu komunismu

Nejstarší tlumočnický zážitek všech respondentů spadá do roku 1947, další datují rok 1949 a pozdější léta, čímž si můžeme dovolit ohraničit zkoumané období i z druhé strany – nástupem komunismu v Československu.

Najít mezi tlumočníky působícími po druhé světové válce v Československu samouky není vzhledem k datům vzniku prvních evropských tlumočnických škol (natož k datu založení pražské tlumočnické školy, roku 1963) žádný problém. V Československu v té době nepůsobili pravděpodobně téměř žádní tlumočníci-absolventi. Z toho vyplývá, že tehdejší tlumočníci většinou neznali metody tlumočnické notace, ačkoli konsekutivní tlumočení bylo ještě silně zastoupeno i na velkých kongresech. Tlumočilo se tedy většinou po větách či kratších celcích, což mělo své výhody, kromě faktu, že na takový postup byli tehdejší posluchači zvyklí (Cihelková 2012). Tlumočníci se museli spoléhat na svou paměť a učit se pomocný zápis – pokud bylo potřeba – až v praxi.

Stejně jako s konsekutivním tlumočením se i s tlumočením simultánním první tlumočníci seznamovali tak zvaným „hozením do vody“, při němž se buď osvědčili, nebo nikoli. Dagmar Steinová vzpomíná, že jí v roce 1949 pouze bylo vysokým politickým činitelem vzkázáno do zaměstnání, aby se dostavila na místo určení, kde ji beze slov posadili na židli, a až v té chvíli prý pochopila, že se od ní očekává tlumočení naprosto neznámé tematiky (2012). Projevy trvající často i déle než hodinu a teprve rodící se profese (mimo jiné tedy absence etického kodexu včetně doporučených pracovních podmínek) společně s nedostatkem tlumočnicků měly za následek, že tlumočníci během práce často neměli ani čas dojít si na toaletu. Jednání trvající několik dní v jednom jazyce obstarával pouze jeden tlumočník, který proti únavě bojoval nejen kávou (která

však brzy začínala dráždit žaludek), ale i koňakem, jenž byl tehdy mezi tlumočníky známou vzpruhou, která dodávala energii a zároveň díky konfrontaci s neustálou vysokou soustředěností tlumočnicků pozbývala případných omamných účinků (Vergeinerová 2012).

V roce 1947 ještě v Československu neexistovaly tlumočnické kabiny a celé kongresy proto musely být tlumočeny konsektivně, což se týkalo například 1. mezinárodního festivalu mládeže či 1. velkého mírového kongresu, jehož část se konala v Československu, protože Francie odmítla udělit některým účastníkům víza (například delegátům ze Severní Koreje) (Steinová 2012). Kabiny byly postaveny poprvé v roce 1949, a to pro tlumočníky IX. sjezdu KSČ, který se konal v Průmyslovém paláci v Praze – byly natolik velké, že se v nich mohli pohodlně procházet i tři tlumočníci. Jak si však ukážeme později, bylo to poprvé a snad i naposledy, co se československým simultánním tlumočnickům před rokem 1989 dostalo opravdu slušného pracovního zázemí.

Finanční odměny za první tlumočnické služby po druhé světové válce a po nástupu komunismu nebyly samozřejmostí – Dagmar Steinová si vzpomíná pouze na občasné symbolické kapesné či věcné dary. Dle svých slov dostala za tlumočení poprvé zaplacení až po mírovém sjezdu ve Stockholmu v roce 1958 (2012).

Tlumočníci byli v popisované době rekrutováni z řad válečných emigrantů, kteří se navrátili do vlasti (často se tedy jednalo o osoby židovského původu), a uplatnili se například i ruští běženci, kterým Tomáš Garrigue Masaryk udělil víza po bolševickém převratu v Rusku. Nevýhodou těchto bývalých exulantů a imigrantů bylo, že často perfektně neovládali češtinu a museli si ji pilovat či přenechat tlumočení na konferencích, kde bylo třeba pracovat s češtinou (čeština byla v tomto období často stěžejním konferenčním jazykem), kolegům. Jejich nespornou předností však byly znalosti cizích jazyků – v Československu v té době lidé znali nanejvýš němčinu a ruštinu se teprve začínala vyučovat. Především znalost anglického jazyka tehdy byla k nezaplacení (k sehnání byly také pouze německojazyčné a ruskojazyčné slovníky), oproti tomu němčina se vyskytovala pouze na domácích konferencích (na mezinárodních jednáních nebyla důležitá, protože Německo nebylo členským státem OSN) – hlavními konferenčními jazyky tak byly kromě češtiny francouzština, angličtina a ruština (Cihelková 2012, Steinová 2012). Tito první tlumočníci dle vzpomínek Tani Cihelkové nakonec ve své většině opustili Československo a usadili se na různých místech ve světě, ačkoli někteří z nich zůstali a vytvořili silné tlumočnické týmy, jejichž členové dosud vzpomínají na jejich jedinečnou atmosféru (2012).

Dagmar Steinová také vzpomíná na zajímavou okolnost tlumočení na IX. sjezdu KSČ v roce 1949 reflektující politické napětí toho roku. Tlumočníci tehdy nesměli vstupovat mezi delegáty, propustky měli pouze mezi československé činitele a museli si dávat pozor na každé slovo, jelikož při sebemenším pochybení si účastníci chodívali stěžovat a mohli také požadovat vyloučení daného tlumočníka ze strany – skoro se až zdálo, že tlumočníci jsou více politicky kádrováni, než aby se hledělo na jejich znalosti a tlumočnické schopnosti (Steinová 2012).

10.3 Situace na tlumočnickém trhu před rokem 1989 všeobecně

10.3.1 Nejčastější oblasti tlumočení

10.3.1.1 Politická a politicko-společenská tematika

Na základě výpovědí respondentů lze říci, že se tlumočení před rokem 1989 soustředilo na tři hlavní oblasti: politiku, odborná, technická témata a tlumočení filmů.

Někteří z respondentů byli toho názoru, že politicky či politicko-společensky orientovaná tematika se před rokem 1989 tlumočila s převahou nejčastěji. Politická témata se objevovala především při doprovodném či konsekutivním tlumočení, zároveň se však politika tlumočila i simultánně, a to především při akcích Mezinárodního svazu studentů, Křesťanské mírové konference, akcích odborářských, politických školeních Večerní univerzity marxismu-leninismu v pražských Vokovicích a akcích centrálních československých orgánů.

Zvláštním pojmem v souvislosti s doprovodným tlumočením je tak zvané „medvědaření“, u něhož běžně tlumočnick-samouk začínal ve studentských letech či záhy po absolvování vysoké školy. Medvědaření spočívalo v doprovázení zahraničních návštěv (především politických) po českých památkách, nákupech apod., tlumočení jako takové obsahovalo spíše okrajově a ani za tlumočení přímo považováno nebylo (ve srovnání s medvědařením bylo tlumočení simultánní označováno za „opravdové tlumočení“) (Adamová 2012). Na podobné úrovni jako medvědaření bylo i tlumočení doprovodné, které již zahrnovalo tlumočení během celého pobytu zahraničních hostů, včetně tlumočení například během návštěv JZD, večírků hostů se svými československými protějšky – které často mívaly nádech absurdity a odrážely více či méně vzdálený úpadek tehdejšího československého hospodářství (Jazairiová 2012) – a dále například občasné simultánní tlumočení

filmů soukromě promítaných tehdejšími „papalášům“.

Společenská a politicko-společenská témata se objevovala na mládežnických a studentských akcích (tedy konferencích Mezinárodního svazu mládeže, MSM, a Mezinárodního svazu studentstva, MSS), které měly pro účastníky a tlumočníky tu výhodu, že tlumočník na nich měl příležitost setkat se s lidmi z mnoha cizích zemí. Možnost podívat se do světa měli také tlumočníci Křesťanské mírové konference (KMK), kterou představovali dle slov Rudolfa Štefce „pokrokoví kněží, kteří zasedali různě po světě a režimu nevadili, protože bojovali za mír“ (2012). Odborářské akce na druhou stranu mívaly dle Violety Uribe nevalnou kulturní a společenskou úroveň a navíc se často jednalo spíše o politicko-ideologická školení (2012). Tlumočník byl všeobecně při ideologicky zabarvených akcích vystaven obtížnému tlumočení často prázdných projevů, v nichž zhusta nepříliš zajímaví řečníci kladli jednotlivá slova za sebou beze smyslu, takže jim měli problémy porozumět tlumočníci, natož posluchači (Uribe 2012). Dle Pavly Jaziriové se jednalo o projevy, které byly pro tlumočníka frustrující a depresivní – sama je definovala slovy „To byla kafkárna, to byl Orwell! Skutečně, to bylo, jak říkal Havel, ptydepe! To byl prostě jazyk... Oni neříkali nic!“ (Jazairiová 2012).

„Odbory a českou politiku mohli dělat jen někteří, určitě ne bývalí členové strany“ (Steinová 2012). Dle slov Evy Adamové, která se soustředila právě na tlumočení pro centrální orgány, tedy pro Ústřední výbor, Federální shromáždění, stranické sjezdy a různé státní komise, jejichž členy byli i odborníci z Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničí, směli na těchto akcích tlumočit spolehliví či zaručení lidé, kteří drželi zásadu mlčenlivosti a bylo na ně spolehnouti, protože to byli solidní lidé, kteří plnili své závazky a povinnosti pro tehdejší potřeby a uměli se chovat (2012). Dávala se přednost těm, kteří byli loajální režimu (ačkoli ve straně být nemuseli), neprovokovali, byli slušní a zdvořilí a samozřejmě primárně museli umět výborně tlumočit (Adamová 2012).

10.3.1.2 Velké odborné a technické konference

Před rokem 1989 se v Československu konalo velké množství odborných a technických konferencí naprosto všeho druhu – z celkového počtu simultánních konferencí pořádaných na našem území absolutně převažovaly. Dle většiny respondentů proto bylo tlumočnickovi nespornou výhodou vzdělání v jakémkoli technickém či vědeckém oboru (Štefec 2012, Sofr 2012). Pořádaly se například ocelářské, zemědělské, lékařské a strojírenské konference, tlumočníci „fárali do dolů“ a doslova se plazili v šachtách (Vergeinerová 2012), tlumočili o komínech na střeších pražských

plynáren (Uribe 2012), tlumočili o vysokých pecích, lisech a soustruzích, o chovu včel a zemědělských zvířat, o jaderných elektrárnách, na naftařských kongresech, v oblasti veterinárního lékařství, tělovýchovy, metalurgie a počítačů apod. Velkých humanitně či umělecky zaměřených akcí se konalo mnohem méně, například při Mezinárodním hudebním festivalu v Brně, Moravském podzimu (Steinová 2012). Technická a odborná tematika byla častá také v konsekutivním tlumočení – do Československa před rokem 1989 jezdilo mnoho stážistů nejrůznějších oborů, které tlumočníci doprovázeli přímo v provozech, ale i na různých kulturních akcích.

Na otázku, proč se v Československu konalo před rokem tak mnoho velkých odborných a technických konferencí, na kterých byly vždy minimálně čtyři, někdy i šest tlumočnických kabin, tedy konferenčních jazyků, a které trvaly někdy i skoro týden, respondenti odpověděli různými způsoby: konference v Československu znamenaly náhradní styk se světem – vědecký, kulturní, jazykový i obchodní (Cihelková 2012). Dagmar Steinová si dokonce vzpomíná na lékařskou konferenci, která se na našem území konala pouze z toho důvodu, že československé úřady odmítaly pustit jednoho z přednášejících, Prof. Karla Lewita, do zahraničí, a všichni tedy přijeli za ním do Československa (2012). Stát i města konference silně subvencovaly, neexistovala možnost telekonferencí a nebyla možnost příliš často vyjíždět za hranice (Steinová 2012). Odborné konference zde většinou pořádala Československá vědecko-technická společnost či různé průmyslové a obchodní podniky a jejich uspořádání bylo v Československu pravděpodobně levnější než v zahraničí (Štefec 2012). Posledním a neopomenutelným faktorem je vliv angličtiny působící jakožto lingua franca, která se na této pozici v případě odborných konferencí pomalu prosazovala přibližně od poloviny 70. let (Steinová 2012) – do jejího ustálení jakožto hlavního vědeckého jazyka musela probíhat výměna vědeckých poznatků způsobem, který předpokládal zapojení více jazyků a tedy častější organizování vícejazyčných setkání.

10.3.1.3 Tlumočení pro mezinárodní organizace

Další poměrně specifickou oblastí bylo tlumočení pro mezinárodní organizace. Několik z nich mělo před rokem 1989 své sídlo v Praze, např. Mezinárodní organizace novinářů (MON), Světová odborová federace (SOF) a MSS (MSM měl své sídlo v Budapešti, Mezinárodní svaz žen zase ve východním Berlíně atd.) (Uribe 2012). Na konferencích pořádaných těmito organizacemi (stejně jako KMK, která své velké konference organizovala právě přes Konferenční servis MON), se nevyužívala čeština (konaly se také na místech, kde by neměla své opodstatnění, například v Africe či na Blízkém Východě) (Steinová 2012) – tlumočila na nich víceméně ustálená skupina tlumočnicků

schopných tlumočit z jednoho cizího jazyka do druhého, takzvaně „z jazyka do jazyka“ (Velíšek 2012) (z našich respondentů například Zdeněk Velíšek, Dagmar Steinová, Violeta Uribe či Eva Vergeinerová). Tímto způsobem pracující týmy existovaly v Československu dle Zdeňka Velíška jen dva nebo tři a byly složeny právě z tlumočnicků židovského původu, potomků emigrantů a imigrantů (například španělských utečenců z dob španělské občanské války) – jednalo se tedy o první vlnu tlumočnicků pracujících těsně před a dále po nástupu komunismu, o děti z bilingvních či trilingvních rodin (zde byl Zdeněk Velíšek jednou z výjimek) (2012). Tyto týmy byly v popisované době ze strany odborníků na konferenční tlumočení pozorovány s mírnou nedůvěrou, protože Spojené národy již tehdy (stejně jako dnes i např. AIIC, Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků) dovozovaly svým tlumočnickům tlumočit pouze do jejich mateřského jazyka. České tlumočnické týmy „z jazyka do jazyka“ však byly oproti zahraničním týmům finančně méně náročné a nevyžadovaly pilotáž, a proto byly hojně najímány (Velíšek 2012).

10.3.1.4 Tlumočení filmů

Další významnou kategorií v oblastech tlumočení před rokem 1989 bylo tlumočení filmů. Filmy se v tehdejší době tlumočily především při Mezinárodním filmovém festivalu Karlovy Vary, ale i při jiných příležitostech, například při mezinárodním festivalu filmů s tematikou životního prostředí zvaného Ekofilm, při soukromém promítání politickým delegacím či při schvalování filmů pro československou filmovou distribuci výběrovou komisí, která rozhodovala o tom, které filmy budou zakoupeny. Tlumočením filmů bychom mohli nazvat také dabing technikou *voice-over*, který byl populární především v 80. letech – tímto způsobem bylo možno nadabovat i 8 filmů za den (Hejma 2012).

Tlumočení filmů je zajímavé i z toho hlediska, že bylo pro tehdejší tlumočnický často náročnější než jiné oblasti, protože filmy ve vysoké míře odrážely hovorovou stránku daného cizího jazyka a obsahovaly mnoho různých kulturně-specifických narážek. Filmy tak mnoho lidí tlumočit nechtělo – hovorový jazyk znalo opravdu málo osob, navíc některé ženy-tlumočnice se při tlumočení všech projevů hovorovosti (vulgarismů apod.) necítily dobře a některé filmy musely přenechat právě z těchto důvodů svým kolegům (Cihelková 2012). Tlumočnick si film nemohl pustit dopředu, jak je tomu dnes, ani nedostával dialogovou listinu, aby se mohl připravit (Černá 2012). Při tlumočení v rámci Ekofilmu navíc člověk nikdy netušil, s jak odbornou tematikou se setká, jak detailní dokument bude – připravit se mohl maximálně dle bodového programu a intuice a často musel umět dobře improvizovat (Cihelková 2012, Hejma 2012). Tlumočení filmů však bylo

všeobecně považováno za krásnou a vzrušující oblast (Jazairiová 2012) a někteří tlumočníci ho preferovali právě z toho důvodu, že to byla jedna z opravdu mála příležitostí, jak se setkat s hovorovým jazykem a poznávat ho (Hejma 2012).

10.3.2 Hlavní konferenční jazyky a jazyky „exotické“

Hlavními konferenčními jazyky byly do roku 1989 všeobecně francouzština, němčina, angličtina a ruština, a to především v oblasti konferencí odborných. Na domácích konferencích se samozřejmě pracovalo s češtinou, kterou však nevyužívaly mezinárodní organizace – tlumočení pro ně naopak často zahrnovalo také španělštinu (Velíšek 2012), která se hojně objevovala i v politických jednáních. Dále se pracovalo s arabštinou (Serrano 2012) a různými malými či „exotickými“ jazyky, jako byla např. rumunština. Tlumočení exotických jazyků bylo stejně jako dnes lépe placeno, používalo se především při bilaterálních stycích a jednáních Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) – tematické rozpětí však bylo podobně široké jako u ostatních jazyků. Problematická byla v souvislosti s exotickými jazyky absence slovníků – tlumočníci si je tak vozili ze zahraničí, anebo se museli spoléhat na konzultace s odborníky a vzájemnou pomoc a sdílení informací (glosářů) (Černá 2012).

Dalším specifikem byla vzhledem k politické situaci i občasná potřeba tlumočit slovenské řečníky, což také každý z tehdejších tlumočnicků neuměl, a to již z toho důvodu, že technická a odborná slovenština se od češtiny podstatně liší (Uribe 2012). Běžně se také jezdilo tlumočit na Slovensko, například na vzdělávací stáže do Košic.

10.3.3 Hlavní oblasti tlumočení a stěžejní konferenční jazyky dle Ad notam

Přítomnost politiky a s ní ideologie minulého režimu v oblastech tlumočení před rokem 1989 je průkazná také na základě analýzy měsíčníku Ad notam, pravidelně publikovaného Zpravodaje Českého svazu tlumočnicků a překladatelů (dále jen ČSTP), a jeho Jazykových příloh – například v lednovém čísle Jazykové přílohy z roku 1972 (1/72: 22–23) bylo otištěno několik hesel ze Svazem připravovaného sedmijazyčného Sociologického slovníku, v němž mimo jiné figurovaly termíny jako „dělník práce“, „dělník“, „dělník kvalifikovaný“, „dělník polokvalifikovaný“, „dělník vyučený“ či „dělník zaučený“. Ideologické mantinely v podobě železné opony a jejich dopady na tlumočnickovy možnosti živého styku s jeho pracovními jazyky a především s jejich aktuálním

hovorovým výrazivem, velice potřebným například pro stěžejní oblast tlumočení filmů, se odráží mezi řádky článku uveřejněného v říjnové Jazykové příloze Ad notam z roku 1971, nazvaného „Týdně dvouhodinový pobyt v německém prostředí“ (říjen 1971: 9–10). Autor čtenáře nabádá ke každodenní aktualizaci vlastní slovní zásoby v mateřském i cizím jazyce a v druhém odstavci si klade otázku: „Ale jak je na tom překladatel, který v jazykové izolaci žije někdy tolik desetiletí, kolik náš navrátilce byl venku roků?“ a pokračuje: „Dejme tomu, že by se celkem ubránil vlivu prostředí na své ruštinářské, angličtinářské, němčinářské jazykové povědomí, že by si nové pojmy a názvy nevytvářel mechanicky podle češtiny. Bude-li dostávat a sledovat tisk vycházející v jeho jazyce, mohl si třeba hned po válce všimnout, že kolaborant v různých jazycích se nejmenoval Kollaborant, nýbrž Kollaborateur [...]“. V následujícím odstavci autor uvádí: „Soustavně budeme sledovat tisk [...], ale nakonec živá řeč se mluví, proto i překladatel ji potřebuje a nesmí od ní zůstat izolován. Může s ní zůstat spojen úzkými kanály rozhlasu, mluvených filmů, desek a někde snad i televize. Bude sledovat přednášky cizích odborníků v našich institucích. Nejpřirozenější způsob nepostradatelného kontaktu s jazykem je pochopitelně pravidelný přiměřený pobyt v příslušném prostředí“. Ohlédneme-li od několika historicko-politických či ideologických náznaků, jako je volba pojmu „kolaborant“ jakožto příkladu či formulace „*přiměřený* pobyt v příslušném prostředí“, který lze interpretovat mimo jiné také jakožto přiměřeně krátký ve smyslu zamezení nakažení československého občana nepřátelskou ideologií, můžeme se mezi řádky dočíst, jak omezený byl přístup našich překladatelů (potažmo tlumočnicků, i když pravděpodobně v menší míře) k živému jazyku, tak potřebnému pro kvalitní výkon jejich práce.

Skutečnost, že se velké konference v Československu před rokem 1989 orientovaly především na výše uvedené technické, průmyslové a zemědělské oblasti související s dobovou hospodářskou orientací Československa nastíněnou rovněž v kapitole 1. této práce, odráží různojazyčné terminologické příspěvky do Ad notam ještě výrazněji, než je tomu u témat politických/ideologických. V příspěvku „Žeň z mezinárodních konferencí“ z lednového čísla roku 1970 tak nalezneme česko-německý slovník z oblasti důlního měřictví, přípravy učňů k povolání, anebo slovník k tématu Motokovu – traktorů. V nabídce odborných seminářů (ačkoli pro překladatele) v totožném čísle Ad notam, nalézáme témata jako „moderní prvky v zemědělství“, „úvod do chemické terminologie“, „základy mechanické technologie“, „automatizace v průmyslu“ či „novodobé stavební konstrukce“. V prosincovém čísle téhož roku nalezneme zase zmínku o několika slovnících, „které by v knihovně tehdejšího tlumočnicka a překladatele neměly chybět“, jako například Česko-německý technický slovník, Kapesní francouzsko-český a česko-francouzský technický slovník, Rusko-český a česko-francouzský technický slovník, Rusko-český

elektrotechnický a elektronický slovník, Rusko-český slovník makromolekulárních látek a Rusko-český technický slovník. V dubnu 1971 Ad notam inzeroval několik připravovaných slovníků, z nichž jeden byl z oblasti automatizace a další z oboru silničních komunikací (Jazyková příloha Ad notam, duben 1971: 24). Stejně tak hlavní tematiku doby (tentokrát kromě techniky také politiku) ilustruje test z němčiny uveřejněný v lednovém čísle Ad notam z roku 1971, který má ověřit aktuálnost čtenářových znalostí tohoto jazyka – v testu se objevují mimo jiné otázky ohledně správného německého ekvivalentu slova „tank“ či „maloobchod“, „kysličníku vodičitého“ či zkratky „SSSR“, včetně otázky ke správnému pravopisu jména I. tajemníka KSSS, L. I. Brežněva, v němčině (Jazyková příloha Ad notam, leden 1971: 16–17). Také zaměření některých výstav odborné cizojazyčné literatury v Praze inzerovaných v březnovém čísle roku 1971 reflektuje tematickou orientaci dobových konferencí a jazykové potřeby tlumočníků a překladatelů – Stálá výstava při Středisku technické literatury v Praze 1 obsahovala například díla z oboru přírodních věd, metalurgie či polské technické literatury (Jazyková příloha Ad notam, březen 1971: 24). Rozmanitost tlumočených témat reflektují další terminologické přílohy na témata jako kybernetická pedagogika (leden 1970), logika (březen 1970), francouzská kuchyně a frazeologismy spojené s výrazy z prostředí kuchyně, jídla a vaření (květen 1970), bankovníctví, sklárství či petrolej (Jazyková příloha Ad notam, květen 1971: 1). Dále lze v analyzovaných číslech Ad notam najít důkazy o problémech s tlumočením technických a dalších vědních oborů, které podléhaly neustálému vývoji – například tématu neologismů ve francouzštině se zpravodaj věnuje ve speciálně vytvořené rubrice (autoři si kladli za cíl v této rubrice počínaje rokem 1970 postupně uveřejňovat veškerá nová hesla zařazená do dalších vydání *Nouveau Petit Larousse* s navrhovanými českými ekvivalenty), v čísle z března roku 1970 zase nalezneme článek věnovaný tématu nových významů anglického slova „effort“.

Rozmach v oblasti vědy, techniky, technologií a ekonomie ve zkoumaném období a zároveň vliv Sovětského svazu v našem prostředí reflektuje Ad notam ve dvou číslech Jazykových příloh z roku 1971 (říjen 1971: 13–20 a listopad 1971: 19–23), v nichž uveřejňuje paralelní text s názvem „Normalizace terminologie v SSSR“ pojednávající o zásadách tvorby odborné terminologie v rámci sovětských zemí (potažmo zemí východního bloku) a vycházející z publikace Akademie věd SSSR z roku 1968.

Kromě hlavních tlumočených oblastí a vlivu ideologie na tyto oblasti a na překladatelův/tlumočnickův kontakt s živým (a tím pádem také hovorovým) jazykem Ad notam jednoznačně podporuje výpovědi respondentů, že mezinárodní konference se konaly ve své

naprosté většině v kombinaci se zmiňovanými čtyřmi hlavními jazyky zkoumaného období. V terminologických ani teoretických příspěvcích v dostupných analyzovaných číslech nebylo možné nalézt zmínky o jiných cizích jazycích než angličtině, francouzštině, němčině a ruštině.

10.4 Používané typy tlumočení

V období před rokem 1989 se v Československu používaly všechny typy tlumočení, od „medvědaření“ (pojmu neznámého dnešním nejmladším generacím tlumočnicků), přes doprovodné tlumočení, konsektivní tlumočení se zápisem a bez zápisu, po simultánní tlumočení a simultánní tlumočení s textem. Tlumočení z listu se téměř nevyskytovalo, zato se tlumočníci občas potýkali s „hlasitou šušotáží“, typickou především pro exotické jazyky (např. bilaterální setkání a tlumočení jednání RVHP), kdy tlumočnick musel z důvodu úspory času a peněz simultánně tlumočit pro více osob bez tlumočnické techniky (tlumočnické kabiny či šeptáku).

Zajímavý je pohled na konsektivní tlumočení v popisované době, a to především právě z hlediska tlumočnicků-samouků, z nichž ani jeden neabsolvoval opravdovou výuku tlumočnické notace (ani její pravou podobu často neznali – často v souvislosti s notací automaticky mluvili o těsnopisu). Někteří tlumočníci byli zvyklí tlumočit řečníka po větách – na tento systém byli zvyklí i posluchači (Cihelková 2012) a dlouhé tlumočnickovo mlčení a zapisování by tehdy ani někomu nemuselo připadat vhodné (Uribe 2012). V tomto případě však bylo žádoucí, aby si tlumočnick s řečníkem našli společný rytmus (některým tlumočnickům konsektivní tlumočení vadilo, protože podle nich znamenalo „skákání do řeči“ řečníkovi), aby se předem domluvili na způsobu tlumočení (Hejma 2012), a aby byl tlumočnick pohotový a vyloučil hezitační zvuky (Šteflec 2012). Většina tlumočnicků-samouků se proto naučila držet podstaty (což bylo prý především v případě některých politických projevů opravdu složité) a neustále si cvičit paměť (což bylo naopak složité, pokud se někdo postupem času začal soustředit pouze na simultánní tlumočení) (Šteflec 2012).

Na druhou stranu několik respondentů přiznalo, že znát základy tlumočnické notace by je bývalo zbavilo „strachu“ z konsektivního tlumočení. Tlumočníci bez těchto znalostí se museli naučit sami určovat tempo tlumočení a občas se přece jen bez nějakého základního zápisu neobešli – konsektivní tlumočení celků o délce např. 5 minut nebylo typické, ale pokud k němu došlo, tlumočnick se s ním musel umět vyrovnat. Většina tlumočnicků-samouků se tak naučila psát si alespoň tzv. „záchytné body“, což byla většinou klíčová slova, která pomáhala udržet v paměti významovou linku projevu (Hejma 2012). Podobu zápisu měl ve výsledku každý mírně odlišnou,

někdo si například psal pouze spojky a předložky (Velíšek 2012), někdo používal i šipky a různé symboly (Sofr 2012). Pro všechny se však jednalo o vyslovenou berličku a přes nervozitu, kterou jim neznalost komplexnější tlumočnické notace způsobovala, o další pronikání do této tematiky ani neměli zájem. Byli však i tlumočníci, kteří o konsektivní tlumočení zájem měli a naučili se zapisovat si takovým způsobem, aby zvládli přetlumočit i celky trvající kolem 20 minut (Steinová 2012) – lze však usuzovat, že toto se týkalo především prvních československých poválečných tlumočnicků, kteří působili v době, kdy ještě tento způsob tlumočení převládal i při velkých mezinárodních setkáních.

V dubnovém čísle Jazykové přílohy zpravodaje Ad notam z roku 1971 a několika číslech následujících (duben 1971: 15–17, květen 1971: 17–20, srpen 18–21, září 1971: 14–17, listopad 1971: 15–18, prosinec 1971: 14–19) si lze ověřit, že i českoslovenští tlumočníci-samouci (samozřejmě především ti, kteří byli členy ČSTP) měli možnost seznámit se s návodem k systematickému tlumočnickému zápisu. Alois Krušina, renomovaný tlumočnický samouk, středoškolský profesor, asistent katedry češtiny pro cizince na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a člen redakční rady Ad notam s očividným zájmem o teorii tlumočení využitelnou v praxi, pro Ad notam připravil šestidílný návod, jak si vytvořit tuto pomůcku při konsektivním tlumočení. Příspěvek začíná stručným teoretickým pojednáním o historii a povaze tlumočnické notace (charakterizuje ji jako jakýsi neutrální jazyk, který má odrážet myšlenku, nikoli slovo), představuje některé teoretické aspekty bádání v oblasti tlumočnického zápisu a poté již přistupuje k jednotlivým metodám zápisu, podpořeným různými českými a cizojazyčnými příklady – od používání zkratk, odvozování slov, označování plurálu, rodu, času a způsobu přes rovinu stylistickou (členění projevu a znázornění poměrů mezi větami) až po využití různých symbolů (zde opět vychází i z vědeckých prací v oblasti teorie tlumočení): všeobecných symbolů užívaných pro často se vyskytující podstatná jména a slovesa, symbolů pro pojmy pohybu, směru a vztahu a symbolů pro vyznačení modulace projevu. Na závěr se věnuje zásadám přehledného uspořádání projevu a uvádí ukázkou souvislého záznamu delšího a informačně hustého celku. Je tedy očividné, že povědomí o tom, jak by měl tlumočnický zápis vypadat, existovalo a bylo možné se s ním seznámit – pro tlumočnické samouky však v jejich většině patrně nemělo dostatečnou důležitost.

10.4.1 Dobová tlumočnická technika

V souvislosti s tématem typů tlumočení běžných před rokem 1989 považujeme za vhodné zmínit stav technického zázemí simultánních tlumočnicků ve zkoumaném období. Vhodná tlumočnická

technika se u nás začala objevovat až počátkem 90. let, také v důsledku boje asociace ASKOT proti normám neodpovídajícímu stavu techniky. První tlumočnické kabiny, „to byl horor“ (Cihelková 2012) – sluchátka byla těžká a tlumočnickům neustále klouzala z hlavy a kvalita zvukového přenosu byla špatná, takže si tlumočníci projevy hodně zesilovali, což mělo často nepříznivý dopad na kvalitu jejich sluchu. Jejich zrak byl rovněž vystaven negativním vlivům, protože v kabinách nebývalo dostatečné osvětlení a tlumočníci si ho poškozovali při čtení připravených materiálů. Kabiny bývaly často špatně větrané, jindy tlumočníci kvůli klimatizaci trpěli záněty dýchacích cest (pro tuto nemoc se mezi nimi dokonce uchytil vlastní název „papulitida“). Kabiny navíc často představovaly 4 neprůhledné stěny (možnost pohledu do sálu se začala naplňovat také až činností asociace ASKOT, která si nechala přeložit mezinárodní normy ISO a začala vyžadovat jejich plnění na našem území po roce 1989) či „bedna položená na stůl“, někdy dokonce jen zatažená závěsem (Černá 2012) (o kabině v podobě telefonní budky, která měla mikrofon připevněný na dveřích, takže téměř nebylo možno ji otvírat, v níž ve 40. letech tlumočila Dagmar Steinová, nemluvě).

Tlumočení bylo také dlouho odděleno od starosti o „techniku“. Tlumočníci si sami neuměli přepínat kanály, natož vypínat mikrofony – naprosto se spoléhali na konferenční techniky a ještě dnes, kdy už má tlumočnick v tlumočnické kabině mnohem větší volnost, občas vzpomínají na výhody tohoto systému, kdy se mohli soustředit jen na svůj tlumočnický výkon a nemuseli se rozptylovat technickými nastaveními mikrofону. Přibližně od roku 1975 se totiž konferenční technici postupně začínali starat pouze o to, aby tlumočnickům nešla do sluchátek zpětná vazba, a tlumočnick už se musel přepínat sám (Štefěc 2012).

Důležitým shrnutím na tomto místě je, že přes veškeré nesnáze tohoto typu byli tlumočníci před rokem 1989 schopni podávat vysoce kvalitní výkony a právě jim vděčíme za současný stav tlumočnické techniky, která jde kvalitnímu výkonu tlumočnickému mnohem více vstříc.

10.5 Tlumočení „na volné noze“

Před rokem 1989 tlumočníci tlumočili buď při zaměstnání a na občasné tlumočnické zakázky si brali dovolenou (zaměstnaných tlumočnicků však byla menšina), anebo na volné noze. „Volná noha“ však před rokem 1989 nemohla znamenat to samé, co dnes. Za socialismu musel každý pracovat – musel mít v občanském průkazu uvedeného buď zaměstnavatele, nebo alespoň informaci, že je ve svobodném povolání. Do kategorie svobodného povolání spadali tehdejší umělci (skladatelé, spisovatelé či například překladatelé vedení u Svazu československých spisovatelů) (Steinová

2012) – tlumočníci, kteří nebyli nikde vedeni, při sobě museli nosit například útržky ze složenek (Hejma 2012) či různé pracovní smlouvy (Cihelková 2012) – prokázat se (a vyvrátit tak podezření z příživnictví) později dalo i tlumočnickým průkazem vydaným jednou z tehdejších „tlumočnických agentur“.

Tlumočníci nebyli žádným způsobem organizováni a stále se bránili všem pokusům toto zvrátit. Stát nad nimi však nějakou kontrolu mít musel, a proto před rokem 1989 tlumočníci museli tlumočit výhradně přes tehdejší agentury (Uribe 2012), z nichž nejvýznamnější a stálé byly dvě (ačkoli každý z tlumočnicků v závěru pracoval především jen pro jednu z nich): Pražská informační služba (PIS) spadající pod Národní výbor hlavního města Prahy a Konferenční servis Mezinárodní organizace novinářů (MON). Při Universitě 17. listopadu ještě existoval Servis jazykových služeb (SJS), ale kromě Dely Serrano ho nikdo z respondentů neznal a nevyužíval (pravděpodobně právě proto, že se jedná o tlumočníky, kteří na Universitě 17. listopadu neabsolvovali). Agentury MON a PIS měly své vlastní jazykové referentky či dispečerky, které tlumočnickům přidělovaly práci. V této souvislosti měly opět výjimečné postavení mezinárodní agentury (případně také velvyslanectví), které jako jediné poskytovaly možnost tlumočit napřímo, bez zprostředkovatelské agentury – tyto organizace si najímaly osvědčené tlumočníky, které už znaly (jak však bylo řečeno výše, tlumočnicků u mezinárodních organizací bylo jen několik), a vyhýbaly se tak agenturním příplatkům (Steinová 2012).

10.5.1 Pražská informační služba

Dokud neexistoval systém přidělování zakázek přes PIS a MON, sestavovali tlumočnické týmy potřebné pro každou konkrétní akci samotní, již osvědčení tlumočníci (Vergeinerová 2012). 1. 1. 1958 byla založena Pražská informační služba, jakožto samostatné kulturně-informační a vzdělávací zařízení podporující cestovní ruch v Praze. „Organizace informovala o nabídce cestovního ruchu, zprostředkovávala relevantní služby návštěvníkům hlavního města, organizovala semináře pro veřejnost.“ (Chmelařová 2014: 64). Před rokem 1989 se PIS dělila na vlastivědné a jazykové oddělení, přičemž vlastivědné oddělení mělo na starost veškerý průvodcovský servis po českých památkách a jazykové oddělení obstarávalo překladatelské a tlumočnické služby. Toto oddělení se skládalo z vedoucího oddělení, deseti referentek, které byly rozřazeny podle jazyků, a dvou účetních.

Při přijímání nových tlumočnicků do služeb PIS se pořádaly základní přijímací zkoušky, na

něž se hlásili především lidé z jazykových škol a z oblasti průvodcovství. Zkušení tlumočníci s adeptem nejprve vedli rozhovor o jeho zájmech, poté z této oblasti nahráli konverzaci a tu nechali adepta přetlumočit (Vergeinerová 2012), případně mu dali k přetlumočení odstavec z novinového článku (Černá 2012). Adepti museli prokázat zautomatizovanou znalost cizího i mateřského jazyka (včetně správného přízvuku) a všeobecný přehled (zahrnující také nízké encyklopedické znalosti z tehdejších hlavních hospodářských oborů) – byli zkoušeni ze všech druhů tlumočení. Pokud se uchazeč osvědčil a byl ochoten věnovat svůj veškerý produktivní čas tlumočení, byl ihned přijat a v tlumočení se poté již zlepšoval praxí. Pokud u něj byl prokázán talent na tlumočení, ale nebyl ještě pro toto povolání zcela připraven, bylo mu doporučeno přijít ke zkouškám znovu v příštím kole (Sofr 2012).

10.5.2 Konferenční servis MON

Konferenční servis MON byl založen v roce 1969 – počátky jeho činnosti „byly spojeny s aktivitami MON pořádanými na mezinárodní úrovni a s požadavkem dorozumět se napříč účastnickým spektrem. Prvním typem služby, která byla konferenčním servisem nabízena, bylo tedy tlumočení“ (Ševčíková 2008: 87¹). Následovaly služby překladatelské a všeobecné jazykové, zahrnující veškerý jazykový servis vyžadovaný organizátorem konference (kromě tlumočení také například zajištění jazykově vybavených průvodců či pracovníků ovládajících těsnopis) (Chmelařová 2014: 59). Pro Konferenční servis tlumočili jak interní zaměstnanci MON, tak (a především) externí pracovníci. Konferenční servis měl vlastní elektrotechnický servis, který zajišťoval výrobu a servis tlumočnické techniky, již také posléze vyvážel do zahraničí (ve své době „se pyšnil vynálezem bezdrátové elektronické aparatury, která umožňovala až 6 kanálů bezdrátového přenosu“) (Ševčíková 2008: 88). Kontaktními osobami Konferenčního servisu MON s tlumočnickými byly rovněž dispečerky, které byly rozdělené nikoli podle jazyků, ale podle jednotlivých externích podniků, pro jejichž potřeby služby organizovaly.

Konferenční servis pořádal své historicky největší přijímací zkoušky ihned v roce 1969, (tlumočnický trh se tehdy potýkal s velkým nedostatkem kvalitních tlumočnicků) v kavárně Savarin v Praze v ulici Na příkopě. Na zkoušky přišlo přibližně 100 adeptů, z nichž však byli pro spolupráci vybráni pouze čtyři – jeden na angličtinu a zbylí na němčinu a francouzštinu, přičemž mezi ruštináři

1 ŠEVČÍKOVÁ, M. *Mezinárodní organizace novinářů (1946-1991)*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Katedra mediálních studií, 2008. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

neuspěl ani jeden z adeptů. Tyto veliké přijímací zkoušky „až vzbuzovaly hrůzu“, a to především z důvodu přítomnosti Jana Ámose Hrdličky, takzvaného garanta kvality, který nově přijaté tlumočníky například ihned proškoloval o základech tlumočení (Štefec 2012). Další přijímací zkoušky se konaly až za několik let – nikdy už ale neprobíhaly v takovém měřítku a ani nepodléhaly nějaké pravidelnosti. Konaly se většinou na nějakém odlehlém venkovském místě, většinou v Hrazanech v jižních Čechách či menší v Praze na Bílé Hoře, a vždy s nimi byly spojené základní tlumočnické přednášky, předávání rad a tipů (Štefec 2012). Součástí přijímacích zkoušek Konferenčního servisu byl pohovor v podobných intencích jako u PIS a dále zkouška ze simultánního tlumočení přímo v tlumočnické kabině. V případě adeptů, kteří nezískali vzdělání na českých školách, byli zkoušeni dokonce i z dějepisu českých zemí (Cihelková 2012). Stejně jako u PIS byli zkoušejícími zkušení tlumočníci a mohlo se stát, že někomu doporučili ještě se zdokonalovat ve svých znalostech a schopnostech a poté se znovu přihlásit.

10.5.3 Vztah PIS a Konferenčního servisu MON

Jak již bylo naznačeno např. v práci Chmelařové (2014: 67), mezi PIS a Konferenčním servisem existoval ve své době poměrně komplikovaný vztah. Důvodů k řevnivosti bylo hned několik – u zrodu Konferenčního servisu MON stál mimo jiné např. René Weichert, otec myšlenky pozvednutí konferenčního tlumočení v Československu (Cihelková 2012). PIS byla někdy považována za řádově horší agenturu, což mohlo být zapříčiněno tím, že zajišťování tlumočení bylo pouze jednou z více jejích aktivit. Tomu odpovídá i fakt, že na sebe „měla navázaných“ pouze přibližně 10 kabinových tlumočnicků, kdežto Konferenční servis přibližně 50 až 60 (Štefec 2012). Někteří tlumočníci byli toho názoru, že se v PIS kádrovalo více než v Konferenčním servis MON, jiní byli přesvědčeni o tom, že ředitel Konferenčního servisu Jan Hruša byl členem StB. Faktem je, že PIS byla pod kontrolou pražského národního výboru a její možnosti byly omezenější než u Konferenčního servisu spadajícího pod mezinárodní organizaci, s nímž se prý tlumočníci dokonce častěji dostávali do zahraničí. Ačkoli se PIS snažila od národního výboru distancovat, výbor se ji stále snažil ovlivňovat (jeho zásadní vliv spočíval už v tom, že mu určoval vedoucí pracovníky) (Uribe 2012). Například pro její tlumočníky organizoval politická školení, v jejichž případě by pro tlumočnicka mohlo být nebezpečné odmítnout (výbor se navíc snažil motivovat tlumočnicky tím, že jim za účast nabídl honorář ve stejné výši jako za odtlumočené hodiny) (Uribe 2012). Dle většiny respondentů se však kádrovalo u obou agentur stejně a rozdíl byl jen v individuálním přístupu k výsledným kádrovým profilům a jejich dopadům na pracovní využití daných tlumočnicků (ten byl prý v Konferenčním servis benevolentnější) (Hejma 2012). Shodně se rozhodně kádrovalo před

velkými akcemi, před cestou do zahraničí (Sofr 2012) a před tlumočením pro centrální orgány, ministerstva, ÚVKŠČ, vládu či pro RVHP – v tu chvíli se na každou akci předkládaly seznamy osob, v nichž ke každé z nich figurovaly informace o tom, kde daný člověk tlumočil, jak se chová, jak se projevuje apod. (Uribe 2012). V kvalitě tlumočnicků dle respondentů rozhodně rozdíl nebyl (Steinová 2012), stejně tak byl přístup dispečerek Konferenčního servisu i PIS k tlumočnickům stejně vstřícný (Cihelková 2012) – u obou agentur se například vyhotovovaly smlouvy na jednotlivé akce, aby se tlumočníci vyhnuli kádrové evidenci (Vergeinerová 2012). Přesto se srovnání PIS a Konferenčního servisu v očích některých rovnalo srovnání „supermarketu s butikem“ (Velíšek 2012), pravděpodobně již z toho důvodu, že Konferenční servis měl své vlastní konferenční prostory na Bílé Hoře, tlumočníci PIS častěji tlumočili na „nižší úrovni“, tedy doprovodně a konsekutivně (Jazairiová 2012), a také kvůli tomu, že Konferenční servis zavedl vyšší honoráře (což mělo mimochodem za následek jejich navýšení i u PIS). V každém případě se u Konferenčního servisu podařilo dosáhnout určitého statusu tlumočnicka, který získal autorská práva na výstup své práce (jeho tlumočení se mu tedy i méně danilo) a jednotlivé odpracované roky se mu začaly počítat do důchodu (Cihelková 2012). Na druhou stranu PIS podporovala své tlumočnický například tím způsobem, že jim před velkými konferencemi proplácela i dva dny přípravy před jejich zahájením polovičním honorářem (Uribe 2012).

10.6 Možnosti profesionalizace tlumočnicka-samouka před rokem 1989

V odborné veřejnosti panuje názor, že tlumočnick se stává profesionálním ve chvíli, kdy je jeho výkon v souladu s všeobecnými požadavky na kvalitu, tedy pokud plynule zprostředkovává komunikaci, dodržuje při převodu zásadu věrnosti, úplnosti a adekvátnosti a respektuje etický kodex profesionálního tlumočnicka. Adekvátnost a úplnost převodu závisí především na jazykových a kulturně-specifických znalostech tlumočnicka a na jeho všeobecném rozhledu, v případě simultánního tlumočení na jeho hbitosti a součinnosti řečových činností a v případě konsekutivního tlumočení také zásadně na kvalitě jeho paměti. Plynulost převodu na tyto dovednosti a vlastnosti navazuje, přičemž navíc vyžaduje kvalitní řečnické schopnosti a trénink v praxi.

Zásady kvalitního tlumočení stejně jako zásady etické jsou ze zkušenosti autorky také součástí vzdělávání tlumočnicků na Ústavu translatologie FF UK. V této práci se soustředíme na tlumočnický-samouky, kteří výuku na tlumočnické vzdělávací instituci neabsolvovali, nicméně vzhledem k faktu, že osnovy tlumočnických škol se vytvářely právě na základě zkušeností prvních tlumočnicků získaných praxí, kteří se také stali prvními vyučujícími na těchto institucích,

předpokládali jsme, že jim výše zmíněné zásady budou vlastní, což se v mnoha ohledech potvrdilo.

10.6.1 Činnost agentur PIS a MON

Tlumočnická oddělení PIS a MON před rokem 1989 vyhledávala a přijímala nové kolegy, u nichž rozpoznala znalosti a talent ve výše popsanych oblastech¹ – hledali se lidé, kteří už v zásadě tlumočit „uměli“, ne takoví, které „bude potřeba vychovávat a vzdělávat“ (Štefec 2012). Přijaté nováčky poté obě agentury zaučovaly jako elévy – v kabině s nimi zpočátku býval zkušený tlumočník, který je podněcoval a inspiroval a stále byl připraven převzít tlumočení, pokud se začínající tlumočník cítil zahlcen. Někteří z takto „zaučených“ tlumočnicků svým klidným a ochotným „školitelům“ prokazují vděčnost ještě dnes, pokud se s nimi setkají například na různých výročních akcích českých profesních tlumočnických organizací (Vergeinerová 2012). Je však třeba dodat, že přinejmenším u Konferenčního servisu tito zkušení tlumočníci dostávali za vedení nováčků část jejich platu (Uribe 2012).

Dispečerky tlumočnických sekcí agentur PIS a MON měly také částečný vliv na určitou „specializaci“ tehdejších tlumočnicků-samouků. Někteří z nich měli vystudované konkrétní vědecké obory, jiní se v určitých oborech osvědčili přirozeným talentem či shodou okolností, která je například k tlumočení podobné tematiky dovedla v raných letech. Tyto zkušenosti a preference tlumočnicků-samouků dispečerky většinou znaly a podle nich tlumočnickům také přiřazovaly zakázky – někteří z tlumočnicků se tak částečně specializovali na určité obory, kterým rozuměli lépe než jiní, například Ota Sofr upřednostňoval chemickou tematiku, Rudolf Štefec počítače a techniku všeobecně, Dagmar Steinová preferovala medicínu. Výhradní specializace však nebyla možná, protože témata ani slovíčka se na odborných konferencích téměř neopakovala (Cihelková 2012) a práce v jednom oboru nebylo tolik, aby se mohl tlumočník soustředit jen na jednu jedinou oblast (možné to pravděpodobně bylo jen u překladů) (Uribe 2012). Určitou specializaci však vyžadovaly „malé jazyky“, pro které nebylo dostatek slovníků a několik málo tlumočnicků znalých těchto jazyků si tlumočnické zakázky rozdělilo po oborech, v kterých se poté zdokonalovali a na něž se postupně stali „specialisty“ (Černá 2012).

Většina respondentů všeobecně postupovala od nejjednodušších druhů tlumočení až po ta nejsložitější, tedy od doprovodného (či medvědaření), které tlumočníci často vykonávali již před svým zařazením do seznamu tlumočnicků jedné z agentur, po simultánní. Stejným způsobem jim

¹ Inzeráty PIS a MON uveřejněné ČSTP jsou k nalezení v přílohách této práce.

také byly přiřazovány tlumočnické zakázky dispečerkami obou agentur. Mnozí z respondentů také začínali doprovodným a konsekutivním tlumočením (spíše bez zápisu) u PIS, která obstarávala spíše tento typ zakázek (Cihelková 2012, Jazairiová 2012), a poté se již stali konferenčními tlumočníky pracujícími většinou pro Konferenční servis a preferujícími tlumočení simultánní. Oproti medvědaření, které znamenalo „návraty na stejná místa“ a tlumočnicka odborně „nikam neposouvalo“ (Velíšek 2012), mělo doprovodné, především odborné tlumočení nesporné výhody pro pozdější kabinové tlumočení (Uribe 2012). Tlumočnick si mohl vše, o čem poté často v abstraktní rovině tlumočil v kabině, nejprve (a někdy doslova) „osahat“ a navíc doprovodné tlumočení jako jedno z mála umožňovalo styk s živým jazykem (Uribe 2012). Doprovodné tlumočení v jiných oblastech než v odborných tolik inspirativní nebylo, protože popisovaná doba dle některých respondentů nebyla příliš nakloněna zajímavým lidem – občas se však naopak stalo, že se tlumočnick setkal s velice zajímavými lidmi působícími například v umělecké sféře (Velíšek 2012) či obdivuhodnými, chytrými a milými lidmi s pohnutými osudy (Jazairiová 2012).

Ve zdokonalování tlumočnických schopností svých spolupracovníků hrála roli i více či méně pravidelná praktická školení pořádaná zkušenými kolegy Konferenčního servisu. Samotné přijímací zkoušky zde bývaly spojeny s praktickými ukázkami – například v roce 1969 Jan Ámos Hrdlička tlumočnický seznamoval s možnostmi filtrace (větu rozvitou na tabuli doslova seškrtnal na čtyři základní slova, aniž by došlo ke ztrátě významu). Později se zkoušky pravidelně organizovaly v jihočeských Hrazanech či v Praze na Bílé Hoře a vždy byly spojené s praktickými přednáškami – kromě filtrace a kondenzace (syntetizace) vyřčeného se tlumočnick učili v případě potřeby využít nadřazeného pojmu (Štefec 2012), jít na vyšší úroveň abstrakce, jak radíval zkušený němčinář Zdeněk Hrdlička (Hejma 2012), předávali si zkušenosti z tlumočení filmů (např. jak se zachovat, když mluví více osob najednou), informace o tom, co je vhodné si zapisovat při simultánním tlumočení, či že při tlumočení pilotáže z němčiny člověk musí být velice ostražitý, protože němčina klade sloveso ve vedlejší větě až nakonec (Hejma 2012) apod. Za zmínku v této souvislosti stojí také vzdělávací aktivita Oty Sofra, který pořádal soukromá „doučování“ pro nadané tlumočnický-začátečnický PIS ve svém bytě v Dejvicích, kde je seznamoval se základy konsekutivního a simultánního tlumočení a procvičoval s nimi oba typy tlumočení pomocí magnetofonových nahrávek (Sofr 2012).

10.6.2 Vzdělávací činnost Českého svazu tlumočnicků a překladatelů

Pokud jde o možnosti vzdělávání tlumočnicků-samouků před rokem 1989, je třeba také zmínit aktivitu ČSTP v tomto směru. Ačkoli Svaz existoval pouze několik let, stihl vydat mnoho čísel svého Zpravodaje Ad notam obsahujícího také Jazykovou přílohu, v níž publikoval terminologické články a slovníky, lingvistická a teoretická pojednání a v neposlední řadě také upozorňoval na výstavy slovníků a relevantních odborných děl, vydání nových slovníků a také na svou přednáškovou činnost.¹

10.6.3 Intuice a příprava na tlumočnickou akci

Všeobecně však tlumočníci pronikali do mechanismů tlumočení intuitivně (Štefec 2012) – některým k lepší soustředěnosti pomáhalo mechanické odreagování a ženy tak v kabině např. pletly či látaly ponožky (Uribe 2012) – a většina si vystačila s výměnou zkušeností s kolegy a analýzou sebe sama v praxi (Černá 2012, Velíšek 2012). Někteří tlumočníci si procvičovali konsektivní a simultánní tlumočení s kolegy pomocí předčítání novinových článků a veřejných projevů či na základě tlumočení televizních přenosů a magnetofonových nahrávek (Adamová 2012), jiní se věnovali samostudiu slovníků, což ale byla spíše jen určitá „hra“, protože nejdůležitější byl samozřejmě styk s živým jazykem (Uribe 2012). Zcela zásadní dle respondentů bylo mít úctu a pokoru vůči jazyku a konferenci, tzn. nebýt naivní a nemyslet si, že už člověk v poznání jazyka nemá žádné rezervy a že je jazyk, cizí nebo mateřský, mrtvý fenomén (Velíšek 2012), a dokonale se na každou zakázku připravit. Jedině strach a respekt z těžké konference totiž člověka dokáže donutit k perfektní přípravě a aktualizaci potřebné slovní zásoby (Štefec 2012) a právě orientace v tématu získaná dobrou přípravou tlumočnickovi umožní logicky uvažovat a držet se významové linky, pokud se setká s neznámým pojmem či v jednu chvíli ztratí pohotovost (Velíšek 2012).

Různé druhy tlumočnických zakázek před rokem 1989 vyžadovaly různé způsoby přípravy. Pro tlumočení na politických a stranických jednáních, politicko-společenských setkáních a odborářských akcích většinou stačilo mít obecné povědomí, udržovat si přehled o domácí a zahraniční situaci, tedy např. číst tisk či poslouchat místní rozhlas (Steinová 2012, Sofr 2012). Na odborné akce bylo potřeba získat materiály, protože přednášky často zahrnovaly velké detaily a byly tematicky velice různorodé. Potřebné materiály tlumočníci často dostali k dispozici přímo od

¹ Ukázka inzerátu ČSTP poptávajícím zaslání podnětů k publikaci nových slovníků je k nahlédnutí v přílohách této práce.

agentury, která jim zakázku zprostředkovala – ta jim v případě absence aktuálních materiálů poskytla alespoň materiály starší či překlady pojící se k tlumočenému tématu (Cihelková 2012, Serrano 2012). Pokud tlumočník materiály nezískal tímto způsobem, obdržel například alespoň telefonní číslo na znalce či odborníka dané tematiky a pokusil se sjednat si s ním konzultační schůzku. V případě, že ani takto neuspěl, pokusil se sehnat si jakékoli informace vlastním způsobem, například oslovením organizátorů dané konference (Štefec 2012), základně se zorientovat v tématu pomocí vlastních zdrojů (slovníků, glosářů) či konzultací a výměnou glosářů s kolegy, a případné nejasnosti v rychlosti konzultoval přímo s přednášejícími před akcí, byl-li k tomu prostor. Studovat se dalo i v dnešní Národní knihovně v Praze (Štefec 2012), ale ne vždy na to byl před konferencí čas (Serrano 2012). Některé pořádající organizace dokonce vydávaly vlastní slovníky a dávaly je tlumočnickům před akcí zdarma k dispozici (v oblasti lékařství však dlouho informace chyběly a tlumočníci si tak například obstarávali skripta z lékařské fakulty) (Vergeinerová 2012). Někteří pořadatelé dokonce občas pozvali tlumočnický krátek před konferencí na společné setkání, kde je uvedli do tématu (profesorský sbor přírodovědné fakulty v čele s Ottou Wichterlem dokonce před konáním mezinárodního sympozia makromolekulární chemie uspořádal půlroční kurs terminologie, odborného jazyka a techniky simultánního tlumočení, což byl ale naprosto výjimečný počin) (Sofr 2012, Vergeinerová 2012). Ke konferencím samozřejmě existovaly i sborníky, ale konference pořádané před rokem 1989 byly často takových rozměrů, že by si tlumočníci před jejich zahájením celý sborník nestihli ani přečíst, natož si z něj udělat výpisky (Štefec 2012). Příprava na těžkou odbornou konferenci trvala minimálně týden (tlumočení se poté často rovnalo skládání státní zkoušky z daného oboru) a tlumočníci si proto občas přípravu dělili napůl (Uribe 2012). Spolupráce s kolegy zde byla velice důležitá a také přirozená, protože konference často trvaly několik dní a všichni tlumočníci byli ubytováni v jednom zařízení. Je třeba si také uvědomit, že materiály nemohly být zasílány elektronickou formou a tudíž ani upravovány do podoby vhodné pro kabinové podmínky (velikost písma, řádkování apod.). Tlumočník navíc také někdy obdržel pouze program konference a musel se tedy spolehnout na svůj talent a zkušenosti, včetně zkušeností životních (Štefec 2012).

10.6.3.1 Dostupnost dobových slovníků a jejich kvalita

Základem pro přípravu na tlumočení byly samozřejmě také slovníky, ale dobrých slovníků bylo opravdu málo – sehnat na našem území před rokem 1989 opravdu kvalitní slovník „byla mnohem větší výhra, než dnes sehnat auto za poloviční cenu“ (Jazairiová 2012). Státní technické nakladatelství občas pořádalo výstavy zahraniční odborné literatury, odborných i všeobecných

slovníků, které si tlumočníci posléze mohli objednat. Cena těchto publikací se však pohybovala velice vysoko, a tak si mezi sebou tlumočníci slovníky spíše půjčovali. Někdy se některé cenné kusy (včetně zahraničního tisku, který v té době na našem území téměř nebyl k sehnání) snažili dovést i ze zahraničí, například z letištních knihkupectví, do nichž se tlumočníci měli možnost podívat při mezipřistání během cesty na konferenci. Tato činnost byla sice přísně zakázaná, protože zahraniční výkladové slovníky obsahovaly i v Československu tabuizovaná hesla, ale přesto občas možná, jelikož tlumočníci argumentovali potřebou aktualizace svých znalostí zahraničního politického jazyka (Velíšek 2012). Nedostatek slovníků, zastaralost slovníků existujících a reakci ČSTP na tento stav v podobě rozšíření a samostatného vydávání Jazykové přílohy Ad notam popisuje také článek Jaroslava Keliše otištěný v prosincovém čísle Zpravodaje ČSTP z roku 1970: „Překladaatele, dokumentátory a tlumočníky není třeba přesvědčovat o dvou věcech: jednak, že každý jazyk je v neustálém vývoji, jednak, že slovníků, terminologických, a obecně jazykových příruček je stále nedostatek. Navíc je třeba konstatovat, že i to relativně málo, co vychází, odpovídá jen málokdy současnému vývoji jazyka, v neposlední řadě pro dlouhé výrobní lhůty slovníků a jiných náročných publikací. [...] K podstatnému zlepšení situace má dojít od ledna 1971: členové Svazu budou dostávat bezplatný svazový bulletin „AD NOTAM“ desetkrát ročně [...] Jak jazyková příloha, tak připravované slovníky a příručky budou vycházet z nejnovějších materiálů, vydávaných ve světě, u nás těžko dostupných, pro jejichž vydání resp. otištění s českými ekvivalenty získal Svaz souhlas řady zahraničních nakladatelství a autorů.“

Z výše popsaného je zřejmé, že podobně jako respekt k odborným konferencím byla důležitá i výdrž, „drzost“ a sebedůvěra (Serrano 2012) – tlumočník se musel před rokem 1989 vyrovnat s opravdu složitými situacemi plynoucími z omezenosti dostupných, především jazykových zdrojů a musel být dostatečně průbojný a trpělivý při získávání a dohledávání potřebných informací. Poměrně znevýhodněným jazykem byla v této souvislosti například španělština, protože na vysoké škole se studenti učili spíše knižní jazyk a k dispozici měli pouze kapesní česko-španělský a španělsko-český slovník – jediný velký slovník španělštiny nakladatelství Espasa Calpe byl dostupný pro prezenční výpůjčku v dnešní Národní knihovně (Velíšek 2012). Stejně tak důležitá byla také odvaha, chtěl-li se tlumočník například dostat k zahraničnímu tisku či rozhlasovému vysílání. Dle výpovědí respondentů však bylo ve výjimečných případech možné mít přístup např. k francouzskému listu *Le Monde* či v nočních hodinách poslouchat vysílání Radia Luxembourg (vysílalo na středních vlnách a signál byl tedy v Československu v tuto dobu nejkvalitnější) (Velíšek 2012).

10.6.4 Postoj tlumočnicků-samouků k teorii tlumočení

Dalším zajímavým příspěvkem Aloise Krušiny, o němž jsme hovořili v kapitole 10.4, tentokrát z únorového čísla Jazykové přílohy Ad notam z roku 1972 (2/1972: 21–24), je jeho pojednání o lingvistických aspektech uplatňujících se v procesu simultánního tlumočení, v němž rozlišuje tři hlavní komponenty ovlivňující kvalitu simultánního převodu. Jedná se o porozumění řečnickovu projevu, poměr struktury systému výchozího jazyka k struktuře systému cílového jazyka po stránce syntaktické a s tím související délka posuvu převodu vzhledem k originálu a konečně rychlost (tempo) ve výchozím jazyce. Tyto tři komponenty poté detailně a vědecky rozebírá a aplikuje je na různé jazykové kombinace.

V následujícím čísle Jazykové přílohy Ad notam, (3 – 4/1972: 34–36), nacházíme další teoreticko-praktický příspěvek, tentokrát k metodickému postupu při výuce tlumočnicků, jehož autorem je Dr. Otomar Radina. Radina ve svém příspěvku uveřejňuje výukový postup používaný na jedné z nejprestižnějších tlumočnicko-překladatelských škol, pařížské ESIT – postupuje od kritérií výběru vhodných studentů až po zmínky jednotlivých složek studia a praktické cesty vedoucí k osvojení mechanismů potřebných k překonání úskalí, která skýtá konsekutivní i simultánní tlumočení (paměťová cvičení, cvičení zdokonalující koordinaci souběžnosti řečových činností, rétorická cvičení apod.).

S přihlédnutím k existenci všech zmiňovaných teoretických příspěvků nesporné kvality je zřejmé, že minimálně ze strany ČSTP existoval zájem o teorii tlumočení. Jak bylo zmíněno výše, respondenti spolupracující s autorkou této práce ve své většině přílišný zájem o teorii tlumočení neměli. Část z nich by byla studovala zcela jiný obor a tlumočení brala jen jako – ač často velice příjemné a obohacující – východisko z nouze, které jim umožnilo vydělat si na živobytí za tehdejších podmínek (některým například ve srovnání s novinářskou prací vadilo, že tlumočení není ryze tvůrčí činností). Druhá část z nich by bývala měla zájem proniknout do základů tlumočnické notace, který však nebyl natolik silný, aby si tito tlumočníci opravdu sehnali odpovídající materiály (které očividně k dispozici byly, ale pravděpodobně se informace o jejich existenci příliš nerozšířila, což je v souladu s tvrzením, že mezi většinou tlumočnicků-samouků, tedy ryzích praktiků, se o teorii tlumočení téměř nehovořilo). Někteří z respondentů by také bývali uvítali možnost nacvičení potřebných automatismů (Velíšek 2012) a získání pro praxi potřebných návyků, díky nimž by snad jejich tlumočnické začátky nemusely být tak těžké (Sofr 2012). Z některých odpovědí respondentů je patrné, že nad svou činností museli přemýšlet i z teoretického hlediska – například Rudolf Štefec,

který vlastními slovy pojmenoval čtyři fáze tlumočnického aktu jako „poslech, porozumění, konverze a produkce“ a usuzoval, že čím dřív nastane u tlumočnicka selhání, tím zásadnější je poté chyba, které se dopustí. Proto je toho názoru, že je jednodušší tlumočit do cizího jazyka, kde je poslech bezchybný (avšak jen v případě, že se jedná o kvalitního tlumočnicka, který perfektně ovládá cizí jazyk, do nějž tlumočí). Právě Štefec při rozhovoru projevil i základní úvahy o modelování, když popisoval, jakým způsobem se tlumočnickovi vždy před danou konferencí skrze poctivou přípravu aktualizuje potřebná slovní zásoba v paměti – tento proces, o němž pojednává i Gile a vytváří z něj tzv. Gravitační model jazykových znalostí¹, výstižně připodobňuje k přesunům informací na počítačovém disku. V této souvislosti nesmíme opomenout ani Otu Sofra, který se o teorii tlumočení zajímal intenzivně, sám vedl několik přednášek (také v rámci přednáškové činnosti ČSTP), publikoval vlastní skripta k tlumočnické notaci v oboru chemie a dokonce v roce 1978 obhájil již zmiňovanou rigorózní dizertaci „Analýza procesu tlumočení“, či Dely Serrano, která se stala vyučující na Institutu překladatelství a tlumočnictví a s teorií tlumočení se tak nutně musela seznámit. Převážná většina respondentů se však při své tlumočnické činnosti spoléhala na vlastní poznatky z praxe a výměnu názorů a zkušeností s kolegy – tlumočení pro ně nebyla věda ale život (Vergeinerová 2012) či dokonce škola života (Jazairiová).

10.6.5 Tlumočnická etika a profesní zásady nabyté intuicí a praxí

Být tlumočnickem v Československu před rokem 1989 nebylo snadné také z toho důvodu, že člověk musel tlumočit například politickým činitelům a dalším zastáncům ideologie bývalého režimu, s nímž nemusel souhlasit a která mu dokonce mohla být „protivná“. Rozhovory však odkryly, že tlumočníci svorně a bez zaváhání dodržovali ty pravděpodobně nejdůležitější etické zásady pojící se s jejich prací, z nichž bychom zde chtěli prezentovat především čtyři. Zaprvé se jedná o zásadu neviditelnosti, kterou definovala například Pavla Jazairiová slovy: „dobrý tlumočnick se pozná podle toho, že o něm ostatní neví“, Eva Vergeinerová, když uvedla, že „tlumočnick byl a měl být neviditelný“ či Ondřej Hejma, který pravil, že při tlumočení je prostor pro tlumočnickovu osobnost nulový a je to tak správně (2012). Zadruhé rozhovory odhalily zásadu související s tlumočnickou taktikou a dopadem převodu na posluchače – „první imperativ tlumočnicka je nemlčet“ (Štefec 2012), zatřetí se jedná o zásadu neustálého zdokonalování, kdy si tlumočnick musí být vědom toho, že i přes jeho hluboké znalosti z různých oborů na nic opravdovým odborníkem není (Černá 2012),

¹ Srov.

GILE, D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995b.

a konečně se dostáváme k zásadě neutrality, o níž se zmínila většina respondentů. Tlumočník by měl při práci „zůstat mimo“, zachovat si neutralitu, odstup, čímž mimochodem zvedá i status profesionálního tlumočníka, protože dává lidem najevo, jak těžká je to práce (Černá 2012). Neutralita neboli věrné přetlumočení vyřčeného, neangažovanost tlumočníka a absence projekce vlastní osobnosti do komunikace (neviditelnost), byla mezi tlumočníky-samouky považována za kvalitu, především co se týče politických akcí (Hejma 2012) – tlumočení bylo považováno za psychicky náročné povolání, vhodné jen pro ty osoby, které zvládnou převod i takových slov, která v nich vzbuzují nesouhlas či odpor, aniž by to na nich bylo poznat (Černá 2012), protože nemít přesvědčený výraz a tlumočení z těchto důvodů odbýt by znamenalo nebýt profesionální (Hejma 2012). Mezi další výpovědi respondentů tedy patří doslova, že tlumočník je zobák, služební osoba, vektor (Serrano 2012), který je v komunikaci od toho, aby tlumočil, co se řekne (Steinová 2012). Byly oblasti, například tlumočení pro odbory, které byly pro tlumočníka „na hraně“, ale přesto nebylo možné nic měnit (Vergeinerová 2012), protože „tlumočník je osoba otrocká, závislá“ a „jeho úlohou není poučovat sebeblbějšího řečníka, ale věrně tlumočit“ (Štefec 2012). V souladu s tím všichni respondenti potvrdili, že svévolná úprava vyřčeného tlumočníkem absolutně nebyla možná (cenzurován byl maximálně projev samotného řečníka), a pokud ano, tak jen v případech, kdy tlumočník odhalil věcnou chybu či evidentní přehřeknutí řečníka a ve svém projevu ho opravil (Sofr 2012), či jen v naprosto výjimečných situacích, kdy bylo třeba zkultivovat projev řečníka, který byl například pod vlivem alkoholu a jehož doslovné přetlumočení by mohlo vyústit v konflikt na ostří nože (Uribe 2012, Adamová 2012, Vergeinerová 2012). Byly však i vyhrocené situace, kdy tlumočníci vyřčenému hrany neobrušovali a naopak mohli v naprosto věrném přetlumočení spatřovat angažovanost (Sofr 2012). Je však třeba dodat, že až do poloviny 80. let se na našem území odlišné ideologické světy příliš nestřetávaly (pokud ano, tak spíše obchodně) – od období perestrojky už ano, ale jejich kontakt nikdy nepřecházel do konfliktu (Hejma 2012). Ani v případě tlumočení eurokomunistů či západoevropských studentů, u nichž se očekávalo, že budou na konferencích hlásat ideologicky problematické věci, nikdo nenaváděl tlumočníky k autocenzuře (Velíšek 2012). Tuto otázku srozumitelným způsobem shrnula Dely Serrano: „Žili jsme v takovém šoku, že pokud jsme něco dělali, tak jsme to dělali přesně tak, jak jsme měli zadání!“ (2012).

10.6.6 Profesní zázemí, pracovní podmínky a status tlumočnicka

10.6.6.1 Aktivita Českého svazu tlumočnicků a překladatelů

Tlumočníci před rokem 1989 nebyli žádným způsobem organizováni – nebyli ani v odborech, jelikož se jednalo o svobodné povolání, a za svá práva a zlepšení pracovních podmínek (finančního ohodnocení či technického zázemí při simultánním tlumočení) všeobecně nešlo bojovat organizovaně. Přesto, ve snaze o existenci platformy, jež by nejen umožnila setkávání a výměnu názorů a zkušeností mezi tlumočníky (a překladateli), ale také pro ně vybudovala profesní zázemí, vznikl dne 27. 11. 1968 ČSTP, Český svaz tlumočnicků a překladatelů, dobrovolná organizace bez subvencí státních institucí, v níž drtivou většinu práce realizovali dobrovolní funkcionáři. Ve stanovách Svazu, otištěných v prosincovém čísle Ad notam z roku 1970, stojí: (čl. 1, odst. 2) „Český svaz tlumočnicků a překladatelů sdružuje tlumočníky a překladatele ku prospěchu socialistické společnosti. Jeho snahou je vytvořit optimální podmínky pro práci tlumočnicků a překladatelů, odstranit dosavadní společenskou a pracovně právní izolaci tlumočnicků a překladatelů“, a dále (čl. 2, odst. 1): „Hlavním úkolem je usilovat o to, aby bylo co nejvíce kvalitních a kvalifikovaných tlumočnicků a překladatelů schopných plnit nejnáročnější úkoly odborné, politické a reprezentační.“¹ V článku deníku Práce z 3. 11. 1970 o činnosti Svazu (otištěném v Ad notam, listopad – prosinec 1970) se lze dočíst následující: „Jeho poslání je širší než překladatelské akce Svazu českých spisovatelů, které sdružuje jen omezený počet literárních překladatelů z cizích jazyků do češtiny. Svaz projednává s příslušnými úřady pracovní podmínky tlumočnicků a překladatelů (právní, zdravotní, honorářové, technické), stejně jako otázky jejich nemocenského a sociálního zabezpečení.“ O snaze ČSTP zlepšit pracovně-právní postavení československých tlumočnicků (a překladatelů) svědčí i fakt, že 1. listopadu 1970 zřídil pozici svazového právního poradce.²

10.6.6.2 Finanční a pracovně-právní postavení tlumočnicků

Tlumočení bylo před rokem 1989 velice dobře placeno. V úplném začátku dostávali tlumočníci přibližně 14 Kčs za hodinu, poté již 200 Kčs za den (Cihelková 2012) a za kabinové tlumočení dokonce i 500 Kčs za den, zatímco běžný plat v Československu se tehdy pohyboval na cca 1200

1 Stanovy ČSTP v plném znění jsou k nahlédnutí v přílohách této práce.

2 Oznámení o přijetí Judr. J. Blocha na pozici právního poradce ČSTP je k nahlédnutí v přílohách této práce.

Kčs měsíčně (Jazairiová 2012). Vzhledem ke skutečnosti, že běžně si tlumočník odpracoval přibližně 100 dní kabinového tlumočení ročně (více již však většinou nemohl, protože tlumočení byla sezónní práce) a někdy si ještě navýšil počet odpracovaných hodin již zmiňovaným tlumočením pro stážisty, jeho měsíční plat se pohyboval ve výši cca 4-5000 Kčs a rovnal se tak platu vysokoškolského odborného asistenta či inženýra v průmyslu (Sofr 2012). Před rokem 1989 také často tlumočili i penzisté, protože to pro ně byl dobrý přivýdělek. Tlumočnické týmy také mívaly svého „papá“ neboli slabšího tlumočníka, který však byl schopný ve vyjednávání o financích (Cihelková 2012).

Z daňového hlediska však tlumočníci spadali „mezi umělce a cirkusové akrobaty“ (Černá 2012) a „mezi brigádní česače chmelu“ (Cihelková 2012). Jak se lze dočíst v přípisu federálního Ministerstva práce a sociálních věcí z 10. listopadu 1971, reagujícím na stížnost Svazu ohledně diskriminace tlumočnicků a překladatelů v důchodovém zabezpečení ve srovnání se zabezpečením pracovníků v pracovním poměru, který byl otištěn v lednovém čísle *Ad notam* z roku 1972 (1-72: 2–4), původní potíže s nemocenským pojištěním a důchodovým zabezpečením tlumočnicků byly způsobené především tím, že tlumočníci pracovali na dohodu o pracovní činnosti. Navíc jejich příjem podléhal dani ze mzdy (v případě jiného než kabinového tlumočení) a dani z literární a umělecké činnosti (v případě tlumočení kabinového). V přípisu se totiž také uvádí, že dle platných předpisů byli v tomto směru automaticky zabezpečeni jako umělci jen spisovatelé, hudební skladatelé, výtvarní umělci, architekti, vědečtí pracovníci a artisté. V reakci právníka J. Blocha na tento přípis, uveřejněné v únorovém čísle *Ad notam* z roku 1972 (2-72: 1–3) v právně-poradenské rubrice *Zpravodaje*, se však mimo jiné dočítáme, že tlumočení na dohodu o pracovní činnosti či na dohodu o provedení práce je v souladu s povahou tlumočnické profese, která vyžaduje, aby tlumočníci nebyli v žádném zaměstnaneckém poměru a byli zcela flexibilní.

Tlumočnická profese byla do roku 1989 svobodným povoláním, jehož nevýhodou bylo zpočátku vysoké, až 30% zdanění příjmů a nulové načítání roků do penze (obojí se podařilo změnit působením Konferenčního servisu MON) (Cihelková 2012). Mezi další nevýhody patřila skutečnost, že si tlumočníci museli sami hradit zdravotní pojištění a nemocenská dovolená jim platila až od osmého dne. Zatímco běžní občané si nemocenskou dovolenou často prodlžovali, protože se finanční náhrada téměř rovnala výši platu, tlumočník ji někdy přímo odmítl (a šel například tlumočit i se zlomenou nohou), protože by se jinak neuživil (lékařská péče byla sice hrazená státem, ale finanční náhrada během nemocenské dovolené byla velice nízká). Navíc se tlumočnickům po revoluci snížila měsíční výše penze na polovinu (Uribe 2012), jelikož práce byla

sezónní a tlumočníci tak nikdy nemohli mít odpracovaný celý kalendářní rok (Černá 2012). Občané ve svobodném povolání nemohli být v odborech, což například pro ženy-tlumočnice znamenalo, že neměly nárok na letní tábor pro svoje děti. Jedinou výhodou tohoto svobodného povolání v popisované době byla skutečnost, že tlumočníci nemuseli být nikde nuceně organizováni a mohli si částečně vybírat, kdy a kde budou pracovat (Uribe 2012). Je třeba si také uvědomit, že tlumočení bylo před rokem 1989 extrémně náročné na pohotovost a fyzickou výdrž. Kkonsekutivní tlumočnick někdy pracoval i 12 hodin s přestávkami (Sofr 2012) a například při celodenním tlumočení filmů tlumočníci při polední pauze nechodovali na oběd, ale na chvíli si zdřímnout, aby načerpali síly na zbytek dne (Jazairiová 2012). Náročnost tlumočení filmů (způsobenou však z velké části neustálým nedostatkem tlumočnicků) reflektuje i článek „Je to zábava nebo dřina“ z časopisu Záběr z 3. září 1970, jehož část byla otištěna také v Ad notam z října 1970: „Tlumočnick sedí při všech filmech za každého počasí, v kteroukoli denní nebo noční hodinu ve své špatně větrané, těsné kukani, na zpravidla ne příliš pohodlné židli, sluchátka na uších, mikrofon před sebou, oddělen od hlediště skleněným okénkem a od svých „jinojazyčných“ kolegů tenkou prkennou přepážkou, a mluví a mluví, až mu jde „pusa šejdrem“. Z celého filmu většinou nevidí nic jiného, než české titulky, ušima vnímá původní dialog (pokud je v řeči srozumitelné, ne-li, tím hůř pro něj), a všichni diváci v sále, kteří „chytají“ jeden ze světových jazyků [...], jsou se svými tranzistorovými sluchátky odkázáni na jeho pohotovost a výdrž. [...], ale překlad musí být simultánní, jinak může obrátit celý smysl filmu naruby. [...] Pracovníci výzkumného ústavu pracovního lékařství zjistili, že tzv. simultánní překládání filmů z kabiny – zejména trvá-li nepřetržitě řadu dní – je vůbec nejnáročnější z tlumočnických výkonů a že zdravotně, fyzicky i psychicky působí na tlumočnicka stejně jako práce v kesonu, kde se dělníci povinně střídají nejdéle v hodinových intervalech. Při festivalu střídání nepřichází v úvahu. Tlumočnicků je málo a paralelně probíhajících programů mnoho.“ (Ad notam, říjen 1970)

Zajímavé informace o pracovně-právním postavení tlumočnicka před rokem 1989 nám poskytuje také analýza pracovních smluv s Konferenčním servisem MON jedné z respondentek, Taťány Cihelkové, z let 1969, 1970, 1971 a 1974. Jejich rozbor prokázal, že zásadní smluvní podmínky zůstaly během těchto let ve své podstatě neměnné, a proto se autorka této práce rozhodla na tomto místě prezentovat pouze poznatky odkazující na Dohodu o výhradní pracovní činnosti z roku 1974.¹ V této smlouvě je na několika místech odkazováno na oficiálně formulovaný status tlumočnicka (a překladatele) tvořící nedílnou součást dohody – tuto přílohu se však autorce bohužel nepodařilo získat. Již v preambuli Dohody se však můžeme seznámit s dobovým posláním

1 Dohoda s respondentkou Cihelkovou je k nahlédnutí v přílohách této práce.

tlumočníka (a překladatele): „Prvořadým úkolem socialistického tlumočníka a překladatele je zprostředkovat dorozumění mezi národy, šířit kulturní hodnoty a sdělovat poznatky vědeckotechnické revoluce.“ Ze smlouvy vyplývá, že smluvní pracovník musí převzít všechny zakázky, které mu Konferenční servis zprostředkuje (nebrání-li mu v tom okolnosti vymezené ve statutu) a že se zavazuje tuto práci vykonat osobně (nenechá se nikým zastupovat). Dále je ve smlouvě formulován tlumočnickův (a překladatelův) závazek profesionálního přístupu k přidělené práci a závazek mlčenlivosti (tedy zásady, které jsou vlastní i dnešním tlumočnickům). K závazkům Konferenčního servisu patřilo přidělování zakázek podle schopností smluvního pracovníka, zajištění důstojných pracovních, cestovních a ubytovacích podmínek odpovídajících statutu pracovníka a honorování garantující minimální měsíční příjem ve výši 2000 Kčs – v případě nedostatku zakázek v období mimo sezonu hradil rozdíl samotný Konferenční servis a pracovník ho za podmínky, že mu v sezoně byl přidělen dostatek dalších zakázek, musel refundovat. Z článku Dohody pojednávajícího o daních a sociálně-právních výhodách vyplývá výše popisované, tedy že Konferenční servis platil smluvnímu pracovníkovi nemocenské pojištění, že tlumočnickův příjem podléhal dani ze mzdy, případně dani z literární a umělecké činnosti, a že Konferenční servis vybavil smluvního pracovníka průkazkou s fotografií, kterou se mohl vykazovat při případných kontrolách.

Tlumočníci sami vnímali svůj status před rokem 1989 více méně totožně jako po něm. Postavení tlumočníka před rokem 1989 však bylo svým způsobem podezřelé, protože podstatu jeho práce znal z laické veřejnosti jen málokdo a spoluobčané si mohli myslet, že má lehce vydělané peníze (Uribe 2012). Tlumočnick mohl v očích některých vypadat jako bohatý spoluobčan, „který se za své vysoké honoráře prostituuje“ ve službách „papalášům“ (Hejma 2012). Podezřelost také plynula ze skutečnosti, že tlumočnick znal a ovládal jazyk „nepřítele“ (Hejma 2012) a vždy „na pár dní odjíždí a jindy je zase několik dní doma“, přičemž „si dobře žije“ (Sofr 2012). Tlumočníci se stejně jako dnes setkávali s pohrdlivým i úctyhodným zacházením, s čímž byli tehdejší tlumočníci-samouci srozuměni. Formulace uvedené v analyzované smlouvě stejně jako vyjádření respondentů ohledně statutu tlumočníka před rokem 1989 nasvědčují tomu, že byl tento status velice podobný dnešnímu (alespoň u Konferenčního servisu MON) a zprostředkovatelská agentura se snažila zajistit tlumočnickovi důstojné postavení a pracovní podmínky (což samozřejmě souviselo také s tím, že ji tlumočnick reprezentoval a díky jeho kvalitnímu výkonu agentura kvalitně splňovala své vlastní závazky v podobě obhospodaření dané akce (Velíšek 2012)). Ve výsledku dle výpovědí respondentů vždy rozhodovala tlumočnickova profesionalita a kvalita odvedené práce (včetně nepříliš provokativního vystupování vůči režimu (Hejma 2012) a dobrého chování (Adamová

2012)) – jen občas se tlumočník setkal s méně úctyhodným zacházením, například když mu bylo nařízeno, aby se v případě, že ho zahraniční delegát osloví a bude s ním chtít zapříst rozhovor, omluvil se slovy, že musí jít telefonovat či odejít na toaletu (Jazairiová 2012).

Dle některých tlumočnicků by tedy byla před rokem 1989 existence nějaké profesní organizace, která by hájila práva tlumočnicků, umožnila jim více jezdit do zahraničí a vylepšila status profesionálního tlumočnicka, přínosná (Uribe 2012). Eva Vergeinerová jakožto bývalá členka Svazu vzpomíná, že „jim šlo hlavně o honorářovou politiku“, scházení se, pořádání seminářů, zachování nezávislosti a volné nohy a vylepšení technických podmínek v tlumočnických kabinách (například aby odpovídaly evropským hygienickým normám) (2012). Pro většinu respondentů však Svaz nebyl dostatečně důležitý, což je ku podivu, vzhledem k faktu, že v roce 1970 už byla jeho členská základna natolik široká, že Svaz zřídil několik „tvůrčích sekcí“, do nichž své členy rozdělil podle jejich zaměření, viz říjnové číslo *Ad notam* z roku 1970, či že v červnovém čísle téhož roku se redakce veřejně těší z hojné účasti na svazových seminářích. Jeho existence navíc byla příliš krátká na to, aby opravdu stihl něco zásadně ovlivnit – byl totiž několik let po svém založení rozpuštěn Ministerstvem vnitra (Štefec 2012). Členství v jakékoli organizaci navíc některé tlumočnický vůbec nelákalo, protože vznik každé organizace musel být povolen Ministerstvem vnitra a vyvolával obavy, že nad činností jejích členů ihned bude chtít někdo převzít kontrolu (Černá 2012).

10.7 Tlumočník a ideologie

V kapitolách 10.1 až 10.6 jsme si na různých příkladech ověřili skutečnost, že tlumočení v Československu před rokem 1989 bylo s ideologií minulého režimu spjato v mnoha ohledech. Podkapitoly 10.7.1 až 10.7.4 jsou věnovány několika konkrétním, zásadním aspektům kladného i záporného vlivu, který měla ideologie totalitního komunistického režimu před rokem 1989 na tlumočnicka-samouka (potažmo tlumočnicka všeobecně) jakožto profesionála a jakožto československého socialistického občana. Na základě této a navazující kapitoly analyzující základní dopady sametové revoluce na tlumočnickou branži následně všechny aspekty související s ideologií zmíněné v průběhu této práce znovu zrekapitulujeme, abychom pomocí tohoto shrnutí ověřili platnost stanovené hypotézy.

10.7.1 Tlumočnické povolání před rokem 1989: útočiště pro politicky nevhodné

Jak bylo zmíněno výše, českoslovenští tlumočníci-samouci před rokem 1989 často byli lidé, kteří by bývali studovali zcela jiný obor. Důvodem jim k tomu nebyl ani naprostý nezájem o možnost teoretického a praktického vzdělání v oboru, který by jim alespoň usnadnil jejich mnohdy poměrně těžké začátky, ale spíše fakt, že se jednalo o osoby, které byly k tlumočení přivedeny souhrou vnějších okolností a ne vlastním rozhodnutím. Tlumočníci-samouci byli často lidé s pohnutými osudy – velice inteligentní, často vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří však „měli na účtu nějaký politický malér“ a přišli o zaměstnání. K tlumočení se uchýlovali také lidé s rozhledem a znalí jazyků, kteří kvůli svému politickému přesvědčení nemohli vykonávat kýžené povolání, které bylo v popisované době příliš svázáno s režimem a jeho ideologií – aby člověk mohl pracovat například v rozhlase, musel by být na úrovni krajského tajemníka či v případě ženy být organizován například ve Svazu žen (Jazairiová 2012). Tlumočníci-samouci tak byli často vyhození, ale kvalifikovaní lidé, „giganti, a to tlumočnický i lidský“ (Hejma 2012).

Tlumočnická profese nejen dávala lidem s politickým vroubkem možnost, jak se (a to poměrně dobře) ve zkoumaném období uživit, ale zároveň jak na sebe nežádoucím způsobem neupozorňovat. Díky tomu, že např. Lydie Černá nebyla nikde zaměstnaná a organizovaná a zároveň nebyla zvána na tlumočení pro potřeby centrálních orgánů, nemusela se bát, že někdo bude zkoumat její dokumenty a případně zjistí, že její bratr žije v emigraci, a riskovat tak z toho plynoucí postihy. Tlumočit mohli i lidé vyhození ze strany, kteří by jen těžko sehnali zaměstnání (jak ovšem režim tvrdě vyžadoval) – na jednání odborů a domácí politická jednání však nesměli, ale ostatně by o takovou zakázku ani bývali neměli zájem (Steinová 2012). Tlumočník mohl čelit postihu na základě udání, či protože se znelíbil jednomu „papalášovi“ – v takovou chvíli ho buď mohli „dát na chvíli k ledu“, neboli mu udělit tak zvaný „stop-stav“, což mohlo být způsobeno jedním nešťastně zvoleným slovíčkem, ale i jednoduše tím, že tlumočník, svědek jednání RVHP či Varšavské smlouvy, příliš mnoho věděl (Uribe 2012). Ve výjimečných případech a jen za předpokladu, že byl tlumočník profesně kvalitní, si mohl případné problémy vyjasnit i na jinak těžko přístupných místech (Uribe 2012) – často však vůbec netušil, co se stalo, mohl se jen dohadovat a se svým stavem se smířit (Hejma 2012). V případě menšího vroubku mohla agentura daného tlumočníka také například vyslat na několikátýdenní tlumočení zahraničním stážistům mimo Prahu a počkat, až se situace postupně uklidní. V tlumočnické kabině však často našli útočiště i právě lidé se závažnějšími problémy – oproti konsektivnímu tlumočení tlumočnická kabina poskytovala dobrou izolaci a člověk mohl díky pomoci dispečerek tlumočit a dostávat peníze na

jméno některého z kolegů (Cihelková 2012), a to tedy pravděpodobně i přesto, že to bylo výslovně zakázáno v pracovní smlouvě, již jsme analyzovali v podkapitole 10.6.6.2.

10.7.2 Nezávislost a svoboda v totalitním režimu

V pozitivním světle je třeba na tlumočnické povolání před rokem 1989 pohlížet také z toho důvodu, že tlumočníci byli jedni z mála socialistických občanů, kteří se dostali za hranice své vlasti. Vycestovat se v popisované době dalo jen s výjezdní doložkou a na pozvání ze zahraničí (Velíšek 2012) – dobří tlumočníci s běžným kádrovým profilem tak byli v poměrně výjimečném postavení.

Dalším kladným aspektem tlumočnické činnosti byla opět tehdy poměrně nevšední možnost zůstat neorganizovaný a nehlídaný a možnost nemuset se účastnit povinných zaměstnaneckých politických školení. Ačkoli se tlumočnický život v některých ohledech příliš neslučoval s rodinným, především vzhledem k dlouhotrvajícím služebním cestám (Černá 2012), tlumočník byl jedna z mála osob, které mohly rozhodovat o své pracovní době a které se v povolání mohly těšit téměř jedinečné svobodě – tlumočení byl zázrak, byl to dar, svoboda, něco nevídaného (Cihelková 2012). Závislým byl člověk jen na svých schopnostech, jazykových znalostech a své svědomitosti a také na tom, jaký vztah si vybudoval s dispečerkami tlumočnických agentur, které mu práci přidělovaly – byl-li však profesionální a slušný, neměl s tímto problémem (Jazairiová 2012).

10.7.3 Ideologické mantinely a hrozby

Oproti simultánnímu tlumočení poskytujícímu některým tlumočnickům útočiště předpokládalo konsektivní tlumočení bezprostřední kontakt se zahraničním účastníkem, při němž nutně docházelo ke konverzacím všeho druhu (Vergeinerová 2012), což mohlo být pro tlumočníka občas problematické. Zahraniční hosté byli přirozeně zvědaví a také přirozeně komunikativní a tlumočníci k rozhovorům s delegáty přistupovali profesionálně, avšak také lidsky a upřímně. Toho se někteří činitelé báli a mohli tlumočnickovi, jak již bylo zmíněno, nakázat v případě, že bude delegátem osloven, omluvit se a odejít – navíc i delegát samotný mohl něco nevědomky prozradit či dokonce jít tlumočníka udat, ačkoli takové situace se stávaly opravdu výjimečně (Jazairiová 2012).

Ideologické mantinely před rokem 1989 omezovaly tematický záběr tlumočníka, jeho

jazykové znalosti a slovník – „tlumočník znal spíše socialistický realismus než abstrakcionismus“ (Velíšek 2012). V kapitole 10.3 jsme si ukázali, že nejčastěji tlumočená témata byla zásadně ovlivněná hospodářsko-politickými cíli minulého režimu, stejně jako jsme detailně rozebrali nízkou úroveň dostupnosti a kvality jazykových zdrojů, slovníků, zahraničního tisku a samotnou dostupnost živého styku s jazykem. Nelze opomenout ani fakt, že během tlumočení nešly vypínat mikrofony a tlumočníci přirozeně netušili, zda je někdo neodposlouchává (Uribe 2012), takže se vždy museli „mít na pozoru“ a počítat s tím, že „mikrofon je zrádná věc“ (Velíšek 2012).

Posledním aspektem, kterému v této kapitole věnujeme pozornost, je aspekt nutnosti občasného tlumočení politických zakázek. Mnozí z respondentů nepovažovali politické zakázky za atraktivní a, jak už bylo řečeno, politiku na nejvyšší úrovni také tlumočili pouze někteří (profesionálně spolehliví a s vyhovujícím kádrovým profilem). Politické či politicko-společenské zakázky, někdy až téměř hraničící s propagandou (Hejma 2012), však musel čas od času přijmout každý, protože jejich systematické odmítání by mohlo vyvolat podezření. Violeta Uribe takto například dvakrát či třikrát za rok tlumočila na takzvané „Vokovické Sorbonně“, Večerní univerzitě marxismu-leninismu (VUML), což nazývala určitou „úlitbou bohům“ (2012). Je však nutno dodat, že v popisované době nikdo příliš zakázky neodmítal – zaprvé by to bylo alespoň podle výše analyzované pracovní smlouvy Taťány Cihelkové s Konferenčním servisem MON protismluvní jednání a zadruhé byly zakázky zdrojem tlumočnickovy obživy. Tlumočník také nechtěl přidělovat starost dispečerkám PIS a Konferenčního servisu a zároveň chtěl být seriózní (Jazairiová 2012).

10.7.4 Socialistický kapitalismus neboli volný trh s kádrovými omezeními

Navzdory výše popsaným možným nástrahám konsekutivního a doprovodného tlumočení je nutno uvést, že tlumočnická a konferenční komunita byla jedinečným prostředím, v němž někteří kvalitní pracovníci mohli bez obav nahlas říkat, co si myslí (Violeta Uribe tak byla některými kolegy dokonce považována za nasazeného provokatéra) (Uribe 2012). Ostatně o politické názory svých kolegů se nikdo příliš nestaral, stejně jako se nepátralo po tom, kdo je ve straně, či jaký má kdo vroubek (Cihelková 2012). Tlumočení bylo povoláním jako každé jiné, ničím výjimečné a navíc ještě značně izolované. Tlumočnické lidi nutně potřebovali a jejich vroubky a postihy se navíc většinou nedaly srovnat s perzekucemi, které člověku mohl přinést například podpis Charty (Cihelková 2012). Stejně tak se ani totalitní komunistický režim v Československu nedal srovnat s jinými totalitními či diktátorskými režimy, které respondenti poznali na svých tlumočnických výjezdech. Například v Severní Koreji tamější tlumočníci nesměli tlumočit spontánní projevy a přes

pilotáž je tak musely zastoupit zahraniční týmy (Serrano 2012), v Libyi byl zase poslán zpět domů celý alžírský tým tlumočnic, protože si tyto ženy „dovolily přicestovat bez svých manželů“ (Velíšek 2012). Tlumočník si proti sobě v Československu před rokem 1989 většinou nemohl nikoho vyloženě „poštvat“, takové případy byly naprosto výjimečné a problémy si mohl způsobit jediné svou neprofesionalitou či nedostačující kvalitou, stejně jako je tomu dnes (Štefec 2012). Případné neshody či očividně zbytečné kontroly tlumočnicků tedy lze interpretovat jako projev jakéhosi „občasného zastrašování“ (Hejma 2012), kterým si režim snažil alespoň nějakým způsobem udržet jinak téměř nehlídané a svobodné tlumočnické „pod kontrolou“. Situaci na tlumočnickém trhu před rokem 1989 lze tedy označit za jakýsi „socialistický kapitalismus“ neboli „volný trh s kádrovými omezeními“, kde „byla základem pro úspěch odbornost a absence politického průšvihů“ (Hejma 2012), tedy kvalita a profesionalita tlumočnicka a únosný kádrový profil.

10.8 Rok 1989 a jeho dopady na tlumočení

Rok 1989 prudce změnil mnoho aspektů života na území tehdejšího Československa, včetně podoby tlumočnického trhu. Být tlumočnickem přestala být jedna z mála možností, jak se dostat za hranice země, jak mít styk s cizími jazyky, živý či zprostředkovaný. Prolomily se zeměpisné i kulturní bariéry a styk se zahraničím vyžadující přítomnost tlumočnicka zpočátku rapidně vzrostl. Tyto „zlaté časy“, kdy již tlumočníci navíc nezápasili s nedostatkem jazykových zdrojů a nemuseli se více starat o své kádrové posudky, trvaly několik let a přinesly s sebou mimo jiné vznik mnoha nových jazykových, tlumočnicko-překladatelských agentur, z nichž pravděpodobně nejvýznamnější je Artlingua, založená bývalými dispečerkami Konferenčního servisu MON. Pražská informační služba se postupně začala soustředit pouze na „marketing a propagaci Prahy pro účely rozvoje domácího i zahraničního cestovního ruchu“ (Chmelařová 2014: 64). Mezinárodní organizace novinářů od roku 1991 nesměla mít své sídlo v Praze a někteří její bývalí pracovníci, dnes emeritní tlumočníci, se rozhodli založit Asociaci ASKOT (Cihelková 2012), v níž poté intenzivně pracovali na srovnání pracovních podmínek tlumočení v Československu se západoevropskými standardy a formulování profesních zásad tlumočnicků (Černá 2012). Jako protipól elitní asociace ASKOT vznikla v roce 1990 také JTP, Jednota tlumočnicků a překladatelů, která se rovněž snažila hájit profesní, pracovní právní a sociální zájmy svých řádných členů a mimo jiné jim napomáhala k dalšímu vzdělávání. Většina mezinárodních organizací působících na našem území, které jsme zmiňovali v průběhu této práce, buď přestala v Praze existovat, nebo z nich Československo vystoupilo (Steinová 2012). Praha se stala mezinárodním městem (Velíšek 2012), avšak zdaleka ne

takovým kongresovým centrem, jak se očekávalo (Hejma 2012).

Mezi jazyky přestala být dominantní ruština a mezi konferenčními tématy technika a politika či politicko-společenská oblast – dnes tlumočnický na každou konferenci nepotřebuje znát tolik specializovaných slovíček, ale spíše se musí vyznat v mezinárodních vztazích a všeobecném hospodářském a politickém dění (Cihelková 2012). Co do tlumočených témat je dnes tlumočnické povolání barvitější, ale zároveň tvrdší – tlumočnické agentury si zvykly diktovat podmínky a tlumočníci musí mít tematicky širší záběr než dříve (Černá 2012), musí znát komplikované souvislosti a ne vždy obdrží všeobsahující materiály, ačkoli na druhou stranu je dnes možné vyhledat si mnoho potřebných informací na internetu (Serrano 2012). Při velkých mezinárodních setkáních před rokem 1989 se většinou jednalo o technická, odborná témata, kde stačilo být terminologicky dobře připraven a kde si řečníci pouze „odškrtli“ svou přítomnost a přednesení projevu. Dnes se tlumočnický setkává s „blábolivými akcemi“ na „pseudovědecká témata typu věda, výzkum, inovace“, ale často oproti většině konferencí před rokem 1989 opravdu „o něco jde“ a lidé potřebují tlumočnický, aby se „na něčem dohodli, něco sjednali“ (Štefěc 2012).

Dle několika respondentů je dnes tvrdší konkurence, protože je na našem území díky volnému styku se zahraničím a cizími jazyky mnohem více tlumočnicků (Vergeinerová 2012). Navíc kvůli skutečnosti, že z angličtiny se stala lingua franca a preferovaný konferenční jazyk, také ubylo tlumočnických zakázek (Steinová 2012). Všeobecně však dnes mohou lidé tlumočit, protože chtějí, a ne, protože jim nic jiného nezbyvá, a stejně tak svobodně si mohou vybírat zakázky, které chtějí přijmout (ačkoli výběr je také relativně omezený, pokud si chce dnešní tlumočnický na našem území vydělat dobré peníze) (Steinová 2012).

Respondenti často s nostalgií vzpomínali na krásné vztahy, dlouhotrvající a velice důvěrná přátelství, která jim tlumočnický život v Československu před rokem 1989 přinesl (Jazairiová 2012). Tlumočníci tvořili úzkou skupinu, exkluzivní komunitu, znali se s organizátory konferencí a dispečerkami obou tlumočnických agentur, což jim dávalo pocit jistoty (Cihelková 2012). Tlumočníci i dispečerky si vždy vycházeli vstříc, podporovali se v krizových situacích a měli pochopení pro vzájemné potřeby (například situace, kdy si tlumočnický s sebou musel vzít na zakázku dítě, protože nesehnal hlídání), „vědělo se, komu je zle, komu kdo umřel“ (Jazairiová 2012). O tom, že se změnila doba, z tlumočení se stalo více individualistické povolání a tlumočníci-samouci dnes ve srovnání s ostatními občany netvoří natolik specifickou komunitu, není pochyb – je však nutno uznat, že i dnes mezi tlumočnickými nejde jen o konkurenci a kariéru, ale

také o přátelství a soudržnost, o čemž svědčí nejrozličnější aktivity dnešních tlumočnicků-absolventů související se sdružováním pomocí sociálních sítí (například diskuzní platforma a burza jazykových zakázek „Simultánní blekotání“ na sociální síti Facebook¹) či zakládání vlastních spolků a platform (například komunita *Jinými slovy* sdružujícími profesionální tlumočnické a překladatelské osoby bojující o navrácení požadavku kvality na post toho nejdůležitějšího kritéria při výběru tlumočnických služeb²).

10.9 Ověření hypotézy

Jak jsme si ukázali v průběhu prezentace výsledků analýzy materiálů, nejčastější témata tlumočení byla prokazatelně ovlivněna minulým režimem, jeho hospodářským a ideologickým směřováním. Převaha technických a politických témat oproti dnešní téměř nekategorizovatelné tematické různorodosti, stejně jako omezení kulturně či humanisticky zaměřeného tlumočení téměř výhradně na socialistický realismus, jsou v tomto bodě jasným argumentem pro verifikaci stanovené hypotézy.

Stejně tak i volba tlumočnického povolání byla u většiny respondentů zásadně ovlivněna mantinely minulého režimu, který dle výpovědí narátorů často nedal lidem šanci vykonávat jiné povolání z toho důvodu, že byli vyloučeni ze strany, člen jejich rodiny či oni sami měli nějaký politický „vroubek“ zamezující jim najít běžné zaměstnání, či se dokonce nacházeli v takové životní situaci, kdy jim izolace a zázemí tlumočnické kabiny bylo vyloženým útočištěm a jedinou možností obživy. Zajímavým faktem je, že zcela první českoslovenští tlumočníci (činní v poválečném období a po nástupu komunismu) byli také většinou lidé s pohnutými osudy z důvodu útěku před totalitními či diktátorskými režimy, ať už se jednalo o utečence z bolševického Ruska, ze Španělska zmítaného občanskou válkou, či československé exulanty (a jejich potomky) z důvodu obsazení českého území fašistickým Německem – souvislost výkonu tlumočnického povolání s utlačujícím ideologickým režimem je zde evidentní. V otázce motivace československého tlumočnicka-samouka k volbě tlumočnického povolání před rokem 1989 je tedy stanovená hypotéza opět verifikována.

Možnosti jazykového vzdělávání a kvalitní přípravy na tlumočení byly minulým režimem a jeho ideologií rovněž zásadně omezeny. V Československu téměř neexistovaly kvalitní a aktuální slovníky, styk s živým a živým hovorovým jazykem (potřebným například pro kvalitní tlumočení

1 Veřejná skupina *Simultánní blekotání* na síti Facebook. [online]. [cit. 2015-03-14].

URL: <<https://www.facebook.com/groups/simtlum/?fref=ts>>.

2 Absolventská komunita *Jinými slovy*. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <<http://www.jinymislovy.cz/-cs->>.

filmů) byl velice omezený (cestovat a studovat – což, jak jsme již zmínili, samo o sobě ještě zdaleka neznamenal dokonalé poznání jazyka – směli jen někteří), západní zahraniční tisk a poslech západního radiového vysílání byl rovněž zakázán. Na druhou stranu je nutno uznat, že na stěžejní oblast v podobě politického tlumočení zvláštní příprava nebyla potřeba a na technické či jinak odborné konference, tedy druhou stěžejní oblast dobové tlumočené tematiky, většinou byly k dispozici objemné materiály, a proto stanovenou hypotézu v tomto bodě částečně verifikujeme a částečně falzifikujeme.

Pokud jde o postavení tlumočníka (a zde je možno říci jak tlumočníka-samouka, tak tlumočníka-absolventa) jakožto československého občana a jakožto socialistického tlumočníka, ověření hypotézy je poměrně komplikované. Tlumočnické povolání bylo velice dobře placeno, stejně tak byl tlumočník jednou z opravdu mála osob, která mohla mít oficiální styk se Západem. Život tlumočníka na volné noze umožňoval nevídanou svobodu co do organizace vlastního času a uniknutí režimní kontrole plynoucí z nulové organizovanosti (pomineme-li nutné všudypřítomné kádrování a občasné kontroly tlumočnicků z důvodu jejich podezření na příživnictví – tlumočník s běžným, průměrným kádrovým profilem však nenarážel na žádná omezení související s výkonem své profesní činnosti a pro případ policejních kontrol existovala účinná opatření, např. v podobě pracovních průkazek vydaných PIS či Konferenčním servisem MON). Socialističtí tlumočníci zároveň proti původním předpokladům autorky nebyli přímo ovlivněni cenzurou a svázání ideologií v takovém směru, aby byli případně nuceni porušovat základní etický kodex tlumočníka. Zároveň je třeba upozornit na fakt, že omezení způsobená vládnoucím režimem a jeho ideologií v Československu před rokem 1989 zdaleka není možné srovnávat s tehdejšími omezeními existujícími v jiných zemích zmítaných totalitním, diktátorským či jinak autoritativním režimem jako např. v Severní Koreji či v Libyi. Na druhou stranu je nutno poznamenat, že tlumočnická profese před rokem 1989 měla několik praktických úskalí, která tlumočnický pracovních-právně znevýhodňovala oproti ostatním československým pracovníkům, ať už zaměstnaným na plný úvazek, či také spadajícím do kategorie umělců ve svobodném povolání. Tlumočníci nebyli zastoupeni v odborech, byli nuceni pracovat pouze přes dvě tlumočnické „agentury“, kromě krátké existence ČSTP se netěšili zázemí fungující profesní organizace a potřebného sociálního zajištění se jim dostalo až se založením Konferenčního servisu v roce 1969. V tomto ohledu je tedy stanovená hypotéza opět částečně verifikována a částečně falzifikována.

Celkově tedy dochází k pouze částečné verifikaci a částečné falzifikaci stanovené hypotézy, z čehož plyne, že před rokem 1989 byl v Československu výkon profese tlumočnicků-samouků

a jejich život jakožto občanů socialistického Československa svazován tehdejšími režimem a jeho ideologií jen v některých ohledech, zatímco v jiných tlumočnickům-samoukům (potažmo tlumočnickům celkově) ve srovnání s ostatními československými občany poskytoval nesrovnatelnou svobodu.

11. Diskuse

Ačkoli bylo téma tlumočení v Československu před rokem 1989 v rámci této práce uchopeno komplexně, což dokazuje i délka kapitoly prezentující výsledky rozsáhlého bádání, je zde několik možností, jak na získané poznatky navázat.

Nabízí se pokračovat metodou orální historie, vyhledat k rozhovoru ochotné respondenty z někdejších pracovníků tlumočnické sekce PIS a Konferenčního servisu MON a položit jim otázky týkající se přidělování zakázek, nakládání s kádrovými posudky tlumočnicků a například finančního odměňování a sociálního zabezpečení. Tyto tak zvané „zákulisní“ informace by poté bylo možno kontrastovat s výpověďmi tlumočnicků-samouků.

Další prostor pro bádání metodou orální historie nabízí rozhovory s absolventy pražské tlumočnické školy zaměřené na jimi vnímané přínosy studia tlumočení a porovnání jejich výchozí pozice na tlumočnickém trhu s výchozí pozicí tlumočnicků-samouků. Zajímavé by také bylo zjistit, co tlumočníky-absolventy ke studiu tlumočení před rokem 1989 motivovalo – ostatní aspekty institucionální stránky tlumočení v Československu před rokem 1989 byly důkladně zpracovány Rubášem v rámci zmiňovaného projektu Ústavu translatologie k oslavám padesátiletého výročí výuky překladu a tlumočení v Praze s názvem „Ztraceni v překladu?“ (2014).

Vzhledem k dvojímu zaměření translatologie (na oblast překladu a oblast tlumočení) by bylo také nasnadě vypracovat studii se zaměřením na srovnání pozice a pracovních podmínek překladatelů a tlumočnicků před rokem 1989 v Československu, zvláště z toho důvodu, že vzpomínky předních československých překladatelů na tuto dobu již byly sebrány, a to v roce 2012 v rámci zmiňovaného projektu „Slovo za slovem: s překladateli o překládání“ vedeném opět Rubášem, či Chmelařovou soustředící se především na odborný překlad (2014).

V neposlední řadě by bylo velice zajímavé provést výzkum analyzující hledisko ideologie a jejího vlivu na práci tlumočníka (či tlumočnicka-samouka) v jiných zemích, kde vládl utlačující režim. Nabízelo by se například vytipovat tlumočníky, kteří byli aktivní ve Španělsku za dob frankismu, a provést s nimi rozhovory na podobném základě, jaký byl použit pro účely této práce. Obdobný projekt by také mohl proběhnout s tlumočníky bývalé NDR. V obou případech by jistě bylo žádoucí nevynechat ani doplňující a objektivizující metodu analýzy archiválií.

S jistotou zde nebyly vyjmenovány všechny možné přístupy k dalšímu uchopení tématu a samotné zpracování již vyčtených projektů by předpokládalo měsíce či dokonce roky důkladné práce. Ukazuje se však, že oblast tlumočení během zaniklých režimů, které jsou dnešním generacím (nejen tlumočnicků) často značně vzdálené, je velice podnětným výzkumným tématem.

12. Závěr

Cílem této práce bylo provést orální historii tlumočení v Československu před rokem 1989, zmapovat jeho podobu z hlediska tlumočnicků-samouků, jejichž vzpomínky a zkušenosti bylo třeba uchovat pro budoucí generace, s přihlédnutím k vlivu ideologie minulého režimu a poskytnout tak pohled na toto období z mimoinstitucionálního hlediska, které v teorii tlumočení oproti hledisku institucionálnímu dříve nebylo souhrnně zpracováno.

Pro vytvoření konkrétní představy o charakteru zkoumaného období se autorka nejdříve krátce věnuje nastínění historicko-politického a hospodářského kontextu. V souladu s hlediskem ideologie autorka pokračuje vymezením a zařazením pojmu ideologie v dosavadním translatologickém bádání a představením argumentů pro volbu hlediska ideologie pro svůj výzkum. Následující část práce vytváří teoretický rámec pro zařazení a porovnání výsledků bádání v podobě historie tlumočnictví a vývoje výuky tlumočení v druhé polovině 20. století na Západě (především v západní Evropě), na Východě (v SSSR) a následně v Československu.

V empirické části práce jsou nejdříve představeny obě výzkumné metody – metoda orální historie a metoda analýzy archiválií, v souladu s nimiž bylo provedeno 12 rozhovorů s tlumočnický-samouky činnými v Československu před rokem 1989 a analyzovány dobové materiály v podobě pracovních smluv jedné z respondentek s tlumočnickou sekci Mezinárodní organizace novinářů a zachovaných čísel Zpravodaje Českého svazu tlumočnicků a překladatelů Ad notam a jeho Jazykové přílohy z let 1970–1972. Součástí metodologie této práce je také stanovení hypotézy a východisek pro její verifikaci či případnou falzifikaci v podobě tří tematických celků, na něž byly zvolené materiály analyzovány.

Rozhovory s tlumočníky přinesly bohaté poznatky o zkoumaném období, které jsou ve výsledcích práce seřazeny synchronně i diachronně – umožňují popsat zkoumané období od jeho počátku až do jeho konce, včetně stručně zmíněného přesahu do doby po roce 1989, a zároveň také poskytují více pohledů na jednotlivé otázky bádání. Objektivizující hledisko poté přináší představení výsledků analýzy archiválií, které poznatky plynoucí z dotazování obohacují a podporují jejich všeobecnou platnost. Zjištěné informace umožňují nejen rekonstruovat zkoumané období, jehož podoba je dnešním generacím již značně vzdálená, ale také částečně falzifikovat stanovenou hypotézu, s níž autorka k bádání přistupovala. Ukazuje se tak, že před rokem 1989 byl v Československu výkon profese tlumočnicků-samouků a jejich život jakožto občanů socialistického

Československa svazován tehdejším režimem a jeho ideologií jen v některých ohledech, zatímco v jiných naopak tlumočnickům-samoukům (potažmo tlumočnickům všeobecně) ve srovnání s ostatními československými občany poskytoval nesrovnatelnou svobodu.

V závěru práce jsou shrnuty výsledky bádání a nastíněny možnosti výzkumu, které na ně navazují, a to jak na našem území, tak v zahraničí, včetně představení možností propojení těchto výsledků s výsledky srovnatelného bádání v oblasti překladu.

13. Seznam použité literatury a jiných zdrojů

13.1 Primární zdroje

- ⌚ *Ad notam: kultura jazyka, technika překladu: Zpravodaj Českého svazu tlumočnicků a překladatelů.* Praha: Český svaz tlumočnicků a překladatelů, 1970–1972. Vycházelo měsíčně.
- ⌚ ASKOT. Asociace konferenčních tlumočnicků v České republice. *Profesionální konferenční tlumočníci v České republice.* [Česká republika: s.n.]. [200-?]. Propagační brožura.
- ⌚ BAIGORRI-JALÓN, J. Conference Interpreting: From Modern Times to Space Technology. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 29–40.
- ⌚ CRONIN, M. *Across the Lines: Travel, Language, Translation.* Cork: Cork University Press, 2000.
- ⌚ *Dohoda o pracovní činnosti.* Praha: Konferenční servis Mezinárodní organizace novinářů, 1970 a 1971. Dohoda s Taťánou Cihelkovou.
- ⌚ *Dohoda o výhradní pracovní činnosti.* Praha: Konferenční servis Mezinárodní organizace novinářů, 1974. Dohoda s Taťánou Cihelkovou.
- ⌚ ČERNOV, G. Simultaneous interpretation in Russia: Development of Research and Training. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 41–54.
- ⌚ CHMELAŘOVÁ, E. *Odborný překlad a organizovaná činnost překladatelů ve 2. polovině 20. století.* Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie, 2014. Vedoucí diplomové práce PhDr. Bc. Tomáš Svoboda, PhD.
- ⌚ FERNÁNDEZ-SÁNCHEZ, M. Sobre el tratamiento de las fuentes en la historiografía posmoderna: archivos, fotografías y memorias de intérpretes en la Guerra Fría. In FERNÁNDEZ-SÁNCHEZ, M., et al. *Lengua, traducción, recepción: en honor de Julio César Santoyo.* León: Universidad de León, 2010, vol. 1, s. 231–246.
- ⌚ KADE, O. Der Dolmetschvorgang und die Notation: Bedeutung und Aufgaben der Notiertechnik und des Notiersystems beim konsekutiven Dolmetschen. In *Fremdsprachen*, 7. Leipzig: Karl-Marx-Universität Leipzig, 1963, s. 12–20.
- ⌚ MACKINTOSH, J. Interpreters are Made not Born. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1.* Amsterdam/Philadelphia: John

- Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 67–80.
- ⌚ MARZOCCHI, C. On norms and ethics in the discourse on interpreting. In *The Interpreters' Newsletter 13/2005*. Trieste: Edizioni Lint Trieste, 2005, s. 87–107.
 - ⌚ PEGENAUTE, L. La traducción como herramienta preventiva y paliativa del terrorismo internacional. In CHAMOSA, J. L. – LANERO, J. J. (eds.). *Lengua, traducción, recepción. In honor of Julio César Santoyo*. León: Universidad de León, 2012, vol. 2, s. 395–408.
 - ⌚ PITTARELLO, S. Interpreter Mediated Medical Encounters in North Italy: Expectations, Perceptions and Practice. In *The Interpreters' Newsletter 14/2009*. Trieste: Edizioni Lint Trieste, 2009, vol. 14, s. 59–90.
 - ⌚ PÖCHHACKER, F. Interpreters and ideology: From 'between' to 'within'. In *Across languages and cultures*. Budapest: Akadémiai Kiadó, December 2006, vol. 7, no. 2, s. 192–03.
 - ⌚ PÖCHHACKER, F. Quality Research Revisited. In *The Interpreters' Newsletter 13/2005*. Trieste: Edizioni Lint Trieste, 2005, s. 143–166.
 - ⌚ *Prohlášení studentů katedry tlumočnictví-překladačství při Universitě 17. listopadu*. Praha: [s.n.], 1968. Národní archiv. Universita 17. listopadu, Praha. Značka fondu: USL. Číslo fondu: 1170.
 - ⌚ RUBÁŠ, S., et al. *Ztraceni v překladu?* Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie, 2014. Materiály pro panely dočasné expozice k příležitosti 50. výročí výuky překladu a tlumočení v Praze.
 - ⌚ SELESKOVITCH, D. The Teaching of Conference Interpretation in the Course of the Last 50 Years. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special issue of Interpreting 4:1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 55–66.
 - ⌚ *Smlouva o pracovní činnosti mimo pracovní poměr*. Praha: Konferenční servis Mezinárodní organizace novinářů, 1969. Smlouva s Taťánou Cihelkovou.
 - ⌚ *Smlouva o výhradní pracovní činnosti*. Praha: Konferenční servis Mezinárodní organizace novinářů, 1972. Smlouva s Taťánou Cihelkovou.
 - ⌚ ŠEVČÍKOVÁ, M. *Mezinárodní organizace novinářů (1946-1991)*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Katedra mediálních studií, 2008. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.
 - ⌚ ŠPIRK, J. Translation and Censorship in Communist Czechoslovakia. In SERUYA, T. – LIN MONIZ, M. (eds.). *Translation and Censorship from the 18th Century to the Present Day*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2008, 216–228.

- ⌚ ŠVEJCER, A. At the Dawn of Simultaneous Interpretation in Russia. In KURZ, I. – BOWEN, M. (eds.). *History of Interpreting. Special Issue of Interpreting 4:1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999, vol. 4, no. 1, s. 23–28.
- ⌚ *Učební plán oboru překladatelství a tlumočnictví pro školní rok 1973/74*. Praha: [s.n.], 1973. Národní archiv. Universita 17. listopadu, Praha. Značka fondu: USL. Číslo fondu: 1170.
- ⌚ VANĚK, M., et al. *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2003.

13.2 Sekundární zdroje

- ⌚ ABDUL MAYID, S. *Los années Saddam: Révélations exclusives*. Paris: Fayard, 2003.
- ⌚ Absolventská komunita *Jinými slovy*. [online]. [cit. 2015-03-14].
URL: <<http://www.jinymislovy.cz/-cs->>.
- ⌚ BAIGORRI-JALÓN, J. – FERNÁNDEZ-SÁNCHEZ, M. *How the West met the East: ambassadors, generals and interpreters under Nixon's administration*. Projev přednesený na XXI. výroční konferenci CATS (Canadian Association for Translation Studies). Vancouver: University of British Columbia, 31. 5.–2. 6. 2008.
- ⌚ ČEŇKOVÁ, I. *Úvod do teorie tlumočení*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008.
- ⌚ Česká televize: 13. komnata. *13. komnata Pavly Jazairiové*. [online]. [cit. 2015-01-20].
URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/213562210800009-13-komnata-pavly-jazairiove/>>.
- ⌚ ČSFD, Československá filmová databáze. *Koleje osudu/The Railway Man*. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <<http://www.csfd.cz/film/318067-koleje-osudu/>>.
- ⌚ ČSFD, Československá filmová databáze. *Tlumočnice/The Interpreter*. [online]. [cit. 2015- 3-14]. URL: <<http://www.csfd.cz/film/136243-tlumocnice/>>.
- ⌚ Deutsches Pressemuseum im Ullsteinhaus e.V. *Pressechronik 5.11.1933*. [online]. [cit. 2015-04-25]. URL: <<http://pressechronik1933.dpmu.de/2013/11/05/pressechronik-5-11-1933/>>.
- ⌚ GILE, D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995b.
- ⌚ HARI, D. *The translator: A Memoir*. New York: Random House, 2008.
- ⌚ HEYWOOD, A. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.
- ⌚ Internetové knihkupectví Knihy.ABZ.cz. *Dagmar Steinová – Vzpomínání*. [online].

- [cit. 2015-01-19]. URL: <<http://knihy.abz.cz/prodej/vzpominani>>.
- ⌚ Internetové knihkupectví Knihy.ABZ.cz. *Dagmar Steinová – Co zbylo v paměti*. [online]. [cit. 2015-01-19]. URL: <<http://knihy.abz.cz/prodej/co-zbylo-v-pameti>>.
 - ⌚ PEJCHALOVÁ, M. *Jesús Baigorri Jalón – profil, dílo, teorie*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie, 2014. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Jana Králová, CSc.
 - ⌚ Program Společně k rozmanitosti. *Česká republika jako křižovatka kultur*. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <<http://spolecnekrozmanitosti.cz/informace/ceska-republika-jako-krizovatka-kultur/>>.
 - ⌚ RUBÁŠ, S. et al. *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012.
 - ⌚ RÜCKER, S. *Rechtberatung: Beiträge zur Rechtsgeschichte des 20. Jahrhunderts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.
 - ⌚ SERRANO, D. *Mladí vpřed a staří na svá místa*. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <http://www.jtpunion.org/spip/IMG/html/Mladi_vpřed.html>.
 - ⌚ Stream.cz: Slavní neznámí. *Dely Serrano – žena, která tlumočila veličinám*. [online]. [cit. 2015-01-18]. URL: <<https://www.stream.cz/slavni-neznamy/10003727-dely-serrano-zena-ktera-tlumocila-svetovym-velicinam>>.
 - ⌚ Týdeník Rozhlas: č. 2, 2007. *Dagmar Steinová, překladatelka*. [online]. [cit. 2015-01-19]. URL: <http://www.radioservis-as.cz/archiv07/02_07/02titul.htm>.
 - ⌚ Veřejná skupina *Simultánní blekotání* na sociální síti Facebook. [online]. [cit. 2015-03-14]. URL: <<https://www.facebook.com/groups/simtlum/?fref=ts>>.

13.3 Rozhovory s respondenty

- ADAMOVÁ, E. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 19. 9. 2012.
- CIHELKOVÁ, T. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 13. 11. 2012.
- ČERNÁ, L. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 25. 9. 2012.

- FRIEDOVÁ-STEINOVÁ, D. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 7. 9. 2012.
- HEJMA, O. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 23. 10. 2012.
- JAZAIRIOVÁ, P. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 7. 9. 2012.
- SERRANO, D. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 5. 9. 2012.
- SOFR, O. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 11. 10. 2012.
- ŠTEFEC, R. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 20. 9. 2012.
- URIBE, V. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 26. 9. 2012.
- VELÍŠEK, Z. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 7. 12. 2012.
- VERGEINEROVÁ, E. Rozhovor pro účely diplomové práce Bc. Marie Šindelářové pořízený dne 15. 9. 2012.

14. Přílohy

14.1 Oslovovací dopis

Vážená paní/Vážený pane,

dovoluji si obrátit se na Vás jako studentka magisterského studia na Ústavu translatologie Filozofické fakulty v Praze. Pracuji na diplomové práci, jejímž cílem je zmapovat historii tlumočení v Československu před rokem 1989.

Jedním z klíčových prostředků k lepšímu poznání nedávné minulosti jsou bezesporu rozhovory s pamětníky. Rozhovory s tlumočníky, kteří byli před rokem 1989 činní v tlumočnické branži, umožní zachytit a uchovat pro budoucí generace neocenitelné a neopakovatelné životní zkušenosti, prožitky a příběhy, a přispět tak k co nejvěrnějšímu popisu a výkladu historie této důležité kulturní oblasti.

Vzhledem k Vaší tlumočnické činnosti a zkušenostem v oboru se na Vás tímto dopisem obracím s prosbou, zda byste byla/byl ochotna/ochoten se se mnou o tyto zkušenosti a prožitky podělit. Na schůzce, jejíž datum a místo si sama zvolíte, Vám ráda podám přesnější informace a zodpovím jakékoli Vaše otázky. Zároveň bych Vám poskytla písemnou smlouvu, která zaručuje, že Vaše odpovědi budou využity pouze k vědeckým účelům, zůstanou uloženy v archivu a vědecké veřejnosti budou zpřístupněny pouze v tom rozsahu a té době, které si sama stanovíte. Samotný rozhovor v rámci mého výzkumného záměru by se již zaměřil na Vaše prožitky a zkušenosti, které ve své dosavadní tlumočnické činnosti považujete za nejcennější a nejdůležitější. Po provedení rozhovoru obdržíte jeho přepis, který je možné při druhém následném rozhovoru, pokud budete souhlasit, upravit a zpřesnit.

Věřím, že takový rozhovor by byl zajímavý a přínosný i pro Vás. V následujících dvou týdnech se Vás pokusím telefonicky kontaktovat a domluvit se na termínu našeho setkání – budu se Vás snažit zastihnout na tel., pokud by již nemělo být platné, prosím Vás tímto, v případě, že budete s rozhovorem souhlasit, abyste se na mne sama/sám kdykoli obrátila/obrátil na níže uvedeném telefonním čísle či e-mailové adrese.

S úctou a upřímným pozdravem

Bc. Marie Šindelářová

14.2 Smlouva definující práva respondenta a tazatelky

Já, níže podepsaná/podepsaný, nar., prohlašuji, že souhlasím s poskytnutím životopisného rozhovoru níže podepsané studentce Marii Šindelářové, nar. 22. 11. 1987, za současného použití zvukových záznamových technických prostředků, který se uskuteční v termínu dohodnutém k tomuto účelu dne v hodin.

Dále jsem srozuměna/srozuměn s tím, že Marie Šindelářová provede doslovný přepis rozhovoru do graficky znázornitelné podoby, a zavazuje se, že bude tento přepis využívat pouze pro vědecké účely. V souladu s tímto je považováno použití částí či celku přepisu rozhovoru, případně údajů z tohoto přepisu rozhovoru v odborné, případně populárně-naučné literatuře, a to vždy s předchozím schválením konečné podoby textového materiálu respondentkou/respondentem.

Toto vše je stvrzeno podpisy obou stran dne

.....

Marie Šindelářová

14.3 Dohoda o výhradní pracovní činnosti T. Cihelkové z 11. března 1974

DOHODA O VÝHRADNÍ PRACOVNÍ ČINNOSTI

Preamble

Prvořadým úkolem socialistického tlumočníka a překladatele je zprostředkovat dorozumění mezi národy, šířit kulturní hodnoty a sdělovat poznatky vědeckotechnické revoluce.

Tyto úkoly též plně odpovídají poslání Mezinárodní organizace novinářů, která k jejich organizačnímu zabezpečování vytvořila Konferenční servis, poskytující vysoce kvalifikované tlumočnické, překladatelské a technické služby pro významné akce politické, hospodářské, vědecké a kulturní v Československé socialistické republice a v jiných zemích.

Touto dohodou se upravují profesijní vztahy tlumočnicků a překladatelů, kteří jsou sdruženi v Mezinárodní organizaci novinářů a pracují výhradně pro jeho Konferenční servis. Tyto vztahy jsou založeny na kvalifikačních předpokladech formulovaných statutem tlumočnicků a překladatelů, který tvoří nedílnou součást této dohody.

§ 1

Smluvní strany

Smlouvu uzavírají

Mezinárodní organizace novinářů (dále MON) zastoupená ředitelem Konferenčního servisu MON s. dr. Janem H r ů š o u a s. Taťanou C i h e l k o v o u. (dále jen smluvní spolupracovník) ve smyslu § 232 bod 2a zákona č. 65/1965 Sb. a zákona 153/1969 Sb. týkajících se dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr.

§ 2

Předmět smlouvy

(1) Předmětem smlouvy je činnost tlumočnická a překladatelská, případně jiné tvůrčí činnosti prováděné smluvním pracovníkem výhradně pro MON v těchto řečech:

- a) angličtina
- b)

- c)

- d)

(2) Výhradnost této dohody se nevztahuje na ucelená díla, zejména taková, která jsou předmětem nakladatelských smluv (např. knihy, libreta, scénáře apod.).

(3) Výhradnost této dohody se nevztahuje na další níže uvedené činnosti:

- a)

- b)

- c)

Další případné výjimky musí být sjednány písemným dodatkem k této dohodě.

(4) Na žádost smluvního pracovníka může ředitel KS/MON dohodu sistovat na dobu, o níž se se smluvním pracovníkem dohodne.

§ 3

Závazky smluvního spolupracovníka

(1) Smluvní spolupracovník se zavazuje převzít všechny nabízené úkoly odpovídající podmínkám § 4, nebrání-li mu v tom okolnosti hodné zřetele, blíže vymezené statutem tlumočnicka MON.

(2) Smluvní spolupracovník se zavazuje, že veškeré převzaté práce bude vykonávat osobně, a že bez souhlasu dispečinku KS/MON se nenechá zastupovat jinou osobou.

(3) Smluvní pracovník prohlašuje, že bude zachovávat mlčení o všech skutečnostech a okolnostech, s nimiž se při výkonu své tlumočnické a překladatelské činnosti seznámí.

(4) Smluvní spolupracovník se zavazuje, že bude ke své práci přistupovat s plnou odbornou a společenskou odpovědností, že bude své plánované sezonní resp. celoroční pracovní úkoly chápat jako ucelené dílo, v jehož rámci se bude připravovat jak systematicky a průběžně po celý rok, tak konkrétně tematicky pro jednotlivé akce. Zavazuje se dále usilovat o optimální pracovní a osobní vztahy v kolektivu KS/MON a dělat vše pro dobrou pověst Mezinárodní organizace novinářů.

(5) Smluvní spolupracovník prohlašuje, že ke dni uzavření této dohody není v pracovním poměru k žádné jiné organizaci.

Vstoupí-li smluvní spolupracovník po uzavření této dohody do řádného pracovního poměru k jiné organizaci, je povinen ve smyslu zákona č. 153/69/Sb. předložit řediteli KS/MON do 8 dnů písemný souhlas svého řádného zaměstnavatele s pokračováním v pracovní činnosti mimo pracovní poměr podle této dohody.

V takovémto případě přestane MON platit za smluvního spolupracovníka nemocenské pojištění, neboť tato povinnost přechází na řádného zaměstnavatele.

(6) Pracovník odpovídá za škodu způsobenou zaviněným porušením povinností při výkonu sjednané pracovní činnosti, nebo v přímé souvislosti s tímto výkonem i za škodu způsobenou jeho rodinnými příslušníky, kteří mu při práci pomáhali, a to v rozsahu podle § 235 a dalších ustanovení zákoníku práce.

§ 4

Závazky MON

(1) Pracovní podmínky

- a) MON nabídne smluvnímu spolupracovníkovi přednostně akce, které je smluvní spolupracovník schopen zvládnout na požadované kvalitativní úrovni.
- b) Pro kabinové akce objednané s dostatečným předstihem projedná KS MON se smluvním spolupracovníkem termín a tematiku pokud možno 30 dní předem a sdělí konkrétní program akce nejpozději 7 dní předem.
- c) Akce, které nebylo možno projednat s předstihem, projednají obě strany s ohledem na mimořádnost okolností.
- d) KS MON zajistí takové pracovní, cestovní a ubytovací podmínky, které nejsou v rozporu se statutem smluvního tlumočnicka MON, které smluvnímu spolupracovníkovi umožní podat tvůrčí výkon přiměřené úrovně, aniž by bylo ohroženo jeho zdraví nebo snižována důstojnost tlumočnického povolání.

(2) Honorování práce

- a) KS MON bude smluvnímu spolupracovníkovi vyplácet za vykonanou práci honorář vyplývající z platných ceníků KS/MON (u kabinového tlumočení paušální denní sazbu).
- b) Honoráře budou vypláceny ve výplatních termínech KS MON.
- c) Smluvní spolupracovník má nárok na roční podíly ze zisku.

(3) Tvůrčí podpory

- a) Pokud by honorář smluvního spolupracovníka v některém měsíci nedosáhl výši Kčs 2 000,- ntto, poskytne mu MON na plánovaný sezónní objem jeho prací tvůrčí podpory doplňující jeho příjem na tuto částku.
- b) Všechny tvůrčí podpory musí být smluvním spolupracovníkem refundovány do konce kalendářního roku.
- c) Neprovede-li smluvní spolupracovník ze zavinění KS MON dostatečný objem prací potřebný pro úplnou refundaci tvůrčích podpor, nemusí refundovat rozdíl vzniklý v průběhu jednoho kalendářního roku mezi vyplacenou tvůrčí podporou a vydělanými honoráři.

(4) Daně a sociálně právní výhody

- a) KS/MON sráží při měsíční výplatě daň ze mzdy z honorářů, které podléhají této dani. Z honorářů podléhajících dani z literární a umělecké činnosti sráží KS/MON a odevzdává Ochranné organizaci autorské příslušné zálohy.
- b) KS/MON hradí ze svých prostředků nemocenské pojištění smluvního spolupracovníka podle předpisů platných pro tento druh dohody.
- c) Smluvní spolupracovník požívá všech sociálně právních výhod vyplývajících zákonně z tohoto druhu dohody, včetně zvýhodnění potvrzeného Pražskou odborovou radou.
- d) Smluvní spolupracovník je oprávněn vykazovat se osobní průkazkou s fotografií, kterou mu MON vystaví do 30 dnů po nabytí platnosti této dohody jako osvědčení o smluvní spolupráci s MON. Po uplynutí nebo vypovězení dohody je smluvní spolupracovník povinen průkazku neprodleně vrátit.

§ 5

Všeobecné ustanovení

(1) Dohodu lze doplňovat a pozměňovat pouze se souhlasem obou smluvních stran, a to formou písemného dodatku.

(2) Tato dohoda se uzavírá na rok 1974, s platností od 1.1.1974. Dohodu lze oboustranně písemně vypovědět s 6 měsíční výpovědní lhůtou, která počíná dnem doručení výpovědi. Smluvní strany jsou též oprávněny dohodu zrušit s okamžitou platností formou vzájemné dohody. Z důvodů, z nichž lze okamžitě zrušit pracovní poměr, lze tuto dohodu okamžitě zrušit bez výpovědi.

Nedojde-li, z některého ze zmíněných důvodů, k zániku dohody ke konci kalendářního roku, prodlužuje se platnost dohody vždy automaticky o další kalendářní rok.

(3) Tato dohoda byla vyhotovena ve dvou exemplářích, které mají oba stejnou platnost.

V Praze dne 11. března 1974.....

Za MON

dr. Jan H. B. š a

ředitel

Conferenc

.....
smluvní spolupracovník

14.4 Pracovní průkaz T. Cihelkové vydaný Konferenčním servisem MON

TÁŇA CIHELKOVÁ

Konferenční tlumočnice
Praha 4 - Bráník, Nad lomem 34
Telefon 46 31 14

KONFERENČNÍ SERVIS

Mezinárodní organizace novinářů

Dispečink
Praha 2, Ve Smečkách 19
Telefon 22 80 84

Ústředí
Praha 1, Pařížská 9
Telefon 664 41

14.5 Inzertní činnost ČSTP

Následuje ukázka inzertní činnosti Konferenčního servisu MON (Ad notam, duben 1970, září 1970) a PIS (Ad notam, březen 1970) reflektující neutuchající poptávku po nových tlumočnících a aktivitu ČSTP v zajištění existence nových potřebných slovníků (Ad notam, únor 1970).

KONFERENČNÍ SERVIS

Mezinárodní organizace novinářů

poskytuje m.j. tyto služby:

kabinové /sálové/ tlumočení na mezinárodních konferencích, kongresech
aj. akcích
simultánní skupinové tlumočení /u stolu/, tlumočení filmů vlastní bezdrátové,
drátové i příruční tlumočnická zařízení, kabiny, mikrofony, magnetofony atd.
hostesky a organizační pracovníky na kongresech, výstavy aj.
překlady všeho druhu, zejména pro mezinárodní konference
redakční zpracování a vydání konf. materiálů

Zájemci o spolupráci, přihlaste se !

Konferenční servis MON
Praha 1, Ve smečkách 19
tel.: 22 80 84

KONFERENČNÍ SERVIS
MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE NOVINÁŘŮ,

Praha 2, Ve Smečkách 19,
tel. 22 80 84

hledá tyto externí spolupracovníky:

- simultánní (kabinové) tlumočníky
- konsekutivní aj. odborné tlumočníky
- odborné a vědecké překladatele

nejen ve světových jazycích,
ale i v bulharštině, maďar-
štině, polštině, rumunštině,
srbochorvatštině aj.

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA

překladatelsko - tlumočnické oddělení

zajišťuje

překlady odborné i literární ve všech jazycích
tlumočení všeho druhu, zejména na kongresech, symposiích
apod., exkursích, při pobytu expertů, při technických,
obchodních aj. jednáních, tlumočení filmů, stejně jako
doprovodné tlumočení pro skupiny i jednotlivce

má zájem o externí spolupráci

překladatelů i tlumočnicků všech jazyků.

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA

překladatelsko-tlumočnické odd.

Praha 1 - Malá Strana, Letenská 2

tel.: 539874 -vedoucí-, 536620, 539873

MÁTE ZÁJEM O TERMINOLOGICKÉ SLOVNÍKY ?

ÚV Českého svazu tlumočnicků a překladatelů chystá edici dvou i více-jazyčných terminologických slovníků z různých oborů činnosti /obecná strojírenská technologie, automatizace v průmyslu, biologie atd./
O pořadí vydání rozhoduje zájem překladatelů a tlumočnicků.

Sdělte nám svůj názor na pořadí důležitosti, uveďte témata /širší i užší/ resp. obory, v nichž nejvíce postrádáte slovníky v tom kterém jazyku.

ZPRACOVALI JSTE SAMI TEMATICKÝ SLOVNÍČEK ?

Nabídněte jej k edici Svazu. O každém námětu rádi pohovoříme.
Autorům chceme zajistit přiměřený honorář.

Český svaz tlumočnicků a překladatelů
ediční komise

14.6 Oznámení o zřízení pozice právního poradce ČSTP

UPOZORNĚNÍ PRO ČLENY SVAZU

Český svaz tlumočnicků a překladatelů má od 1. listopadu 1970 svého právního poradce. Je jím JUDr. Jan Bloch a členové se na něho mohou obracet o radu ve všech pracovně právních otázkách. JUDr. J. Bloch bude mít úřední hodiny každou středu od 16.00 do 18.00 hod. v sekretariátu Svazu, kde je také možné získat bližší informace (tel. č. 53 42 55)

14.7 Stanovy Českého svazu tlumočnicků a překladatelů

INFORMAČNÍ MATERIÁL O ČESKÉM SVAZU TLUMOČNÍKŮ A PŘEKLADATELŮ

STANOVY

Českého svazu tlumočnicků a překladatelů
se sídlem v Praze
schválené rozhodnutím ministerstva vnitra dne 27.11.1968 pod čj. NV-III/3-2

Článek 1

Základní ustanovení

1. Český svaz tlumočnicků a překladatelů sdružuje na základě dobrovolnosti a ličičačního výběru kvalifikované tlumočnický a překladatele, žijící v Česká socialistické republice, zabývající se tlumočením a překládáním (vědeckých, odborných i literárních materiálů) z češtiny resp. slovenštiny do cizích jazyků a naopak, jakož i z cizího jazyka do cizího jazyka. Tento Svaz je subjekt práva a právních závazků.
2. Český svaz tlumočnicků a překladatelů sdružuje tlumočnický a překladatele ku prospěchu socialistické společnosti. Jeho snahou je vytvořit optimální podmínky pro práci tlumočnicků a překladatelů. odstranit dosavadní společenskou a právní izolaci tlumočnicků a překladatelů.
3. Svaz působí na území České socialistické republiky. Jeho sídlem je Praha, hlavní město republiky. Jeho řečí je čeština.

Článek 2

Úkoly a pracovní metody

1. Hlavním úkolem Svazu je usilovat o to, aby bylo co nejvíce kvalitních a kvalifikovaných tlumočnicků a překladatelů schopných plnit nejnáročnější úkoly odborné, politické a reprezentační.
2. k tomuto cíli Svaz především:
 - a) pečuje o vysokou politickou, odbornou a společenskou úroveň svých členů; stará se ve prospěch svých členů o školení, doškolení tlumočnicků a překladatelů, pečuje o obstarávání, výměnu a šíření odborných publikací, o sdílení stáže, kursy, zájezdy a pobyty, jakož i o jiné akce; tuto činnost vyvíjí samostatně nebo ve spolupráci s ministerstvy, školami, dalšími orgány a organizacemi;

- b) formuluje a projednává pracovní podmínky tlumočnicků a překladatelů (právní, zdravotní, honorářové, technické) stejně jako otázky jejich nemocenského a sociálního zabezpečení, a to ve spolupráci s odborovými orgány, zejména odborovým svazem umění a kultury;
 - c) provádí průzkumy zaměřené na současnou a budoucí potřebu tlumočnicků a překladatelů dle jazykových kombinací, zaměření a specializací; podílí se na průzkumech prováděných pro stanovení perspektiv v oboru překládání, tlumočení a výchovy nových kadrů;
 - d) podílí se na vývoji technických prostředků (tlumočnických zařízení a pod.), metod výuky a zdokonalování znalostí a techniky tlumočení a překládání, na přípravě slovníků a jiných pomůcek pro překladatele a tlumočníky a na vydávání takovýchto pomůcek;
 - e) vydává pro potřebu svých členů a dalších zájemců odborný bulletin, event. společně se sekci překladatelů Čs. svazu spisovatelů;
 - f) projedná s příslušnými orgány dělení literárního fondu tak, aby příslušné prostředky z literárního fondu (vytvářeného odvodem 2 procent honoráře z děl podléhajících dani z literární a umělecké činnosti), pokud pocházejí (jsou vytvářeny) tlumočnickými a překladatelskými pracemi, podléhajícími uvedenému dani, avšak jiného charakteru než krásná literatura, byly dávány k dispozici Svazu;
 - g) reprezentuje české tlumočníky a překladatele v mezinárodních organizacích v oblasti tlumočení a překládání.
3. Plněním těchto úkolů se stává Svaz společenským, právním a hospodářským mluvčím těch tlumočnicků a překladatelů v České socialistické republice, jejichž činnost znamená přínos pro písemnictví, vědu, techniku a hospodářství a přirozeným partnerem kterékoli instituce a kteréhokoli orgánu při rozhodování o zásadních problémech překládání a tlumočení v českých zemích.
4. Svaz informuje veřejnost o činnosti kvalifikovaných tlumočnicků a překladatelů a o vhodných podmínkách pro jejich práci.
5. Svaz hospodaří tak, aby zajistil chod vlastní organizace podle platných předpisů.

Článek 3

Organizační struktura

1. Ústřední orgány Svazu jsou: sjezd, ústřední výbor, předsednictvo ústředního výboru v čele s předsedou Svazu a ústřední revizní komise. Pro vyřizování běžné agendy se zřizuje sekretariát.
2. Pro jednotlivé úseky činnosti Svazu se zřizují stálé nebo dočasné komise.
3. Členové Svazu se sdružují podle odborných či jiných zájmů do sekcí, jež jsou složkami Svazu bez právní subjektivity.

4. Rozhodnutí všech kolektivních orgánů jsou přijímána nadpoloviční většinou, pokud není výslovně předepsána většina kvalifikovaná. Volby se konají tajně.
5. Vyrozměnění členů o rozhodnutích svazových orgánů se provádí ve svazovém bulletinu nebo v oběžnicích, zasílaných členům. Rozhodnutí týkající se jen jednotlivých členů se jim doručuje dopisem.

Článek 4

Členství, práva a povinnosti členů

1. Členem Českého svazu tlumočnicků a překladatelů se může stát každý kvalifikovaný tlumočnick a kvalifikovaný překladatel, žijící v České socialistické republice. Členem se tedy může stát i cizí státní příslušník, vykonávající činnost tlumočnickou a překladatelskou na území ČSR.
2. Člen Svazu má:
 - a) tato práva:
 - volit a být volen do orgánů Svazu,
 - aktivně se účastnit akcí pořádaných orgány Svazu,
 - používat služeb Svazu,
 - posuzovat činnosti Svazu a jeho orgánů a obracet se na ně s dotazy, připomínkami a návrhy,
 - být přítomen jednáním, týkajícím se jeho osoby.
 - b) tyto povinnosti:
 - přičiňovat se o uskutečňování cílů Svazu,
 - dodržovat stanovy Svazu
 - zaplatit zápisné a platit členské příspěvky.
3. Přijímání za člena Svazu se děje na základě osobní písemné přihlášky. O přijetí rozhoduje předsednictvo ústředního výboru nebo orgán jím zmocněný.
4. Členství zaniká vystoupením člena nebo jeho smrtí. Člen Svazu, který přes upomínku po více než jeden rok nezaplatil členský příspěvek, může být vyškrtnut ze seznamu členů. Člen, který se hrubě provinil proti zájmům Svazu, může být vyloučen. Vyloučený člen se může do 30 dnů od vyrozumění odvolat k ústřednímu výboru. Až do jeho rozhodnutí nemůže vykonávat členská práva. O vyloučení člena ústředního výboru a člena ústřední revizní komise rozhoduje sjezd a v období mezi sjezdy plenum ústředního výboru.

Článek 5

Sjezd

1. Sjezd je nejvyšším orgánem Svazu. Účastní se ho s hlasovacím právem delegáti členů zvolení podle zásad, jež stanoví ústřední výbor sjezdovým řádem. Členové ústředního výboru, členové ústřední revizní komise a tajemník Svazu, pokud nebyli zvoleni za delegáty, zúčastní se sjezdu s hlasem poradním.
2. Sjezd vykonává tyto pravomoci:

- projednává a schvaluje zprávu ústředního výboru a ústřední revizní komise,
 - stanoví hlavní zásady pro činnost Svazu,
 - na období do příštího sjezdu volí členy a náhradníky ústředního výboru a členy ústřední revizní komise a schvaluje jejich počet,
 - rozhoduje o návrzích a odvoláních předložených sjezdu,
 - usnází se o změnách a doplnění stanov,
 - rozhoduje o rozejití Svazu a o naložení s jeho majetkem.
3. Řádný sjezd se koná jednou za tři roky. Na žádost ústřední revizní komise nebo jedné třetiny členstva je ústřední výbor povinnen svolat sjezd mimořádný. Může tak učinit i z jiných závažných důvodů.
4. Svolání sjezdu vyhlásí ústřední výbor ve svazovém bulletinu či oběžníkem s uvedením programu jednání aspoň 8 týdnů předem. Návrhy členů na doplnění programu jednání je nutno předložit sekretariátu aspoň 14 dnů před datem sjezdu. Návrhy z pléna, jež nebyly předem dány na program je možno projednávat, souhlasí-li s tím alespoň polovina přítomných delegátů.
5. K zahájení sjezdu je třeba účasti všech delegátů. Nesejdou-li se ve stanovenou dobu, koná se sjezd o hodinu později bez ohledu na počet přítomných delegátů. Sjezd řídí tříčlenné až pětičlenné předsednictvo navržené ústředním výborem a schválené plénem. Sjezd se usnází prostou většinou hlasů přítomných delegátů. K usnesení o změně nebo doplnění stanov a o ukončení činnosti Svazu je třeba, aby pro to hlasovala nadpoloviční většina přítomných delegátů.

Článek 6

Ústřední výbor

1. V období mezi sjezdy je nejvyšším orgánem Svazu ústřední výbor. Plenární zasedání ústředního výboru vykonává tyto pravomoci:
- řídí a kontroluje činnosti orgánů Svazu a jeho složek,
 - svolává sjezd Svazu a vydává pro něj sjezdový řád, připravuje podklady pro jeho jednání a zajišťuje jeho usnesení,
 - svolává pracovní konference k projednávání důležitých otázek, stanoví pro ně jednací řád a schvaluje jejich závěry,
 - rozhoduje o zásadních otázkách organizační výstavby Svazu, jeho orgánů a složek a vydává, popřípadě schvaluje jejich organizační a jednací řády,
 - rozhoduje o členství Svazu v tuzemských a zahraničních organizacích,
 - schvaluje plán činnosti, celkový rozpočet Svazu a jeho závěrečné účty,
 - určuje výši a způsob placení členských příspěvků,
 - volí ze svého středu předsedu Svazu, dva místopředsedy, tajemníka Svazu a další tři členy předsednictva,
 - zřizuje sekretariát Svazu,
 - jmenuje hlavního redaktora svazového bulletinu,
 - určuje plat předsedy (úřadujícího místopředsedy),
 - přijímá a propouští zaměstnance a určuje výši jejich platu,

- rozhoduje o odvoláních proti rozhodnutí předsednictva ústředního výboru.
- 2. Na uprázdněné místo člena ústředního výboru nastupuje za něho náhradník v pořadí stanoveném sjezdem.
- 3. Plenární zasedání ústředního výboru se schází nejméně dvakrát do roka. Člen ústřední revizní komise mají právo účastnit se jeho schůzí a zaujímat stanovisko k projednávaným otázkám, ale nehlasují. Na zasedání ústředního výboru Svazu může jeho předsednictvo pozvat další funkcionáře Svazu nebo jiných organizací s hlasem poradním. V neodkladných případech může předseda Svazu zorganizovat písemné hlasování členů ústředního výboru.

Článek 7

P ř e d s e d n í c t v o ú s t ř e d n í h o v ý b o r u

1. V obdobích mezi plenárními zasedáními ústředního výboru je jeho předsednictvím nejvyšším orgánem Svazu. Skládá se z předsedy Svazu, dvou místopředsedů, tajemníka Svazu a dalších tří členů.
2. Předsednictvo ústředního výboru vykonává zejména tyto úkoly:
 - svolává zasedání ústředního výboru,
 - připravuje podklady pro jeho jednání a provádí jeho usnesení,
 - řídí a kontroluje činnosti orgánů a složek Svazu.
3. V neodkladných případech může předsednictvo učinit i rozhodnutí spadající do příslušnosti ústředního výboru, je však povinno předložit mu své rozhodnutí k dodatečnému schválení.
4. Předsednictvo se schází zpravidla jednou za dva měsíce. V obdobích mezi dvěma schůzemi činí nezbytná rozhodnutí předseda (místopředseda) Svazu a předkládá je k dodatečnému schválení.
5. Předseda (místopředseda) zastupuje Svaz navenek a jedná jeho jménem. Spolu s tajemníkem podpisuje opatření, jimiž Svaz nabývá práv nebo přijímá právní závazky.
6. Pravomoc a úkoly ostatních členů předsednictva stanoví jednací řád.

Článek 8

S e k r e t a r i á t

1. Sekretariát vyřizuje běžnou agendu a disponuje finančními prostředky Svazu v mezích, které určí předsednictvo ústředního výboru. Sekretariát řídí tajemník Svazu, který také za jeho činnost odpovídá předsednictvu. Tajemník spolu s předsedou (místopředsedou) podpisuje opatření, jimiž Svaz nabývá práv nebo přijímá právní závazky.
2. Tajemník Svazu spolu s předsedou podává ústřednímu výboru zprávy o organizačním a hospodářském stavu Svazu a jeho činnosti.
3. Jednací řád předsednictva ústředního výboru stanoví, který jeho člen podpisuje za tajemníka v případě jeho zaneprázdnění.

Článek 9

Ústřední revizní komise

1. Ústřední revizní komise kontroluje hospodaření všech orgánů Svazu a jeho složek, které nemají právní subjektivitu. Dbá na zvyšování hospodárnosti a rozpočtové kázně. Ústřednímu výboru a sjezdu podává zprávy o své činnosti a výsledcích kontroly.
2. Předsedu ústřední revizní komise potvrzuje do funkce ústřední výbor.

Článek 10

Pracovní komise a sekce

1. Pro jednotlivé úseky činnosti Svazu zřizuje ústřední výbor podle potřeby pracovní komise. Komise jsou buď stálé nebo dočasné. Za činnost každé komise odpovídá pověřený člen ústředního výboru.
2. Pro rozvíjení tvůrčí, výchovné a společenské práce ve Svazu zřizuje ústřední výbor podle potřeby sekce, ve kterých se dobrovolně sdružují podle svého odborného nebo jiného zájmu členové Svazu. Pro řízení své práce si sekce volí vedení, jež potvrzuje ústřední výbor.
Sekce jsou složkami Svazu bez právní subjektivity;
hospodaří s prostředky přidělenými jim ústředním výborem v rámci rozpočtu.
Za činnost každé sekce odpovídá pověřený člen ústředního výboru.

Článek 11

Poradní a pomocné orgány

Orgány a složky Svazu používají součinnosti externích odborníků a aktivistů jako svých orgánů poradních a pomocných.

Článek 12

Funkce ve Svazu

Funkce ve Svazu jsou čestné, mimo funkci předsedy nebo jednoho (úřadujícího) místopředsedy. Tajemník a ostatní pracovníci sekretariátu jsou ke Svazu v zaměstnaneckém poměru. Členům ústředního výboru, jakož i jiným funkcionářům a přibraným spolupracovníkům hradí Svaz hotové výlohy spojené s výkonem funkce nebo úkolu.

Článek 13

F i n a n č n í p r o s t ř e d k y

1. Finanční prostředky Svazu tvoří:

- zápisné a roční členské příspěvky,
- výtěžek vlastní činnosti a různých akcí,
- předplatné za bulletin,
- dary, subvence a další prostředky.

Článek 14

Ř e š e n í s p o r ů

Spory uvnitř organizace rozhoduje s konečnou platností smírčí komise, do níž každá strana deleguje dva členy a tito pak zvolí dalšího člena jako předsedu. Členy smírčí komise mohou být jen členové Svazu.

Článek 15

Z á v ě r e č n á u s t a n o v e n í

V případě reorganizace nebo ukončení činnosti Svazu rozhodne sjezd, který se na tomto opatření usnáší, též o tom, jak se naloží s jeho majetkem.